

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Aylin ASİL

VEGAN YAŞAM TARZINA SOSYOLOJİK YAKLAŞIM: ANTALYA KENTİ
ÖRNEĞİ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Aylin ASİL

VEGAN YAŞAM TARZINA SOSYOLOJİK YAKLAŞIM: ANTALYA KENTİ
ÖRNEĞİ

Danışman

Prof. Dr. Sevinç GÜÇLÜ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Aylin ASİL'in bu çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Doç. Dr. Elife KART	(İmza)
Üye (Danışmanı)	: Prof. Dr. Sevinç GÜÇLÜ	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Hülya YÜKSEL	(İmza)

Tez Başlığı: Vegan Yaşam Tarzına Sosyolojik Yaklaşım: Antalya Kenti Örneği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 30 /06 /2021

Mezuniyet Tarihi : 14/07/2021

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Vegan Yaşam Tarzına Sosyolojik Yaklaşım: Antalya Kenti Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Aylin ASİL

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Aylin ASİL
Öğrenci Numarası	20185223004
Enstitü Ana Bilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Sevinç GÜÇLÜ
Tez Başlığı	Vegan Yaşam Tarzına Sosyolojik Yaklaşım: Antalya Kenti Örneği
Turnitin Ödev Numarası	1615990528

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 144 sayfalık kısmına ilişkin olarak 05/07/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 12

alıntılar dahil %13'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

05/07/2021

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VEGAN YAŞAM TARZININ KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Doğa, Kültür ve Toplum.....	5
1.2. Veganlık Ve Vejetaryenlik	15
1.2.1. Vegan ve Vejetaryenliğin Tarihsel Süreci	17
1.3. Sağlık Yönüyle Veganlık.....	19
1.4. Kültür Yönüyle Veganlık	24
1.4.1. İnsan-Hayvan İlişkisi	29
1.5. Semavî Dinler, Sekülerleşme ve Veganlık	30
1.6. Ekofeminizm Yönüyle Veganlık.....	38
1.6.1. Ekofeminizm Kavramı.....	38
1.6.2. Et Tüketimi ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini	39
1.7. Ekoloji Yönüyle Veganlık.....	44
1.7.1. Ekoloji Kavramı.....	44
1.7.2. Veganlık ve Ekoloji	45
1.8. Yeni Sosyal Hareketler İçerisinde Vegan Yaşam Tarzı	47
1.8.1. Toplumsal Hareket Kavramı	47
1.8.2. Eski ve Yeni Sosyal Hareketler Farkı.....	48
1.8.3. Vegan Hareket	50
1.9. Etik Ve Biyoetik Yönüyle Veganlık	52

1.9.1. Etik Ve Biyoetik Kavramları.....	52
1.10. Hayvan Hakları Yönüyle Veganlık.....	55
1.11. Yaşam Tarzı Olarak Veganlık	59
1.11.1. Yaşam Tarzının Hizmet Ettiği Kavramlar	66
1.11.2. Sosyal Statü Olarak Veganlık.....	67

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİNİN VE ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI

2.1. Araştırmanın Yöntemi.....	73
2.2. Antalya Hakkında Bilgiler ve Araştırmanın Antalya Kentinde Yürütülme Nedeni	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Görüşme Yapılan Kişilerin Tanıtıcı Özellikleri.....	82
3.2. Vegan Yaşam Tarzını Tercih Etme Nedenleri.....	82
3.3. Demografik Bilgiler ve Veganlık İlişkisi	83
3.4. Çevresel Ve Toplumsal Duyarlılığın Yaşam Tarzı Olarak İzdüşümü: Veganlık	84
3.4.1. Hayvan Haklarını Koruma ve Etik	84
3.4.2. Ekolojik Dengenin Sağlanmasında Vegan Olmanın Rolü.....	86
3.4.3. Toplumsal Rollerin Yıkımı: Et Yememek	87
3.5. Yeni Neslin Beslenme Pratiği: Vegan Beslenme.....	89
3.5.1. Diyet Türü Olarak Veganlık.....	91
3.6. Statü ve Ayrımın Yeni Faktörü: Veganlık.....	93
3.7. Tüketim Kültürünün Yeni Dışlisi: Vegan Yaşam Tarzı.....	96
3.8. Antalya kentinde Vegan Olma Deneyimi.....	99
3.8.1. Antalya Kentinde Veganların Sosyalleşme Alanları	101
3.8.2. Antalya Kentinde Vegan Bireylerin Karşılaştıkları Sorunlar	103
SONUÇ.....	107
KAYNAKÇA.....	114
EKLER.....	126

EK-1.....	126
EK-2.....	129
EK-3.....	130
ÖZGEÇMİŞ	132

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Avrupa'da AB'de ve Türkiye'de mevzuatlar	58
Tablo 3.1. Bireylerin Vegan Olma Nedenleri	83
Tablo 3.2. Vegan Bireylerin Demografik Özellikleri	126

ÖZET

Veganlığın bir beslenme pratiğinin ötesinde yaşam tarzı olması, sosyolojik olarak değerlendirilmesini ve o topluluğa dahil bireylerin iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. İnsanların vegan olma nedenlerini, bu araştırma ile ortaya koymak ve Antalya'daki veganların değer motivasyonlarını belirlemek, çalışmanın amaç ve kapsamını oluşturmaktadır. Bireylerin vegan olmadaki nedenlerinin, daha önceki araştırmalarda da saptanmış olduğu, literatür araştırması sırasında tespit edilmiştir. Bu çalışmanın alan araştırmasında vegan bireylerle yapılan görüşmelerde, vegan olmanın nedenleri arasında; tüketim kültürüne dahil olmak, farklı olma ve farkındalık yaratma isteği, sosyal statüye sahip olmak gibi yeni nedenlerin gözlemlenmesi, araştırmanın hem biricikliğini hem de literatüre kazandırılacak yeni düşüncelerin tartışılmasını sağlayacaktır.

Bu çalışmada; veganlığın tarihsel gelişimi, veganların vegan olma isteklerinin nedeni olarak belirttiği sağlıksal, toplumsal cinsiyet rolleri, hayvan hakları, ekolojik dengenin yeniden sağlanması ve karbon ayak izinin küçültülmesi, biyoetiksel nedenler, tüketim kültürü, kimlik olarak ve statüsel değer olarak veganlık ele alınmıştır. Bunun için, amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan "kartopu veya zincir örnekleme yöntemi" ile nitel bir araştırma yürütülmüştür. Antalya kentinde yaşayan, 15 yaş ve üzerinde olan en az iki aydır vegan yaşam tarzına sahip bireylerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmaya katılan görüşmecilerin 26'sı kadın, 24'ü erkektir. Görüşmeler 16.01.2020-17.09.2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Kişilerden izin alınarak görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayda alınmıştır. Ses kaydının yapılmasına izin vermeyen 38 kişinin fikirleri not alınmıştır. Görüşmeler ortalama 17,5 dakika sürmüştür. Görüşülen kişi sayısı 50'dir. Araştırmanın mülakat sonuçlarından elde edilen veriler maxqda programında kodlanarak nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz kullanılarak yorumlanmıştır. Konu elde edilen veriler doğrultusunda tartışılmış ve sonuca göre öneriler de bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vegan, Yaşam Tarzı, Sağlık, Hayvan Hakları, Ekoloji.

SUMMARY

SOCIOLOGICAL APPROACH TO VEGAN LIFESTYLE: THE ANTALYA CITY CASE

The fact that veganism is a lifestyle beyond a nutritional practice will enable it to be evaluated sociologically and to understand the individuals included in that community well. To reveal the reasons why people are vegan with this research and to determine the value motivations of vegans in Antalya constitute the purpose and scope of the study. It has been determined in the literature review that more than one reason for individuals to be vegan was also found in previous studies. In the field research of this study, observing new reasons such as being involved in consumer culture, desire to be different and creating awareness, having social status, among the reasons for being vegan in the interviews with vegan individuals, will provide both the uniqueness of the research and the discussion of new ideas that will be brought to the literature.

In this study, the historical development of veganism, health, gender roles, animal rights, restoration of ecological balance and reduction of carbon footprint, bioethical reasons, consumption culture, veganism as identity, and status value are discussed. For this, qualitative research was conducted with the "snowball or chain sampling method" which is one of the purposeful sampling methods. Interviews were held with individuals aged 15 and over who lived in Antalya and had a vegan lifestyle for at least two months. Of the interviewees participating in the study, 26 were female and 24 were male. The interviews were held between 16.01.2020-17.09.2020. With the permission of the individuals, the interviews were recorded with a voice recorder. The opinions of 38 people who did not allow voice recording were noted. The interviews took an average of 17.5 minutes. The number of people interviewed is 50. The data obtained from the interview results of the research were coded in the maxqda program and interpreted using descriptive analysis, one of the qualitative research methods. The subject was discussed in line with the data obtained and suggestions were made according to the result.

Keywords: Vegan, Lifestyle, Health, Animal Rights, Ecology.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamı yaparken, kıymetli bilgi birikimi ve deneyimleri ile bana yol gösteren ve destek olan değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. Sevinç GÜÇLÜ'ye sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Çalışmam boyunca yardımını hiç esirgemeyen değerli arkadaşım Abdürrahim Berk İNCEKARA'ya, Beyza BAŞALAN'a ve maddi manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme de sonsuz teşekkürler ederim.

ÖNSÖZ

Beslenme kavramı; sosyolojik olarak incelenmesi gereken bir olgudur. Din, ekonomi, coğrafya, antropoloji ile iç içe geçmiş, değerler olgusunun şekillendirdiği bir simgedir. Bir toplumda yiyeceklerin üretimini ve tüketimini yöneten algıların araştırılması, o toplumun yapısını anlamada son derece önemlidir. Beslenme davranışı, topluluklara göre farklılık göstermektedir. Beslenme davranışlarında sadece topluluklar arasında değil, topluluk içerisinde de zamanla algısal değişikliklerin oluşması sonucu, nesiller arasında farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir.

Beslenme pratikleri, anlamsal olarak sadece yeme-içme davranışını değil, bir yaşam tarzını da barındırabilmektedir. Bu yaşam tarzlarının bir örneği de vegan yaşam tarzıdır. Veganlık sadece bir beslenme pratiği olmaktan çıkarak bir yaşam tarzına dönüşmüştür. Son zamanlarda veganlık, sağlığa faydalı olduğu teziyle ve uzman isimler tarafından tavsiye edilen diyet çeşidi olarak adından sıkça söz ettirmektedir. Vicdani boyutta ise, insanların isteği doğrultusunda hayvanların acı çekmesine karşı etik bir hayat felsefesi barındırmaktadır. Veganlık, hayvansal ürünlerin tüketimi ile oluşan karbon atıkların çevreye verdiği zarara ve hayvan eti yemenin arkasında yatan sembolik anlamlara karşı duruştur. Ancak kapitalizmin, veganlığı yeniden üretim noktası olarak gördüğü düşünülmektedir. Bu bağlamda veganlığın, etik kaygılarının bireyler tarafından göz ardı edildiği noktalar olduğu ve tüketimsel noktalara dönüştürülerek kapitalist pazara açıldığı görülmektedir. Dolayısıyla konunun, modernleşmenin sonuçlarını eleştirel bakış açısıyla ele alan kuramsal yaklaşımlarla irdelenip, tüketimsel ve statüsel yönlerinin vurgulanması, aynı zamanda konuya ilişkin farkındalığın da arttırılmasında önem arz ettiği düşünülmektedir. Bunun için, vegan bireylerle görüşmeler gerçekleştirilmiş ve görüşleri alınmıştır. Antalya’da yaşayan vegan bireylerin ve başka şehirde yaşarken Antalya’ya yerleşen vegan bireylerin Antalya kentini tercih etmesindeki nedenlere de yer verilerek, veganların şehir tercihlerinde rol oynayan faktörler ele alınmıştır.

Aylin ASİL
ANTALYA-2021

GİRİŞ

Beslenme alışkanlığının kazanılmasında birçok faktör rol oynamaktadır. Cinsiyet, yaş, din, makam, soy gibi değişkenler, beslenme ve besin ilişkisine de yansımaktadır. Besinin tüketim şekli, sunumu ve mekânı, yaşanan döneme göre şekillenmektedir. Çeşitli baskıların yaşandığı ve gelir dağılımında adaletsizlikler olduğu dönemlerde karın doyurmakla yetinilmiştir. Halk yiyeceği ve üst kesimin yiyeceği farklılaşmaya başlamıştır. Sosyal eşitsizliğin olduğu toplumlarda yemekler ve sınıf durumu arasında ilişki kurulmaktadır. Kır ve kentlerde incelenen bu ilişkiye dair bulgular nitekim Türkiye coğrafyasında da görülmektedir. Günümüzde de sınıfsal ayrımın ve eşitsizliklerin, beslenme eylemi üzerinden kendini sürdürmeye devam ettiği görülmektedir. Yemek yeme davranışı, o kişinin sosyal statüsünü ortaya koymasına imkân tanımaktadır. Tüketim nesneleri, ruhumuza ilişkin formlar sunmamızı sağlamaktadır. Değerler ve anlamlar besin üzerinde inşa edilmektedir ve kişilerin kimliğinin bir parçasını oluşturmaktadır. Dünya görüşü ve ideolojiler, beslenme pratiği üzerinde sessiz ama bir o kadar da gürültülü şekilde sergilenmektedir. Bedensel algı ve tutumlar birleştirilmektedir.

Tarihte pek çok yer ve zamanda et tüketimi, zenginlik göstergesi olup sosyal statü kazandıran bir eylem olarak bilinmektedir. Ancak modern dönemin getirileri, artan riskler, tüketilen gıdaların tercih edilmesinden önce içeriğinin bireyler tarafından merak edilmesine ve araştırılmasına neden olmuştur. Son zamanlarda içeriği ve üretimi riskli olduğu düşünülen hayvansal ürünlerin yerini farklı besinler almaya başlamış, beğeniler ve sosyal sınıf anlayışı o besinler üzerinden yeniden kurgulanmaya başlamıştır. Böylelikle farklı yaşam tarzları da ortaya çıkmıştır.

Bu yeni yaşam tarzlarından biri olan veganlık, son zamanlarda ülkemizde sıkça adını duyduğumuz bir beslenme pratiğidir. Beslenme pratiğinin ötesine geçmeye başlayan ve yaşam tarzına dönüşen veganlık, dünyanın pek çok yerinde de tercih edilmektedir. Bireylerin vegan beslenme davranışını edinmesinden sonra hayata bakış açılarını yeniden düzenlediği gözlemlenmektedir. Bu durumun asıl sebebi, “tam anlamıyla vegan yaşama sahip olma” isteğidir. Örnek olarak; sağlıksal nedenlerle vegan olan bir bireyin, veganlık üzerine yaptığı araştırmalar sonrasında, veganlığın etik boyutunu öğrenmesiyle beraber; yaşama bakış açısını tam anlamıyla vegan görüşe adapte etmek için, öncesinde inandığı değerlerden vazgeçmesi gösterilebilir.

Veganlığın tercih edilmesinde etik, sağlıksal, uzman söylemler, tüketimsel kaygılar, hayvan haklarının korunması ve desteklenmesi, feminizm, gibi nedenlerin bulunduğu öngörülmektedir. Veganların, veganlığı tercih etme nedenlerine bağlı olarak da kendi içlerinde ayrış-

tıkları gözlemlenmiştir. Veganların, veganları kendi içinde etik kaygısı bulunanlar ve bulunmayanlar olarak sınıflandırdıkları gözlemlenmiştir. Bu sınıflandırma vegan bireylerin iletişime geçecekleri kanalları da etkilemektedir. Çünkü veganlığı “ayrıcalık nedeni” olarak kabul edenler ve “olması gereken” olarak kabul edenler arasında sınıfsal farklılığın olması gerektiğini düşünmekte oldukları gözlemlenmiştir. Vegan bireylerin içinde bulunduğu sınıfa bağlı olarak da motivasyonları ve değer anlayışları değişiklik gösterebilmektedir.

Vegan birey olmanın ayrıcalıklı olduğu düşüncesi “B-gans” olarak ifade edilmektedir. Toplumdaki diğer bireylerden farklı sınıfa dâhil olma isteği; vegan bireylerin, vegan olmalarında önemli motivasyonlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Tükettikleri yiyecekler ve metaların farklılaşması, alışılmış damak zevkinden vazgeçme, et tüketimine dair duyulan haz ve arzuya hâkim olmanın onları sosyal statüsel olarak üst sınıfta hissetmelerinde etkili olduğunu düşündükleri eylemlerdir. Bunların yanında kişisel nedenlerinde etkili olduğu söylemek gereklidir. Örneğin; hayvanın kesildiği ana şahit olmak, etten tiksirmek ve dinsel kaygılar bu nedenler arasında gösterilebilmektedir. Bireylerin vegan yaşam tarzını seçtikten sonra çevrelerinde karşılaştıkları tepkilerin şekli ve eleştiri aldıkları noktalar da bireylerin veganlığı sürdürme tarzını etkilemektedir. Kişilerin, naveganlardan ayrılan yönlerine karşın yeni motivasyon alanları yarattıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca yaşanan kentin özelliklerinin de yaşam tarzına etki eden önemli bir faktör olduğu için yaşam tarzını etkileyen değerler haricinde, araştırmanın örneklemine dayalı olarak Antalya’nın bu konuda nasıl bir rol üstlendiği de irdelenmiştir. Veganların Antalya’ya ekonomik ve sosyal anlamda kattıkları tartışılmış ve Antalya’nın da veganlara getirileri ele alınmıştır.

Tezin konusu, Antalya kenti içinde vegan yaşam tarzına sahip olmak olarak belirlenmiştir. Amacı, vegan bireylerin hangi sebeplerden dolayı bu beslenme şeklini seçtiklerini ortaya koymak ve yaşam tarzına dönüştürme nedenlerini; Antalya kentinde ikamet eden veganların, vegan olma deneyimlerini ve Antalya’nın veganlara sunduğu avantajların ve dezavantajların neler olduğunu; Antalya’nın hangi bölgesinde vegan kafe ve restoranların açıldığını ve nedenini; Antalya’da veganların nerede yoğun olarak yaşadığını; veganların, vegan olduktan sonra uğradıkları mağduriyetleri, veganlığın kazandırdığı duygu ve düşünceler, Antalya kentinde yaşayan veganların sosyo-ekonomik ve kültürel seviyelerini tespit etmek ve neden-sonuç ilişkisinde açıklamaktır. Kapitalizmin, dünyanın her alanına olduğu gibi veganlıkla da ilişkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Modernizmin sonuçlarını eleştirel bakış açısıyla ele alan kuramsal yaklaşımlar ve isimler, bireylerin vegan yaşam tarzını kabullenmelerinde etkili olan motivasyon ve değerler ile ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

Doğa, kültür ve toplum arasındaki ilişki; sanayi toplumuna geçiş ve modernleşme ile değişmiştir. Köyden kente göçün artması ile beraber bireyin çalışma saatleri artmıştır. Böylelikle bireyden beklenen gündelik işlevselliğin tam olarak sağlanabilmesi için beslenme anlayışı da değişmiştir. Kısa sürede üretilip paketlenen ve hızlı bir şekilde tüketilen ürünlerin, bozulan sağlık dengesi sonucu birey tarafından irdelenmesi, ürünlere karşı güvensizliği beraberinde getirmiştir. Giddens'in, Beck'in ve Jenks'in "Modernite" ve "Risk Toplumu" üzerine kuramlarından faydalanılarak, bireyin veganlığa geçişinde etkili olduğu öngörülen nedenler arasında doğal olana özlem ve artan risklere karşı önlem almanın yattığıdır.

Sağlıksal nedenlerle vegan olma ile alternatif tıbbın ve diyetin medya bağlamı üzerinden uzman söylemler sayesinde bireylere aktarılmasının bir güvence oluşturmasını yorumlarken Illich'in; "Sağlığın Gaspı", Foucault'un "Biyopolitika'sı", Parsons'ın "Tıbbın İşlevselliği", Turner'ın "tıbbın insan beğenisine sunulması", Baudrillard'ın "Tüketim Kültürü" ve bedeninin moda anlayışı içerisinde yeniden düzenlenmesi ile kuramsal olarak ilişkilendirilmiştir.

Kültürel yatkınlıkların, insanın hayvanla olan geleneksel ilişkisinin değişmesinde kelimelere ve eylemlere yüklenen anlamların irdelenmesi Foucault'nun "Kelimeler ve Şeyler" kitabı ile yorumlanarak, toplumsal kabuller irdelenmiştir. Veganlığın, aslında bu toplumsal kabulleri yapı bozumuna uğrattığını açıklamada, Derrida'nın "Yapı Bozumu" kuramından faydalanılmıştır.

Semavi dinler ve sekülerleşmenin vegan yaşam tarzını kabullenmeye olan etkisini irdeleyen; Taylor'ın "Sekülerizm", Douglas'ın "Saflık ve Tehlike", Bourdieu'nun "Habitus" kuramlarından faydalanılmıştır. Dini kaynakların ve önderlerin, bireylerin hayvanlarla olan ilişkisini ve beslenme anlayışını nasıl düzenlediğini de örneklemek amacıyla dini kaynaklara da yer verilmiştir.

Ekofeminizm üzerinden temellendirilen, kadınların ve hayvanların türcü bakış açısından kurtulması gerekliliğine veganlığın sağladığı katkılardan bahsedilmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin; vegan yaşam tarzı ile değişeceği öngörüsü bireylerin, vegan yaşam tarzını kabullenmesinde olumlu etki yarattığı gözlemlenmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve feminizmi veganlıkla ilişkilendirerek yediklerimiz üzerinden cinsiyetçi yaklaşımın nasıl sürdürüldüğü, tüketilen besinlere anlamsal olarak atfedilen değerler, Adams'ın "Etin Cinsel Politikası" kitabı üzerinden kuramsal olarak temellendirilmiştir. Ardından, vegan olmanın feminizme nasıl katkı sağlayacağı ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkisi değerlendirilmiştir. Toplumsallık ve etik anlayışın açıklanmasında Boockin ve Wallerstein'in görüşlerinden yararlanılmıştır. Ekolojik dengenin sağlanmasının, veganlarda nasıl bir motivasyon kaynağı oluşturduğu irdelenmiştir.

Vegan hareketlerin kendine neden modernizm sonrası yer bulabildiğini ve beslendiği diğer toplumsal hareketlerin neler olduğunu açıklamada; Tilly, Touraine ve Lorenz von Stein'in "Toplumsal Hareketler" kuramlarından faydalanılmıştır. Böylelikle toplumsal hareketlerin modernizmde uğradığı değişimler, nelerin toplumsal hareket olarak algılanabileceği açıklanarak vegan hareketin diğer toplumsal hareketler arasındaki yeri ve veganlar açısından önemi açıklanmıştır.

Yaşam tarzı olarak veganlığı ele almadan önce yaşam tarzının ne olduğunu irdelemek için Chaney ve Bali'nin "Yaşam Tarzı" kuramından faydalanılmıştır. Yaşam tarzını oluşturan kimlik, statü, tüketim, moda gibi kavramları açıklamada Bocock, Waquant, Mannheim, Featherstone, Bauman, Castells ve Simmel'in kuramlarına değinilmiştir. Veganlığı bir statü olarak görme ve sınıfsal ayrıcalığa sahip olmak için vegan yaşam tarzına geçen bireyler, Bourdieu'nun "Ayrım" ve "Habitus" kuramları ile ilişkilendirilerek ifade edilmiştir. Modernlik ve postmodernlik sonrası kurulmak istenen düzene uygun bedenler ve yaşam kalıpları, Giddens'in "kimlik arayışı" anlayışı ile ifade edilmiş; veganları, kapitalizmi eleştiren bir duruş sergilemeden alıkoyan yeni yönelimler ortaya konmuştur.

Gösterilen bu çabanın, sosyolojide yeni bir kavram sayılan beslenme sosyolojisi ve yaşam tarzı edinimi ile ilgili çalışmalara ayrı bir yön kazandıracağı öngörülmektedir. Bu çerçevede veganlık üzerine, Antalya kent merkezinde mülakat tekniği ile bulgular elde edilmiştir. İlk bölümde veganlık kavramsal ve kuramsal açıdan ele alınmıştır. İkinci bölümde ise araştırmanın amacı, kullanılan yöntemler, evren ve örnekleme, karşılaşılan sınırlılıklar belirtilmiştir. Antalya'nın araştırmada neden evren olarak seçilme gerekçesi açıklanmıştır. Antalya hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise elde edilen bulgular nitel araştırma yöntemi ile elde edilen çeşitli başlıklar altında yorumlanmıştır. Sonuç kısmında ise tezin genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

VEGAN YAŞAM TARZININ KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Doğa, Kültür ve Toplum

İnsanın bedeni ile çevre; toplumsal yapı ve sistemler arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Bireyin doğal çevreyle olan ilişkisinin temelinde ahlaki, toplumsal, kültürel, siyasi anlamlar barındıran insan merkezci bir epistemoloji bulunmaktadır. Zaman içerisinde kurumlar tarafından doğayı, faydacı ilkeler doğrultusunda kullanmayı içeren düşünce ile insanın bedenini ve sosyo-kültürel kimliğini şekillendiren kültürel yapılar oluşturulmuştur. İnsanı kültürel bir varlık olarak doğal çevrenin dışında ele alan bu toplumsal söylemler ve pratikler, doğanın aleyhinde bir karşıtlık yaratmış ve bunun “doğal” algılanmasını sağlayacak şekilde desteklemiştir. (Jenks,2014: 159.).

Çalışmamız çerçevesinde; bireylerin vegan yaşam tarzını kabul etme sebeplerini araştırırken, toplumun doğa ile ilişkisinin nasıl değişim geçirdiğini incelememiz gerekmektedir. Çünkü beslenme anlayışımız doğa ile iletişimimize göre şekillenmektedir. Bir şeyin yenebilir olduğuna kanaat getirmek, kültürel anlamda düşünülmesi gereken bir sosyal davranıştır. Bu sadece basit bir besinsel etkinlik değildir. Kişiden kişiye değişiklik gösteren bu tutumun toplumdan topluma değişmesi sonucunda her toplumun kendine özgü beslenme kültürü ortaya çıkmıştır (Beşirli,2012: 12.). Her kültür toplumsal yaşamda uyumlu bir bütünlük oluşturmak amacıyla kurallar tanımlarken, bireylerin ve toplumun çevre ile kuracağı ilişkinin genel hatlarını da belirlemektedir. Doğaya ilişkin inançların, düşüncelerin, eylemlerin biçimlenmesinde kültür etkili rol oynamaktadır (Baylan,2009: 68.). İkililik içeren bir doğa görüşü benimsenmesi insan bedenini ekosistemden kopuk ve diğer canlılara kıyasla daha üstün bir mekanizma olarak algılamasına neden olmaktadır. Bu, insanın çevredeki diğer canlıları, ekonomik çıkarlar doğrultusunda kontrol etmesi ve keyfî hizmette kullanmasına yönelik bir tüketim kaynağı olarak görmesini sağlamaktadır (Oppermann,2006: 2.). Tükettiğimiz ve tüketmediğimiz üzerinden biz ve diğerleri olarak ayrıştırdığımız düzen; yemek hazırlanmasında, sofrada daha da belirginleşmiştir (Baysal,2010: 2.).

Modernlik öncesi uygarlıklar, kültürlerini kendisini doğayla bir bütün olarak görmesi üzerine inşa etmiştir. Yaşam alanlarında oluşabilecek her türlü değişiklik doğanın kendisinden gelir ve bu değişiklikler, insanın çaresiz olduğu durumlar dâhilinde olmaktadır. İnsanoğlu ilkel dönemde yiyecek arayışına girdiğinde bulduğu bitkilerle beraber, her canlıyı yeme eğilimi gösterme nedenlerinden biri de budur. Bilim ve teknolojinin ilerlemesi, insanoğlunun yönetimi ele

almasına yardımcı olmuştur. Böylece bulduklarını olduğu gibi tüketmek yerine dönüştürmeye başlamıştır (Belge,2018:34.). Örneğin bir eti sağlıklı veya gereği gibi pişirmek toplumdan topluma farklılık göstermektedir.

İnsanın çevre ile ilişkisinin temelinde; kendisini, konumlandığı bölgeyi değiştirme ve toplumu buna göre şekillendirmesi bulunmaktadır. Sanayi devrimi ile beraber doğa-insan dikotomisi dönüşüme uğramıştır. Kişileri bu dönüşüme iten düşüncenin altında kültürel anlayışları yatmaktadır. Burada temel aktör olan batılı ülkeler, çevre ile ilişkilerinde yeni stratejiler geliştirmiştir (Şahin, 2009: 110.). İnsan haricinde tüm canlıları ikincil plana atan bireyin gündelik istekleri pragmatist duygulardan etkilenmiş, beslenme alışkanlığı da bundan payına düşeni almıştır. Simgesel ve fiziksel anlamda insan dışında tüm canlıların bedenlerinin, ötekileştirilmiş ve sömürgeci bir zihniyetle insanın çıkarları için yaratıldıkları iddiası tüm insanî bilimlerde sözde evrensel bir söylem olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle doğanın sömürülmesi, doğal bir olgu haline gelmiştir. İnsan, birincil ve sahiplenici konumdayken çevre, ikincil konuma mahkûm edilmiştir. Bireylerin, satın aldıkları paketli gıdanın içeriğini sorgulamaması, ahlaki bir kaygı duymadan hayvansal gıda tüketmeleri normalleştirilmiştir.

Beslenme ihtiyacı artık besin sadece organizmanın devamlılığını sürdürmesi adına alması gereken enerjiyi sağlayan ürün değil aynı zamanda bireyin kimliğinin bir parçası haline dönüşmüştür (Aksürmeli, Beşirli,2019: 225.). Bedenin besine olan değiştirilemez talebi ile yemeğin sürekli taşıdığı sembolik anlamlar göz önüne alındığında, yeme-içme eyleminin insanlar için ne denli anlam içerdiği gözler önüne serilmektedir. Toplumsal sistemin merkezindeki varlık olarak aslında örgütlenmenin de temel unsuru besin sayılabilir.

Batı dünyası kentleşme ve sanayileşme sürecinde doğanın içinde bulunduğu olumsuz durumu önemsememiş ve ardından da insanî eylemleri sınırlandırma yoluna gitmiştir (Opperman,2006: 9.). Batıda gerçekleşen ve akabinde tüm dünyaya yayılan mekanikleşen bir dünya algısına uygun bir dünya görüşü, toplumlara çeşitli bağlamlar yoluyla iletilmiştir. Bu sayede güçlü sonuçlar doğuran, modern dönemin yeni bir toplum tipini insanlık tarihinin bir parçası haline getiren endüstriyel değişim ve beraberinde edinilen yeni değerler, insanoğlunun çevre bilincinin miladı niteliğini taşımaktadır.

Değerler algısı değişen, kendini doğadan ayırıştıran ve rasyonel bir düşünceye sahip olmaya başlayan insan, bu algı değişimini çevreyle olan ilişkisine de yansıtmış, tıpkı kendi gibi evreni de mekanik bir sistem olarak görmeye başlamıştır. Değerler algısı ve yaşam tarzını rasyonelleştiren insan için doğa sömürülecek bir kaynak haline gelmiştir (Capra, 1992: 37-38.). Beslenme pratiği de bu değerler algısından etkilenmiş, hızlı ve kolay bir şekilde tüketilecek besinlere öncelik vermeye ve bireylerin yaptığı işi aksatmadan devamlılığını sağlayacak olana

doğru evrilmiştir. Paketlenmiş gıdaların hayatımıza girmesi, bir telefon ile ofisimize sipariş ve rebileceğimiz yiyecek şubelerinin olması, bizim kolay olana alışmamızı hızlandırmıştır.

Modern dönem, 17. Yüzyıl'dan itibaren önce Avrupa'yı ardından tüm dünyayı etkisi altına alan, toplumsal yaşama ve örgütlenme biçimimizi etkileyen bir dönemdir (Giddens,1994: 19.). Üretici güçlerin büyümesi, teknolojik ilerlemeler, risklerin artması, kıtlık, sosyal zenginlik kaynaklarına ulaşmak ve hak edilmemiş yoksulluğu yaşamak ve bağımlılıktan kurtulmak gibi nedenler içeren bu dönemin içerdiği sorunlarda farklılaşmıştır. Günlük geçim tartışmalarından ziyade bedenın biçimi gibi bireysel sorunların yer aldığı problemler gündeme gelmiştir. Güzellik, sağlık kavramları yeniden ele alınmış ve sorgulanmıştır. Küreselleşmenin tek tipleştirme çabasını beslenme üzerinde de göstermesinin yanı sıra, ortak paydası boş zaman, zenginlik olan zümrelerin besin ürünlerini çeşitlendirmeye gittiği öngörülmektedir. Toplumda tüketilen besin türleri üzerinden yeni bir ayrışma noktası oluşturulmuştur.

18. yy. ikinci yarısı ve 19. yy. ilk yarısında batı toplumlarında meydana gelen ekonomik, demografik değişiklikleri teknolojik ilerlemeye bağlı bir şekilde gelişmiştir. Enerji anlayışındaki dönüşüm, sanayi toplumlarında artık doğal enerji güçleri dönüştürülerek kullanılmaya başlanmıştır. Hayvanları evcilleştirme ile başlayan bu süreç yapay zekâ sayesinde mekanik buluşların, canlıların yerini almasını sağlamıştır. Böylece enerji kaynakları doğada bulunduğu ilk halleri yerine işlenerek endüstri sektörüne dâhil edilmiştir. Köylerin yerini hızla şehir merkezleri almaya başlamış, tarımsal üretim yerine sanayi üretimine yönelim artmıştır. Tarımsal üretimden kısa zamanda daha fazla verim elde etmek amacıyla kimyasal kullanımı artmaya başlamış, giderek artan nüfus ve hayvansal üretim adına ormanlar tarımsal araziye dönüştürülmeye başlanmıştır. Pazarlanabilir tüketim nesnelerinin artması adına doğal kaynak kullanımı sıklaştırılmıştır (Şahin,2009: 112.). Hayvansal ve tarımsal ürünlerin üretim süreci şehir merkezlerinden uzakta kalması, bizi üretim sürecine yabancılaştırmış ve içeriğini sorgulamamızı engellemiştir.

Sanayileşmenin hız kazanması ve görünür hale gelmesi, sanayi toplumlarının teknoloji için attığı her yeni adım, insanoğlunun doğayla ilişkisinin dönüşümlerini temsil etmektedir. Çevre ile toplum ilişkisinin yeni bir sürece girmesinde belirleyici olan, endüstriyel toplumların temel nitelikleridir. İnsanlığın oluşturduğu sosyo-kültürel birikimi "gelişme" adı altında toplum içerisinde yaşayan her bireyi etkileyecek şekilde ve doğa güçlerini de kendi faydasına kullanmayı ele alan görüşe sahip şekilde değiştiğini görmek sanayi toplumlarının çevre algısının değiştiğini göstermektedir. Doğa artık sanayi toplumları için enerji elde etmek üzere kontrol edilen edilgin bir nesne haline gelmiştir. Teknolojik devrim insanlığın yine "gelişme" adıyla,

ateşin kullanımı ile başlayan dönemden itibaren en son gelinen duruma kadarki kısmı içermektedir.

Teknoloji ve enerji kullanımı aynı çizgide ilerlese de sanayi toplumlarında teknoloji ve enerji kaynağı olarak görülen doğaya olan bakış, toplumla arasındaki ilişkiyi büyük oranda değiştirmiştir (Şahin,2009: 111.). Yabancı ve sosyal bir alanda yaşamaya çalışmanın nasıl mümkün olacağı sorusunun cevabı, ilkel dönemde doğaya boyun eğmek şeklinde cevaplanırken artık insan merkezli yaklaşımla cevaplanmakta ve toplumda, doğaya karşı insanın üstün olduğunu hissettirerek güven duygusu aşılanmak istenmiştir (Jenks,2014: 165.). Modern dönemin getirilerinden olan riskler ve güvensizlik duygusu bu bakış açısı ile aşılmak istenmiştir.

Modern dönem, içerisinde süreksizlikler barındıran bir süreçtir. Modern dönem sonunda yaşam tarzlarında ‘’geleneksel toplumsal düzen’’ değişikliğe uğraşmıştır. Ayrıca getirmiş olduğu değişimler yaygınlık açısından küresel bağlantılar kurmasına ve yoğunluk açısından gündelik yaşamımızın en kişisel özelliklerini değiştirmesine fırsat tanımıştır. (Giddens,1994: 12.) Modern toplumlar bazı açılardan incelenecek olursa, tanımlanmış bir sınırlılığa da sahiptir. Öte yandan bu tür toplumların hepsi, devletlerinin sosyo-politik sistemini ve uluslarının kültürel düzeylerini aşan bağ ve ilişkiler yoluyla iç içe geçmiştir. Neredeyse hiçbir modernlik öncesi toplum, modern ulus devlet kadar belirgin olmayan sınırlara sahip değildir ancak tarıma dayalı coğrafyalarda ya da avcı-toplayıcı toplumlarda çevrelerindeki diğer grupların gölgesinde kalma durumu ortaya çıktığı bilinmektedir.

2. Dünya Savaşı sonrası artan kentleşme ve sanayileşme politikaları, toplum-doğa ilişkisinin olumsuz sonuçlarını ilk olarak sanayileşmeye öncülük eden ülkelerde baş göstermesine neden olması ve son yıllarda bu problemlerin küresel boyut kazanması, insanların yaşam tarzlarında değişiklik yapmasında, ulusal düzeyde farkındalık çalışmalarının başlamasında etkili olmuştur. (Baylan, 2009: 67.) Geleneksel yaşam biçimleri, giderek yerini kentsel iskân projelerine bırakmasıyla yeni bireysellik biçimleri ortaya çıkmıştır (Beck,2011: 148.). İskâna ve düzene bağlı olarak etkilenen bireysellik biçimlerinin nerelerde yeniden üretildiği ise araştırmamızın çalışma alanını oluşturmaktadır. Bireyselleşme, sanayileşme, modern hayata geçiş etrafında uygarlık sürecinin bazı kişisel yönlerine dikkat çekmektedir. Modernleşme sadece tüketime, sermaye birikimine yol açmaz aynı zamanda güçlü bir bireyselleşmeye de katkıda bulunmaktadır (Beck,2011: 193.). Bireyselleşme diğer ifadeye göre insanları, feodal alt kültür alanlarının hiç bilinmeyen dışsal kontrollere ve standartlaşmaya götürmektedir. Biyografinin bu kurumsal biçimlenmesi sonucunda insanların biyografilerinin de iç içe geçmesine yol açılmaktadır. (Beck,2011: 200) Üretim sistemlerinin değişmesi, sınıf yapısının değişmesi ve küre-

selleşmenin etkisi ile güven ve risk birbirine yaklaşan kavramlar haline gelmiştir. Bu risk alanlarını güvenli alanlara dönüştürme de bireysel ve grupsal çözümler getirilmektedir. Riskin boyutu, getirilecek çözümü de etkilemektedir.

Teknolojinin toplumsal ve bireysel şekilde deneyimlenme sürecinin farklılaşması riskten etkilenmeleri de çeşitlendirmiştir. Doğadan kopuk yaşamaya başlamak, şehirleşmenin artmasıyla beraber demografik hareketlilik ve kırdan kente göç, sanayi toplumlarında çevre-insan dengesinin kırılmasına neden olmuştur. Şehirleşme sürecini hızlandıran bu durum endüstriyel üretim ve ekonomik faaliyet yoğunluğuna bağlı olarak gerçekleşen sosyal bir olgudur. Finans ve endüstrinin temeline doğru yönelen nüfus, kentlerde sıkışmaya başlamıştır. Emniyet ve dönüşlülükle başa çıkma eşitsizliği bireylerin yaşam tarzlarını dönüştürmesinde etkili olan sınıfın getirmiş olduğu sebeplerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Beck,2011: 149.).

Yaşam tarzlarının yükselmesi ve eğitime bağlı hale gelmesi ayrıca hareketliliğin, rekabetin ve emek ilişkilerinde hukukî derinliğin artması neticesinde artık tanınmayacak ölçüde değişmiştir (Beck,2011: 147). Modern kurumlar, doğasında ulus devletçilik anlayışı içerirken süreksizlik alanında kalması ve küresel pazarın genişlemesiyle global bir köy haline gelen dünyada sınırların ortadan kalkması devlet ve vatandaşlık anlayışını etkileyen durum olarak ortaya çıkmış ve hukuki yeniliklerin ve etkileşimlerin önünü açmıştır (Giddens,1994: 14.). Hukuki yenilikler oluşturulurken kadın, hayvan ve ataerkil sistemde ikincil plana itilmiş çevre yeniden ele alınmıştır. Bu durum, bireyin ulus-ötesi bir yaşam tarzı benimsemesinde etkili olmuş ve kabullendiği yaşam tarzının yeni toplumsal hareketlerden etkilenmesine yol açmıştır. Edinilen bu yaşam tarzlarının ifade edilmesinde beslenme eylemine ve besinlere yüklenen anlamlar da kullanılmaktadır.

Yiyecekler, ülke sınırlarını aşan toplumsal hareketler ve ideolojiler ile yaşam tarzının ifadesi haline dönüşmekte veya kimliğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Veganlık; milli ve coğrafi sınırları da aşan yeme-içme alışkanlıkları ile farklı bir topluluk yaratmanın en iyi örneklerindendir. Bu anlamda veganlık bir yandan kişinin modern topluma adapte olmasını sağlayan ya da öyle olduğunu hissettiren toplumsal hareket olarak da ele alınabilir. Veganlar, yeme-içme düzenini farklılaştırma ile başlayan serüvenini yaşam tarzını bu düşünceye göre yeniden düzenleme ile devam ederek toplumdan ve aslında tek tipleştiren küresel baskıdan kurtulmaya çalışmaktadır. Uyumsuzluk ile kendini uyumdan daha ikna edici bir şekilde grubu kendini toplamaya zorlayan itici bir güç, motivasyon olarak görülmüştür (Simmel, 2009:115.). İnsanoğluna hizmet eden varlıkları barındıran doğal yaşama yapılan müdahaleler, vegan yaşam ile yeniden sorgulanmaya başlanmıştır. 20. Yüzyıl'ın sonrasında ekonomik fonların çoğunun ayrıldığı bilimsel çalışmalar ve doğanın kontrol edilmesi çalışmalarına güvenirlilik azalmış ve

bilimin meşruluğunu inşa ettiği meta-anlatının sorgulanmaya başlamasına neden olmuştur (Jenks,2014: 524.). Bilimin artık kontrol edemediği durumlar hatta kendisinin sebep olduğu sorunlar (çevresel sıkıntılar, hastalıklar gibi) nedeniyle doğa yeniden kültüre dâhil olmuştur.

Doğanın kültüre bu şekilde entegre olmasından dolayı bir zamanlar kültürel bulunan olgular artık doğayla ilintili hale gelmiştir. Doğa, insanın toplumsal hayatının bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır. Her iki durum sonucunda modernliğin ve modernliğin ayırt edici özelliği olan doğa kültür ayrımı muğlaklaşmıştır. Ayrıca toplumsal hayat onun ekonomik, siyasi varoluşundan zarar görmüş dış hatlar olarak ifade edebileceğimiz doğa ve hayvanların yaşamı sorgulamalar ile yeniden çizilmek istenmiştir. Bu alanları düzenleyen faaliyetler yenilenmiştir. Doğa ve kültür ayrımı yerine artık iç içe geçen bir süreç oluşmuştur. Ancak postmodern süreç ile beraber tüketim kültürünün muğlaklaşan çizgileri yeniden belirginleştirme isteği farklı olma duygusunu kamçılamaştır.

Toplumsal süreçlerin tabii sonuçlar doğurduğu ve tabii süreçlerin sosyal neticeler ortaya koyduğu, bir de postmodern dünyanın onların birbirine kenetlenmesi üzerine kökleştiği iki yönlü bir diyalektik mevcuttur (Jenks,2014: 525.). Geleneksel toplumlara karşıt olarak modernliğin getirmeye başladığı sosyal ortam, inanç sistemi, uygulama esasları ‘’oylamaya dayalı, normatif, akılcı ve sekülerdir’’ (Jenks,2014: 492.). Günümüz modern dünyasında bu görüş sorgulanmaya başlamış ve modernlik, geleneksel toplum ile ayrışan noktalarını keskince ifade etmeye koyulmuştur. Postmodernleşme; medya, ulaşım, haberleşme ağına ilişkin globalleştirici nitelikteki sanayi sonrası bir dünyadır. Piyasa yönelimli bir tüketim dünyası, çeşitli kültür ve hayat tarzlarına sahip heterojen gruplardan oluşmuş parçalı, çoğulcu bir topluluk temelinde kuruludur.

Geleneğe, farklılaşma ve farklılık uğruna karşı çıkmakla birlikte itiraz edilmekte ve bunların altı oyulmaktadır (Jenks,2014: 493.). Ana sınırların ve ayrımların aşınmaya başlaması, popüler ve yüksek kültür ayrımının yapılması, çeşitliliğin artmasını sağlamıştır. Toplamlar, farklı kültürlerin sembol ve ritüellerini barındıran ya da onlardan arınmış bir şekilde yeniden düzenlenmiştir. Egemen olan modernizmin her alanında gerçekleşen farklılaşma tepkisi yaşam tarzlarına da yansımaktadır. Bir dönem şeker yemenin statü oluşturması söz konusu iken, bu alışkanlığın alt sınıflara da mal olması yeni bir farklılaşmayı zorunlu kılmıştır. Et yemenin yarattığı statü düşüncesi de günümüzde vegan düşünceler ve gruplar sayesinde yıkılmak istenmektedir. Gizli olanı ve susturulup ikincilleştirileni keşfetme ve ondan yana olma isteği artmıştır. Eskiye bırakıp yeniye geçişi hızlandıran, bireyselliği öne çıkaran gelenekselden kopuk bir birey-toplum-devlet ilişkisini ifade eden bir dönemdir (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016: 32.). Bu değişen algıya yönelik tüketim sektörü değişmeyi ihmal etmemiştir. Böylelikle kültürler, bir

klişeden ibaret olmakla beraber tarzlar, temsillerle artık ekonomik ürünlerin kuklaları haline gelmiştir. Ürünleşmeye ve pazar alanını yönetmeye başlamıştır (Jenks,2014: 499.).

Yeni kültürün oluşması, bilinen gerçeği, kabullenilmiş dini, aile ve çevre tarafından biçimlenen yaşam alanında değişimlere neden olmuştur. İnsanın değişen bilgi karşısında ve ilerlemiş olan teknoloji ile kontrolsüz hareket ettiği görülmektedir. Bu değişim beraberinde kimliklerin değişmesinde, bazılarının unutulmasında etkili olmuştur.

Kişinin kimliğini yerleştireceği alanın muğlak bırakılması, sistem harici ya da sistem karşıtı kimlik üretmelerinde etkili olmuştur (Yılmaz,2007: 1.). Günümüzde, bulunduğumuz çağa isim bulmaya çalışan pek çok sosyoloğa nazaran Giddens postmodern dönemin aslında modernliğin radikalleştiği ve evrenselleştiği bir dönem olarak algılanması gerektiğini belirtirken (Giddens,1994: 11.), postmodern dönemde bireylerin temsil bunalımı çekmesini çok güzel bir şekilde yöneten algının benlik ve beden üzerindeki etkisini isteklerimizi yönlendirmesinden anlamının mümkün olduğunu söylemektedir. Modern dünya insanlık adına vazgeçilmezi tanımlamakta ve neyin insanî olup olmadığına karar vermekle meşgul olmaktadır. Yaşadığımız toplumun ferdi olmanın koşulu olarak zorunlulukları yerine getirmekle beraber isteklerimizi de şekillendirmemiz beklenmektedir. Hakların ihtiyaç olarak zaten karşılanması gereken bir durum olarak gösterilmesi ve doğayla değil kültürle yani sosyal yargılara bağlı olması üzerine isteklerin temeli öznedir. Kişinin gerçekte ihtiyacı olan farklı iken istediği daha da farklılaşabilmektedir. İstekleri üzerine ihtiyaçlarını geçiştirebilmektedir (vegan yaşam tarzında hayvansal ürünleri kullanma ihtiyacını geçiştirmek gibi). İsteklerin göreceli ve çoğul olması, artan refaha ve özgürlüğe bağımlı olmasının bir sonucudur. Etik olanın muğlaklaştırıldığı modern dönem içerisinde gelenek sonrası bir toplumda yaşamının sonucunda doğan takıntıların bir ürünüdür (Jenks,2014: 445.).

Sanayi kapitalizminin genişlemesi esnasında hayatları, yaşam tarzları, değer yönelimleri belirleyen karakteristik normların sınıf yapısının ürünü olmaktan ziyade, sanayi öncesi toplumun kalıntılarıdır. Geleneksel yaşam tarzlarının büyüünün bozulması yönünde farklı eğilimler bir dayanak bulsa da Weber, (Beck,2011: 146.) piyasanın koyduğu toplumsal sınıf konumlarıyla bağlantılı olduğunu düşünmektedir. Piyasa tarafından çevrelenen ve statü tarafından biçimlendirilen ortak yaşam, istikrarsız dönem parçalanmaya başlamıştır.

Bireylerin sahip olduğu gelirin oranına bağlı olarak modernizmin getirmiş olduğu dezavantajlardan kurtulma oranı da artmaktadır. Kişilerin sanayi bölgelerinden izole bir hayat seçmelerinde, beslenme düzenlerine uygun organik besin elde etmelerinde karşılaşılabileceği zorluklar maddi imkânlarının sınırlılıklarıyla bağlantılıdır. Yeni toplumsal kimliklerin keşfedilme-

sindeki önemli unsurlar nelerdir? Yeni yaşam tarzlarının gelişmesine etki eden faktörler nelerdir? Gibi soruların çerçevesinde ilerlediğim bu çalışmamda toplumsal risk algıları ve toplumsal siyasi dinamikleri, zümre ve sınıfın ötesinde toplumsal çatışma ve yaşam tarzının benimsenmesinde ne kadar etkilidir? Risk toplumunda bireyselleşmeden dolayı kişisel bir karşı duruş mu mevcut? İnsanın doğayı kendi hizmetinde bir kaynak olarak görmesi, kapitalist sürecin sertleşmesinde belirleyici bir etken olmuştur. Yemek yemenin sıradan bir eylem olmadığını ve gündelik hayatın vazgeçilmezi olduğunu düşündüğümüzde, güvenli olması şarttır. Yani besin kaynakları güvenli şekilde temin edilmelidir. Az güvenli koşullarda olduğu zaman kaygılar artacak bu gibi bunalımlar topluluğun gündemini meşgul edecektir (Belge,2018: 15.). Besinlerin paylaşım ve tüketim örüntüsünü incelemek bize toplumsal farklılaşmayı etkin kılan sebepleri de görmemizi sağlamaktadır.

Artık sanayileşmenin tüm sonuçları etki itibariyle eşitsizliklerin şeffaflaşmasını sağlamıştır. Artan nüfusun ve sömürülen doğanın tüm negatif etkileri toplumun her kesiminden hissedilmeye başlanmıştır. Artık bir markete gittiğimizde kalite ve güven üzerinden denetim boyutunu gösteren en başarılı sonuçlardan biri olduğu kadar çeşitlilik seçme oranını arttırması da modern besin sistemi olarak kavramsallaştırdığımız dalgalardır. Besin sistemlerinin neredeyse garanti altına alındığı modern toplumda, doğal çevre üzerindeki denetimimizin etik açıdan kabul edilebilirliği ve boyutlarına dair ciddi şüpheler vardır.

Gıda üretimi ve dağıtımında denetimi sağlayan teknolojik, bilimsel değişimlerle benzer bir şekilde doğal kaynakların pervasız bir şekilde kullanılması bazı değişimleri beraberinde getirmiştir. Besin sistemi terimi besinlerin üretimi dağıtımı ve bir takım ayrıntılı düşünülmüş plan ve şemalara göre ayarlanmış çok bölmeli tüketimi akla getirir. İnsan nüfusunun besin ihtiyacını karşılaması için geliştirilen gıda üretim ve dağıtımıyla ilişkili, birbirine bağımlı ve karşılıklı ilişkiler kümesinin özel karakterine dikkat çekmek adına uygun bir kavram olabilir. Besin çeşitliliğine olan fizyolojik ihtiyaç, siyasi denetimin de önemini arttırmaktadır. Süreklilik üzerinde duracak olursak, modern besin sistemi yalnızca, insanların besin tedarikinde var olan mütemadi sorunlara karşı getirdiği bir dizi çözümdür. Süreci aşırı basitleştirmiş olması modern besin sistemi ile geleneksel arasındaki farkı da ortaya koymaktadır (Gürhan,2017: 562.). Buna rağmen dönüşen düzenden ve içerisine hapsedilen bireysel yaşamı karşılaşma ihtimali olan risklerden arındırma yolları aranmaya devam edilmiştir. Artan endüstriyel ürüne karşı ne kullanmaları doğrultusunda endişeye kapılan insanoğlunun kişisel olarak sorunlarla baş etme yöntemleri oluşturmaya neden olmuştur. Siyasal olarak yönlendirilen doğa-kültür ilişkisini değiştirmede atılacak her bir adım çok önemlidir (Şahin,2009: 113.). Ayrıca benzer çözümler arayan

kişilerle bir araya gelen bireylerin yeni aktivizm boyutu oluşturup oluşturamayacağı ve risk toplumundan kurtulma yöntemi olarak neleri benimseyecekleri gündemin diğer boyutudur.

Risk toplumunun oluşmasının temelinde yatan nedenlerden biri, bilimselleşmedir. Gündelik hayatın her yerinde artık bilimsel kanıtlara dayalı eylemlerimiz yatmaktadır. Günde kaç saat uyuyacağımızdan, yeme içme pratiklerine kadar uzman söylemler üzerinden yönetilen bir otorite alanı oluşturulmuştur. Böylece kendine yeni uygulama ve faaliyet alanları yaratan risk yönetiminin, bilgi tekeli elinde tutmayı başarması her zamankinden daha güç hale gelmiştir. Yeni semptomlar üreten mekanizmaya karşı çözüm sunan mekanizmanın da aynı olması, emniyet iddiaları ile bu çözümü medya üzerinden toplumla arasına emniyet sübabı olarak uzmanlar üzerinden sunması, bireylerin kendi kendine ehlileşme yolları aramasına sebep olmuştur. Giddens'in "uygar ilgisizlik" olarak adlandırdığı (Giddens,1994: 75.) yabancılarla iletişim sınırlılığının oluşması radikalleşen modern dönemin olumsuz sonuçlarını taşıyan bir süreçtir. Bu süreç içerisinde kişilerin karşılaştıkları risklere karşı "soyut sisteme" olan güvenlerinin artması fayda ve risk hesaplarının soyut sistemler tarafından yönetilmesini kolaylaştırmıştır (Giddens,1994: 78.). Güvenin antitezi en derin anlamında en iyi varoluşsal endişe ya da korku olarak özetlenen zihinsel bir durumdur (Giddens,1994: 92.). Dolayısıyla güven yeterli değilse ya da belirsizlik özelliği denetim altına alınmamışsa sonuç varoluşsal bir kaygıya dönüşmektedir. Üretim sektörü ile bağlantılı olan tüm alanların da bu riskleri barındırdığı öngörülmektedir.

Eğitim, tüketim, ulaşım, üretim, emek piyasası, gibi görünürlerde kurumsal aynı alanlar ve üretim sektörü arasında bağlantılar mevcuttur (Beck,2011: 202.). Resmi normallik ve standartlıktan sapan yaşam biçimlerinin pedagojik ve disipliner icraatlarla normatif bir şekilde müdahale alanı olmuştur (Beck,2011: 204.). Kişiler bu riskler ve dayatmalara karşı, bilinmezlik ve korku ile razı edilmeye çalışılmaktadır. Bireylerin bu sürece nasıl karşı çıktığı ya da çıkmaya çalıştığı çalışmada incelenmek istenilen noktayla kesişmektedir.

Modern dönemin getirmiş olduğu müphemlik, riskler, tüketim toplumu ve kitle toplumundan sıyrılmanın en önemli çözüm noktası olarak siyasi güç kazanma yollarından biri olarak aktivizme başvurma yer almaktadır ve özellikle farklılıklara odaklanma, erkek ve kadın rollerinin yeniden tanımlanmaya çalışılması, feodal toplumun inançlarına karşı çıkış, eşitsizlik bilinci, yalnızlık alternatifi gibi süreçleri içeren yaşam tarzı değişikliğine gitmektir. Sistemin içindeki çelişkilere biyografik çözümler sunma hallerinden biri olarak vegan yaşam tarzını ele almak, dönemin artarak süren yeni karşı koyma yöntemini biz sosyologların incelemesine yardımcı olmaktadır.

Yeni siyasi kültür oluşumu ve demokratikleşme sürecini deneyimleme, karşıt modernleşmeyi beraberinde getirmiştir. Telafi edilemez durumlara kişisel boyutta çözümler sunulmuş

ve hesaplanamaz görülenleri hesaplayan bir kitle oluşmaya başlamıştır (Beck,2011: 273.). Geleneksel bağların ve toplumsal biçimlerin yerini ikincil merci ve kurumların alması, bireyin biyografisinde etkisini ortaya koymaktadır ve kişinin modalara, sosyal politikalara, ekonomik döngülere, piyasalara bağımlılığını etkin hale getirmektedir (Beck,2011: 199.). Örneğin medyanın küreselleştirici yönü ile toplumların ne tüketeceğini reklamlar üzerinden çeşitli kanallar yoluyla yöneten bir otoritenin kurulması modernlik koşullarında çok sayıda insanın yaşamsal pratiklerini yönlendirir hale gelmiştir (Giddens,1994: 73.). Modern toplumda bireyselleşmenin hızlanmasında ve etkisinin farklılaşmasında önemli bir diğer faktör sınıfsal ayrımların sosyal kimliklerden ayrı oluşudur (Beck,2011: 152). Örneğin; bireyin Müslüman olması, onu sınıfsal olarak daha üstün kılmamaktadır. Ancak bu düşünce, bireylerin kendilerini diğerlerinden ayıracak sosyal gruplar veya tüketim nesneleri aramasını engellemeye yetmemiştir.

Güvensizlik ve risklere karşı savunmasız durumda kalma düşüncesi ile başa çıkmada geleneksel yöntemlerin işe yaramaması, toplumda yeni yolların aranmasında etkili bir diğer husustur (Beck,2011: 230.). Artık statüye bağlı sınıflardan kopuş, proleter sosyal çevrenin çözülmeye başlaması, kadınların ve ikincil konumda görülen diğer canlılar olan hayvanların konumundaki değişim, toplumsal değişimin de dinamiğini sağlamaktadır. Sadece öznel değil kamusal alana da yayılan bu değişim özgürleşen bireylerin emek piyasasına bağımlılığını yeni boyutlara taşımaktadır. Artık eğitim, tüketim içeriği değişmekte, bireylerin yaşam tarzını danışmanlara ve modalara bağımlı hale getiren yeni iktidar alanları geliştirilmektedir. İdeolojinin yaşam tarzı üzerinde beslenmeyi iktidar aracına çevirmesi, bulunduğu sınıftan ayrışan yaşam tarzlarına sahip bireyler ya da alt kültür grupları, sosyal bağlar ve kimlikler arasından tercihte bulunmaya sağlamakta, hatta zorunda bırakmaktadır. Artık birinin sınıfsal konumunu bilmek onun dünya görüşünü, ilişkisini, ailesel hayatını, kimliğini bilmekte yetersiz kalmaktadır. Oluşan yeni bağılılıkların bireyselleşme sürecinde bünyevi çelişkilerine işaret eden bu yeni durum aynı bedende ortaya çıkmaktadır (Beck,2011: 198.).

Yaşam standartlarının değişmesi neticesinde alt kültürel sınıf kimlikleri değişime uğramış, statü temelli sınıfsal farklar geleneksel desteğini yitirmiştir. (Türkdoğan,1988: 563.). Sekülerliğin insanların inançları üzerindeki etkileri, kültürel olarak öğrendikleri, doğaya, hayvanlara, canlıya bakış açıları doğrudan yaşam tarzlarını etkilemektedir. Yaşam tarzlarında çeşitlenme ve bireyselleşme süreci yaşanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda hiyerarşik toplum, sınıf ve katmanlaşma giderek daha fazla alt üst olmuştur (Beck,2011: 139.). İnsanlar hayata dair kendi perspektiflerini değiştirme, eylemde bulunma haklarını talep etmiştir. Yeni toplumsal hareketlerin oluşması aslında yeni risk konumlarının ifadesidir bu da bireyin hayat felsefesini

doğrudan etkilemektedir. Tüm bu dönüşüm sonrasında bireylerin alternatif bir yaşam tarzı araması kaçınılmazdır. Bu tez dâhilinde irdeleneceğimiz vegan yaşam bunlardan biridir. Veganlık; paketli ürünleri reddetmek ya da içeriği en temiz ürünleri seçme yoluyla dayatılan tek tipleştirme, mezbahaların kent merkezinden uzak noktalara taşınması ile aslında mezbahaların içerisinde gerçekleşen hayvan hakları ihlaline karşı duruştur. Tüketim toplumu içerisinde bireysellik baskısından kurtulmak ve kendi düşüncelerine benzer düşüncelere sahip insanlardan oluşan yeni bir gruba ait hissetme ihtiyacını göstermektedir. Ayrıca et yemek üzerinden oluşturulan pahalı modanın yerine alternatif moda yaratma isteği ile bireyler tarafından kapitalizm tarafından kısıp alınmış şehirler içerisinde, bir direniş noktası olarak görülmektedir. Toplumların alternatif yaşam tarzlarına yönelimlerini öğrenmek ve sebep ve sonuçlarını ortaya koymak, toplumları anlamada ve betimlemede bizlere yardımcı olacaktır.

1.2. Veganlık ve Vejetaryenlik

Son zamanlarda yapılan sosyal araştırmaların konu içeriğinde, bilinçli tüketimin ve buna bağlı olarak yaşam tarzında değişikliği destekleyen sosyal hareketlerin yer aldığını görmemiz mümkündür. Bireylerin gündelik hayatlarında başlattıkları kapitalist üretim ve tüketim zincirine karşı duruş, toplumda görünürlük kazanacak kadar ilerlemiştir. Bilinçli tüketim uygulamasının, yaşam tarzlarına yansımalarının bir yönü olarak görülen vegan yaşam biçiminin bireyler tarafından tercih edilme nedenlerini (hayvan hakları, sağlık, çevre, ben faktörleri, aileden ve çevreden görülen sosyal destek, yaşam tarzlarını devam ettirmede diğer motivasyonlar, söylemsel stratejilerin etkisi, statü vb.), fikirlerini, sorunlarını sistematik olarak ele almak, toplumda gitgide artan bu grubun yapısını çözümlememizde faydalı olacaktır. Bu bölümün içeriğinde veganlık, veganlığın bağlı bulunduğu ana konu başlığı olan vejetaryenlik ve vejetaryenlikten farkları ele alınacaktır.

Vejetaryenlik; hayvan eti yemekten ve hayvansal ürün kullanmaktan olabildiğince kaçınma durumudur. Vejetaryen adı altında tek bir gruptan bahsetmek doğru değildir. Kullanılan hayvansal ürünlerin çeşitlerine bağlı olarak değişen vejetaryenlik sınıfları söz konusudur. Örneğin ‘Semi-vejetaryenler sadece sınırlı bir şekilde beyaz et tüketirken, hayvan ürünleri tüketmemektedir. Lacto-ovo vejetaryenler ise hiçbir hayvan eti tüketmezken sadece hayvan ürünlerini ve onları temel alarak üretilen diğer yiyecek ürünlerini tüketmektedir. Lacto vejetaryenler ise bal, süt ve süttten yapılan ürünler haricinde hiçbir hayvan ürünü kullanmamaktadır. Ovo-vejetaryenler ise yumurta haricinde hayvan ürünlerini tüketmekten kaçınmaktadır. Pesco-vejetaryenler sadece balık tüketmektedir. Polo- vejetaryenler kümes hayvanları tüketen gruptur.

Veganlık ise; hayvana dair her türlü üründen kaçınan, hayvanların denek olarak kullanıldığı başka ürünleri kullanmaktan çekinen bir vejetaryen alt grubudur ‘’ (Son vd., 2016: 831-832.).

Vegan kavramı sözlükte, ‘’ et, süt veya yumurta gibi hayvansal ürünleri yemeyen veya deri veya yün gibi hayvansal ürünleri kullanmayanlar’’(https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/vegan_1?q=vegan (erişim tarihi: 09.05.2021)) olarak tanımlanmaktadır. Vegan Derneği’nin (The Vegan Society) 1979 yılında veganlığı kaynaklarında şu şekilde tanımladığı görülmektedir: “Hayvanların gıda, giyim ya da başka amaçlarla maruz kaldıkları sömürü ve zulmün her türlüünden (uygulanabilir olan en mümkün mertebede) kaçınan ve buna ek olarak insanların, hayvanların ve çevrenin yararına, hayvan kullanımı içermeyen alternatiflerin geliştirilmesini ve kullanımını destekleyen felsefe ve yaşam biçimidir” (Türkmen, 2015). Bu tanımdan yola çıkılacak olursa, veganlık sadece bir beslenme şekli olarak algılanmamalıdır. Aynı zamanda bireyin dünya görüşünü, yaşam tarzını şekillendiren sosyal bir olgu olduğu görülmektedir.

Vegan kelimesinin geliştirilmesinin öncesinde çeşitli vejetaryen eki ile kullanılan kelimeler kullanılmıştır. Watson ve eşi Dorothy ‘’vegan ‘’ sözcüğünü önermesi ile Watson bu kısa sözcüğün kullanılmasında karar kılmıştır. Vejetaryen kelimesinin harflerinden ilham alınarak üretilen vegan kelimesi 1934 yılından itibaren çeşitli restoranlarda isim olarak kullanılmıştır. Örnek olarak, Vega isimli Londra’daki restoran verilebilir (<https://veganlik.org/tarih/> (erişim tarihi: 30.12.19)). Veganlar, hayvanlara karşı yapılan her türlü haksızlıkları ve onlara verilen zararları sorun olarak atfetmektedir. Hayvanlar üzerinde test edilmiş ürünler, sirkler, hayvan ürünlerinden elde edilen diğer yiyecekler (çikolata vb.) kullanmayı reddederler. Veganlar sebze ve meyve ve temel bunları temel alarak üretilen ürünleri tüketerek hayatlarını sürdürmektedir. Veganizm, kişileri sosyo-kültürel ve mekânsal anlamda değişikliğe uğratmaktadır (Yegen ve Aydın, 2018: 96.). Et yemeyi sosyal bir sorun haline getirmiş olmalarına karşın, farklı sebepler sunarak bu sorunu içselleştirdikleri düşünülmektedir. Esneklik hareketleri, sağlık anlamında, ekolojik anlamda, bilinçli tüketim anlamında farkındalık yaratmaktadır (Ruby,2012: 144.). Veganların bulundukları toplum dâhilinde ki yeme-içme pratiğinden nasıl sapmayı seçtikleri ve bu sapmanın niteliğini açıklamak önemlidir. Aile içinde başlayan ve sonrasında et yemenin sosyal bir sorun olarak yorumlanması söylemsel temelin ne kadar önemli rol oynadığını bizlere göstermektedir. Yapısal görüşlere dayanarak dünyanın sahip olduğu şu anki problemleri ‘’et-peryalizmle’’ bağdaştırarak temellendiren zihin, ekolojik bunalımların ve vicdanların baskın söylem kullanılmasıyla temizleneceğini düşünmektedir. Yani bu iddianın sahipleri aslında et yemekten kaynaklanan sorunların çözüm yolu olarak veganlığı cevap olarak sunmaktadır.

Vegan olarak karbon ayak izini küçültmeyi sağlamak, küresel ısınmayı geciktirmek, sağlıklı olmak, ahlaki boyutta vicdan rahatlığı sağlaması, yemek hazırlamanın kolay olması insanların veganlığa geçişini sağlayan nedenler arasındadır (Leenaert,2019: 21.). Hedefleri hayvanların acı çekmesini önlerken, onlara karşı yapılan adaletsizliği azaltarak barışçıl bir dünya sağlamaktır (Leenaert,2019: 28.). Veganlar bunu yaparken kullandıkları söylemsel stratejiler oldukça önem taşımaktadır. “Veganuary” kavramı ocak anlamına gelen İngilizce bir kelime olan “January” ayının hem yılın başlangıcı olması hem de veganlığa başlayanları adlandırmak adına kullanılan “veganuary” kavramına dönüşmesinde kullanılmıştır (Leenaert,2019: 59.). İdealist ve pragmatist olarak ikiye ayrılan vegan görüşlerine göre et yemeyi tamamen kesenlerden ziyade azaltanların bu sistemin dönüşümünü hızlandırdığını söylemektedir.

Eşitçilik, ayrımcılık gibi kavramları vurgularken özgürlük, kurtuluş, seçim gibi değerleri dile getirmektedirler. Tehlike ve risk retorikleri, tüm yaşamın dayanağı olan ekolojinin en iyi durumuna taşınması üzerine inşa edenler et yememenin önemini sağlık ve çevre üzerindeki etkisi üzerine inşa ederler.

1.2.1. Vegan ve Vejetaryenliğin Tarihsel Süreci

Vejetaryenliğin ilk olarak hangi tarihte ortaya çıktığına dair kesin bilgi bulunmamasına karşın kökeninin, dine ve geleneksel nedenlere dayandırılan bitkisel beslenme düzeni olarak eski tarihlere dayandığı düşünülmektedir (De Boo, Jasmijn, 2014: 2.). Vejetaryenlikle ilgili ilk yazılı metinlerde, Antik Yunan’da yaşamış olan ve hayvan eti yemeyen Orfeciler kabilesinden bahsedilmektedir. Aynı zamanda Empodices; MÖ. 5.yy’da, başka canlıların hayatına saygı duyulması gerektiğini ve onları öldürmenin erdemsiz bir davranış olduğunu ileri sürmüş olan en eski düşünür olarak tarihe geçmiştir. Dini kökenlerine bakacak olursak; Hinduizm, Budizm, Jainizm dinlerinde sağlık ve etik boyutlar çerçevesinde 3000 yıldan daha öncesine dayanan vejetaryenlik anlayışı bulunmaktadır (Best, 2009: 371, Kınıkoğlu, 2018:15, Leitzmann, 2014:496-500.). Bunun yanı sıra Pisagor’un “reenkarnasyon” kavramını ileri sürmesiyle beraber pek çok kişi bu düşünceden etkilenmiş ve beslenme anlayışını değiştirmiştir. Böylece 19.yy’da Pisagor etik anlamda vejetaryenliğin babası olarak gösterilmiştir. Voltaire, Rousseau gibi ünlü isimlerin de vejetaryen beslendiği bilinmektedir (Leitzmann,2014: 12, Türkmen, 2015, Kınıkoğlu,2018: 15.).

İlk vejetaryenliğin dernekleşme süreci, 1847 tarihinde İngiltere’de kurulan Vegetarian Society (<https://www.vegsoc.org/aboutus> (erişim tarihi: 22.1.2019)) ile başlamış ardından pek çok derneğin kurulmasına ilham kaynağı olmuştur. Örneğin; 1860 yılında Amerika’da kurulan American Vegetarian Society (<http://americanvegan.org/founder.html> (erişim tarihi:

22.1.2019)), 1867 yılında Almanya’da kurulan Deutchland Vegetarian Society, 1908 yılında (<http://www.ivu.org/history/societies/vbd.html> (erişim tarihi: 22.1.2019)), Dresten’de Uluslararası Vejetaryen Derneği (http://www.ivu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=315&Itemid=268 (erişim tarihi: 22.01.2019)).

1900’lü yılların başında Vejetaryen Topluluğu Bülteni “The Vegetarian Messenger” sayfalarında, vejetaryenlerin hayvansal ürünleri tüketmesiyle ilgili etik yanlışları tartışılmıştır. Bu tartışma 1. Dünya Savaşı sonrasında da sürmüştür ve sonunda 1944 yılında Vegan Topluluğu’nun kurulmasına etki etmiştir. 1. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında, Vejetaryen Topluluğu, günümüzde ‘vegan’ olarak anılan beslenme biçimine doğru ilerlemiştir (<https://www.ajanim.com/veganlik-nedir-vegan-sozcugu-nasilturemistir/> (erişim tarihi: 22.06.2020.)).

Vegan kavramını ilk kullanan Donald Watson’dır. Yaşam hikayesine bakıldığında, amcasını bir domuz öldürürken görmesinin ardından, tüm hayvan ürünlerini yemeyi bıraktığı bilinmektedir (Yegen ve Aydın,2018: 97.). Aslında et, yumurta, süt ürünlerinden kaçınmak yeni bir durum değildir. Percy Bysshe Shelley de 1813’de hayvandan gelen her türlü ürünün kullanılmasına karşı durmuştur. Amos Bronson Alcott 1844’de bir vegan topluluğu kurmasıyla beraber veganizm, 20.yy’da ancak görünürlük kazanmıştır. 1944’de süt ürünleri tüketmeyen bir grup vejetaryen, yeni bir topluluk kurmak adına İngiltere’de bir araya gelmiştir. Felsefe ve yaşam tarzlarını vegan olarak tanımlamışlar ve “vegan toplumu”nu kurmuşlardır (Hawthorne,2019: 50.). Bu dönemde ortaya çıkan, “Straight Edge” adlı akım vegan yaşam tarzında oldukça önemlidir. Vücuda karşı zararı olduğu düşünülen her türlü ürünün alınmamasını destekleyen bu akımın sadece hayvansal gıdalara değil, kötü alışkanlıklara da karşı olduğu görülmektedir. Bu akımı oluşturan vegan bireyler, “Vegan Straight Edge”yi ortaya koymuştur (Irwin, 1999: 372.). Bu görüş; beslenme alışkanlığının haricinde, hayvanların insanlar için yaratılmadığını ve kendi otonomları adına var olduğu düşüncesini benimsemektedir. 1985 yılında da Belçika’da Vejetaryen Birliği kurulmuştur (European Vegetarian Union,2019.). Dünya Vejetaryenler günü ilk kez 1977’de kutlanmıştır. Haftalık bir periyot olarak süren kutlamanın yanı sıra 1 Kasım Dünya Vegan Günü olarak kutlanmaya başlanmıştır. Bu yüzden Ekim ayı vejetaryenler, Kasım ayı ise veganlar ayı olarak kabul edilmektedir. Bu günler, Türkiye’de 2009’da Vejetaryen Kulübü’nün organizasyonları ile kutlanmaya başlanmıştır. Ardından 3 Mart 2012’de Türkiye Vejetaryenler Derneği resmi olarak kurulmuştur. Böylece ülkemizde veganları ve vejetaryenleri bir arada toplayan bir resmi kuruluş ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşun adı daha sonra Vegan ve Vejetaryenler Derneği olarak değiştirilmiştir. (<http://yesilgazete.org/blog/2013/10/07/ebru-ariman-vejetaryenlik-bir-tercih-meselesi-degil-bir-zorunluluk/>

(erişim tarihi: 1.12.2019)). ‘‘TVD, Uluslararası Vejetaryenler Birliği (IVU) ve Avrupa Vejetaryenler Birliği (EVU) tam üyesidir. Ayrıca vejetaryenlik (ve veganlık) kıstaslarına uygunluk simgesi olan ürün etiketi V-Label’in de Türkiye temsilcisi/lisans dağıtıcısıdır. Bunun yanı sıra TVD, Avrupa Vejetaryenlik ve Hayvan Hakları Haber Ajansı’nın Türkiye temsilcisidir.’’ (Son ve Yasemin,2016: 13.).

1.3. Sağlık Yönüyle Veganlık

Günümüz tüketim toplumuna ideal beden formlarının çeşitli iletişim araçlarıyla dayatıldığı görülmektedir. Tıp, medya iş birliği ile kişilere yeni yaşam tarzı oluşturulurken ‘‘sağlıklı olma’’ hedef seçilmektedir. Bununla ilgili detaylara bakıldığında gündelik zaman diliminde bireylerin ne yemesi gerektiği, sağlıklı kalmak adına hangi aktivitelerde bulunması gerektiği medya üzerinden kitlelere sunulmaktadır.

Sağlık ve hastalık kavramlarının günümüzde kapsam olarak tıbbın dışına taşıdığı görülmektedir. Eski literatürde hastalık olarak tanımlanan pek çok madde günümüzde güncelliğini koruyamamıştır. Modernite ve post modernitenin getirisi çerçevesinde bedeni gündelik işlevler içinde anlamlandırarak, işlevin dışına iten tüm sapmalar ‘‘hastalık’’ kavramı içine dahil edilmektedir.(Adak, 2015:12.) Sağlıkla bedenin temsiliyeti ilişkisi araçsal olarak işlevinin olması ile ölçüldüğünde ‘‘genel denge’’ bakılan ilk durum olmaktadır (Baudrillard, 2015: 178.) Genel dengenin korunması ve yaşamımızın, kolay sebeplerden son bulmaması adına hastalığa yakalandıktan sonra tedavi olmak yerine, o hastalığa hiç yakalanmamak için elimizden geleni yapmaya ‘‘sağlıklı kalmaya’’ çalışılmaktadır. DSÖ’nün 1947 yılında kabul ettiği sağlık tanımına göre bedenin, fiziksel veya ruhsal anlamda bir bütünlük halinde hasta olmaması durumudur (Saltık, 2012: 10.). Sağlık kişinin yalnızca bedeninde değil aynı zamanda ruh halinde de aranmaya başlanması modern dönemin en önemli özelliğidir.

Hastalık(disease), tıbbi bir konuya dâhil olmaktadır. Bir takım fiziksel belirtiler, semptomlar sonucu bedenin işlevselliğini yerine getirememesidir. Rahatsızlık (illness) ise öznel bir bakış açısına sahip olup kendini huzursuz hissetme, mutlu olmama algısıdır (Adak, 2015:10-11.). Hastalık bedenin, organların dengesizliğiyken rahatsızlık kavramı biraz daha geniş anlamlar barındırmaktadır. Sosyal yaşamı etkileyen bu durum toplumdan topluma değişebilen ve normal algısının dışına çıkan bir durumdur.

İki kavram birbiriyle ilintili olmakla beraber, kapsadığı konu kümeleri farklılık içermektedir. Toplumsal ahengi yakalamak amacıyla ‘‘toplum tarafından yaratılmış gerçekliklere karşı içgüdüsel değil, toplumsal kültür tarafından biçimlendirilmiş bir tepkidir.’’ (İllich,2011: 190.) Tıpla kültür harmoni oluşturmuş ve sosyal yaşamda sağlıklı beslenme, yaşama, diyet, spor,

kozmetik, estetik gibi konularla çevremizi donatmıştır. Böylece sağlıklı beden aynı zamanda ayrıcalıklı beden olarak sunulmuş ve göstergeler müzesine dönüştürülmüştür. Bedeni görünür kılma arzusu geç modernite de kendine tıp alanında ve sağlıkta yer bulmuştur. Bedene ilişkin değişen bu düşünceler, tüketim ruhuna uygun bir şekilde beden üzerinden tüketilen sağlığa geçişin önünü açmıştır (Adak,2016: 87.).

Tüketim toplumlarının yeni bir kulvarı olarak ‘‘tedavi yerine kurban edici tüketim’’ (Baudrillard,2015: 179.) ile hekimler tedavi edici işlevinden çok kültürel işleviyle karşımıza çıkmaktadır. Potansiyel anlamları sayesinde medya üzerinden eskiye nazaran tüm topluma hitap eden hekimler karşımıza çıkmaktadır ve bireylerden ‘‘sağlıklı kalma’’ adına bedenin kölesi olmaya ve ona hizmet etmeye davet etmektedir (Baudrillard,2015: 180.). Uyarlaşmak zorunluluğu sağlığa ve bedene önceliği getirmiştir.

Modern olmak ve bedeni görünür kılmak isteyenler adına, tüketilecek nesneler oluşturulmaktadır. Artık malların işlevselliği yerine, paylaşma arzusu ve satın almanın verdiği haz almaktadır. Üst sınıfların yaşamını taklit ederek hayatta mutlu olma, zevk alma alanları oluşturulmaktadır. Bu uğurda ünlü yıldızlar, sporcular kendini bu deneyim için tasarlamaktadır (Baudrillard,2013: 29.). 19.yy. da tıbbın geliştirilmesiyle beraber, tıbbın ilgi duyulan alanlardan bir haline gelmesi şaşılacak bir şey değildir. Halkın gözünde bir otorite sahibi olmaya başlayan tıp, Turner’ın ifadesiyle insanların beğenisine sunulmasına katkı sağlamıştır (Demez,2012:516.). Hekimin hasta üzerindeki her iyileştirici gücü tıbbın otoritesine katkı sağlamıştır. Adeta tanrısal güce sahip ve seçilmiş insanlar olarak görülmeye başlanmıştır. Parsons, işlevselci bakış açısıyla yaklaşmaktadır ve toplumun uyum sağlaması, devamlılığının olması için gerekli görür. Beden toplumsallığın adeta bir bütün olmuş halidir (Demez,2012: 512.). Alternatif tıp sayesinde, genel tüketime yönelik demeçler veren pek çok uzman bilgilendirmenin yanı sıra haber(popüler) olmaktadır. Cinsiyet ayrımı yapmadan güzellik, sağlık, hastalık, cinsellik gibi konularda her yaşa uygun hâkim ideolojiyi sunmaktadır (Demez,2012: 518.). İnsanın terbiye edilmesi, kontrol altına alınması, dönemde detoks kültürü sayesinde kendini göstermektedir. Zayıflama, yemek yeme bozuklukları, beden imgesinde rahatsızlık duyduğu durumlardan kurtulma yolu olarak sunulmaktadır. Bir anda oluşan, bedensel ölçülerde değişiklik kişinin statü konumunu zedelemiştir. Şişmanlaması onun uyuşuk olarak etiketlenmesine sebep olmuştur.

Beden üzerinde kontrol mekanizması olarak incelenebilen araçlardan biri de medyadır. Bedeni kör nesnesi haline getirmiş, üzerinde kurgulanmış politikalar dâhilinde biçim verme görevini siyasası kabul eden mekanizmadır. ‘‘Bilgi kaynaklarının ve iletilerin çoğaltılıp artık doğru bilgiye ulaşmanın yollarının tartışıldığı 21.yy.da bilgi temeli üzerine kurulu medya kuruluşlarının arttığını gözlemlemek mümkündür’’ (Özdemir ve Cereci. 2015: 4.). İnce bedenin

sadece ‘‘güzel ‘‘ kavramıyla değil aynı zamanda ‘‘sağlıklı’’ bedenide temsil etme ilişkisi kurmuştur. Beden sosyal çevrenin üzerinde etkili olduğu bir formdur. Hayati Beşirli’nin (Beşirli,2012: 23.) ifade ettiği gibi ‘‘cinsiyet, yaş, etnik, dünyevi, yoksulluk, zenginlik, temizlik, kirlilik, sağlık, hastalık, sağlık, suçluluk gibi toplumsal değerlerin toplandığı bir alandır.’’ Bu çerçevede şekillendirilen bedenin zamanla anlam ve değerinin değiştiği görülür (Timurturkan, 2013: 239.). Bakımlı olmak, gençlik, zayıflık, imgeleri üzerinden tüketim nesnesine dönüşen bir beden oluşmaktadır. Bedenin bu denli kutsal bir varlık halini alması oldukça tartışılan bir konu olarak gündeme taşınmıştır. Farklı dönemlerde de olsa bedene anlam yükleme algısı değişmemiştir. Anlamlar o dönemin zihniyetini yansıtmıştır. Orta çağ döneminde Avrupa ve Amerika’da zayıflık henüz bu kadar kutsanmamışken kadınların kilo almaya çabaladığı görülmektedir. Bu 20.yy. başlarına kadar refahın ve zenginliğin sembolü olsa dahi giderek zayıf beden sağlığın, hareketin ve gençliğin ifadesi halini almıştır. Şişman beden; günümüzde iradesizliğin, tembelliğin sonucunda oluştuğu kabullendirilmeye çalışılmaktadır.

Baudrillard, tüketim kültürü içinde sürekli bir bedenimiz olduğu ve onu sosyal, psikolojik, baskılar doğrultusunda değişime soktuğumuzu ifade etmektedir. Estetik kaygıların yanı sıra tıbbi bilgilerle karıştırılan sağlıklı bedene sahip olma koşulları, tam anlamıyla hayatımıza girmiştir. Konusunda, kendi alanında uzmanlaşmış kişilerce sunulan bir takım yaşam pratikleri, medikalle birleştirilerek güçlendirilmiş tüketim kültürünün aracı haline gelmiştir. Bu da gündelik yaşamın tıbbi halle bütünleşmesini sağlamaktadır. Özellikle ‘‘modernizm’’ de bedenin çevresi perhiz, tedavi, arzu söylemleriyle kuşatılmış, çeşitli emirleri yerine getiren bir nesneye dönüşmüştür.’’ (Baudrillard,2015: 163.). Beden yeniden ele alınmış ve değiştirilmeye başlanan kavramların üzerine eklenmiştir. Tüketim toplumunda beden, metalaşmıştır (Özcan, 2007: 223.). Bedenin yeniden şekillenmesinde amaçlar ve zaman, politikalar da etkili unsurdur. Bir kâr amacı güden politikalara meta unsuru olan beden medyanın elinde biçimlendirilmektedir. Bu biçimlendirme sırasında durmayan medya üzerinden bedenin bakılması, üzerine düşülmesi gereken bir şey olduğu ve bunu nasıl yapacakları konusunda algı yönetimi yapılmaktadır. Tıbbi söylemler, popüler isimlerle bunlar desteklenmektedir (Timurturkan,2013: 239-240.).

Tüketim kültürü içinde bedeni şekillendirme çabası reçete veya program olarak kişilerin gündelik hayatlarını düzenlemek amaçlı ‘‘diyet’’ kavramıyla hayatlarına girmiştir. (Timurturkan,2013: 239.) Diyetler bedenin disipline edildiği toplumsal bir norm halini almıştır. İlk yy. da Manastır uygulamaları ruhu denetlerken, tüketim kültüründe dış bedeni denetleyen disipline eden araç halini almıştır (Timurturkan,2013: 240.). Şişmanlık denetim dışı kalmak, tüketim sil-

silesinden uzaklaşmak demektir. Turner, iç beden- dış beden tasvirinde, sosyal olana ait, fiziksel dünya ve ruhi dünya ayırımına gitse de bu iki alan birbirinden bağımsız değildir (Timurturkan,2013: 239-240.). Diyetlerin dayanak noktaları din olsa da günümüzde iktidar ve diğer otorite sahiplerinin çıkarlarına hizmet eden araç haline gelmiştir. Eski Yunan düzeninde diyetin yaşama gücü, beslenme bilgisi, hayatta kalma becerisi ve bedene sahip çıkarak onu dizginleme anlamını taşımaktadır. Örneğin, İ.Ö. 5. Yy. da Empodices başka canlıları öldürmemenin bir erdem olduğunu savunmuştur (Kınıkoğlu,2018: 15.). Turner'ın ifadesiyle bağdaştıracak olursak bedeni kontrol altına almak aynı zamanda iç dünyayı da kontrol altına almak demektir.

Günümüzde uzun ömür, sağlık, gençlik, güzellik için diyetler yapılmaktadır. Eskiden diyetlerin iç dünyayı menziline tuttuğu görülmektedir. Zamanla dış bedene doğru dönen bu Süreç iyi görünmenin iyi hissetmekle ilişki kurulması sonucunda olmuştur. Yani iç bedenle dış bedenin bağlantısız olduğunu düşünmek imkânsızdır.

Foucault'ya göre diyet, biyo-iktidarın nüfus politikasını oluşturmada kullandığı bir araçtır. Disiplinci bir iktidar, verim ve uysallık üzerine çalışmaktadır. "Bedenlerin denetimli bir biçimde, üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlanması sağlanmıştır." (Foucault'dan akt. Timurturkan,2013 :239-240.). Diyet, sağlıklı ve nitelikli nüfusa sahip olmanın ön koşuludur. Ticari ve politik, kültürel amaçlar doğrultusunda iktidarların bireylerin üzerinden denetim kurma amacına hizmet etmesi, dini diyetlerden ayrılan yönüdür.

Veganlığın diyet türü olarak sunulmasında uzman söylemlerin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bireylere medya üzerinden vegan diyet hakkında verilen bilgiler, veganlığın tercih edilmesinde etkili olmaktadır. Medyatik söylemler, süregelen eylemleri şekillendirme de kullanılan bir araçtır. Var olan kavramların yeniden üretilmesinde söylemlerin stratejik olarak kullanılmasının sonucunda iktidarın ve sistemin istediği kitlenin oluşması sağlanmaktadır. Tüketim toplumunun algısal anlayışını oluşturmada sağlık ve güzellik kavramlarının yanı sıra etik nedenler ve sürerlilik gibi yeni söylemlere yer verilmesi, tüketilecek yeni nesnelerin ve onları üretecek pazarların oluşmasında etkili olmaktadır. Neyin sağlıklı ve güzel olduğunu ilişkilendiren aslında güç odakları ve otoriteyi sağlamaya çalışanlarla ilintilidir (Foucault,2011: 46.). Illich bireylerin kendi sorumluluğunda olan sağlığın aslında içinde bulunduğu zamandan, toplumun kültüründen ayrı olarak ifade edilemeyeceğini söylemektedir. (Illich,2011: 189-191.) Günümüzde sağlığa yüklenen anlamların geçmişe nazaran farklılıklar içerdiğini şu şekilde örnekleyebiliriz:

Örneğin bir ava gitmeye uygun güçlü vücut yerine, zayıf vücutlar ön plana çıkarılır. Şişmanlık hem psikolojik hem de fizyolojik sorun olarak görülür ve pek çok ülkede buna bağlı hastalıklar ortaya çıkmaktadır. İktidar, siyasi, toplumsal, pratikleri barındıran sağlık kavramı iktidar, siyasi, toplumsal pratikleri barındıran sağlık kavramı

biyo-politikle ilişkilendirilir. Politikaların modayı, beslenmemizi ve ekonomik tutumlarımızı etkilediğini göstermektedir. Beden bu amaçların ortak noktasıdır. Bedenin kas geliştirme, fit olma üzerinden yüceltildiğini Foucault “insan kendi bedenini arzulamaya götüren hata” olarak nitelemektedir. (<http://arsivbelge.com/yaz.php?sc=1397> (erişim tarihi: 17.05.2019))

Foucault, “tıbbın yaşamın her alanında olması, beden üzerinde bir mekanizma kurmaya çalışmasıyla olmuştur” (Foucault’dan akt. Okumuş,2009:7.) şeklinde ifade eder. “Yaşamın tıbbileştirilmesi” kavramında her geçen gün çevremizi kuşatan bir medikalizasyondan bahsedilebilir. Örneğin sigaranın, alkolün zararları, kilonun getirdiği riskler, sporun önemini anlatan yazılar ve yayınlarla sosyal kontrolün sağlanmaya çalışılması ve bu sayede bedenin ticari unsur haline getirilmesine ve denetlenmesinin önünün açılmasına katkı sağlanmasıdır. Uzun ömür genç kalmanın sırları gibi konular işlenir. Bedenimize ilişkin ruhumuza ilişkin formlar sunulur. Bu sunulan formları çeşitli medya kanalları üzerinden seçip kendimize uygun olanı hayatımızın her alanında uygulamaya koymamızı beklemektedir.

Vegan diyet, her türlü hayvan etini yemeyi yasaklayan ve beraberinde hayvansal üründen elde edilen ürünlerin tüketimini gündelik besin pratikleri içinden çıkarılmasını içeren bir beslenme düzenidir. (Kınıkoğlu,2018: 17.) Ayrıca bireyin hazırlayacağı sebze içerikli yemeklerde trans yağ ve ay çiçek yağının kullanımını da minimuma indirmesini hedefleyerek böylece sağlıklı ve uzun bir ömre sahip olmanın yolu olarak gösterilen vegan diyeti, her yaştan bireyin kullanımına uygun olarak sunulmaktadır (Kınıkoğlu,2018: 18.).

Kişilerin aile yakınlarında bulunan kalıtsal hastalıklara yakalanmasını minimuma indirmeyi hedefleyen, bu hastalık türevlerine yakalanma olasılığını arttıran her türlü hayvansal gıda ve yağlı besinlerden uzak durmayı amaçlayan bir diyet türüdür. Vegan diyetle dönmenin sebepleri Kınıkoğlu’ya göre şu şekilde sıralanabilir:

Genetik mirastan uzaklaşma, tıbbın tüketim noktasına dönüşmesini diyetle minimuma indirgeme ihtiyacı, tıbbi operasyonlara zaman ayıramama, kitle psikolojisi, doktorlara tıbbi operasyonların daha kolay gelmesi ve maddi kazanç sağlaması, reklam ve tüketim araçlarının sağlığı etkilemesi, vegan ürünlere erişimin kolaylaşması, yediğimiz ürünlerin içeriğini sorgulamama, evrimsel sürecin değişmesi ve acıkmadan yemek yemeye başlamak, kültürel şartlanma (hayvansal protein ihtiyacı)’dır. (Kınıkoğlu,2015: 18.)

Avustralya beslenme örgütüne göre, uzmanlar tarafından hazırlanan vegan diyetlerin çocuklar için sağlıklı ve yeterli olacağı düşünülmektedir. Amerika ve Kanada’da bulunan diyetisyenlere göre ise uygun olarak hazırlanmış vegan diyet ile hamilelik dönemi geçirmenin sakıncası olmadığı savunulmaktadır. (Kınıkoğlu,2018: 19.) Çocukların beslenme düzeninde vegan diyetin kullanılmasının olumsuz bir yönü olmadığını, sadece psikolojik boyutta, yasaklanan besine olan ilginin ara sıra arta bildiğini ve bu zamanlarda onlara göz yumulması gerektiğini

söyleyen görüşmelerim içerisindeki vegan bir anne bulunmaktadır. Vegan diyeti uygulayan doktorlar ve çalışmaları şu şekildedir:

Tedavilerde ilk kez vegan diyeti uygulayan Doktor Walter Kempner, ilk kez bitkisel beslenme yoluyla bireylerin kalp krizi riskini azalttığını gösteren çalışmalar ortaya koymuş, bu çalışmasını 1990 yılında Lancet isimli dergide yayımlayarak adını duyurmayı başarmıştır. Aynı şekilde Dr. Colin 2005'te, Dr. Coldwell, Dr. Terryson ürolojik hastalıklarda, Dr. McDougall MS hastalığında, Dr. Douglass beslenme psikolojisi tedavisinde ve Dr. Joel Fuhrman bağışıklık kazanma tedavisinde benzer bir beslenme pratiği kullanarak tedavi sürecinde başarılı sonuç elde etmiştir. (Kınıkoğlu,2018: 16-17.)

Sağlık ve hastalık anlayışının oluşmasında kültürün payı büyüktür. Dönem ve coğrafi konumun etkisi ile iktidarın tedavi ve hastalık anlayışını değişmesine sebep olmaktadır. Vegan diyetin sağlık sektöründe yapılan araştırmalar ve denemeler neticesinde, hastanın iyileşmesinde faydalı olduğu görülmesi; vegan diyetin hem hastalar hem de hekimler tarafından tercih edilmesinde önemli rol oynamıştır. Medyada görünürlüğünün artması, vegan diyeti merak edilen bir beslenme tarzı haline getirmiştir. Ticari kaygılar ve politik kararların insan sağlığı üzerinde keşiştiği görülmektedir. Beslenme pratiği de bu keşişimden doğan değişimlerden payına düşeni almıştır. Tüketim kültürü dahilinde beden sağlığına ilişkin sunulan diyet türlerinin kimi zaman estetik kimi zaman ahlaki kaygılar içermesiyle sadece hasta bireylerin değil sağlıklı bireylerinde gündelik beslenme düzeni ve yaşam tarzları düzenlenmektedir. Vegan diyet ve yaşam tarzı, sağlıklı ve etik bir yaşam sürmenin koşulu olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle beslenmenin doğrudan tıbbileşmesine ve politikleşmesine verilecek örneklerden biridir.

1.4. Kültür Yönüyle Veganlık

Kültür, bir bölgede yaşayan topluluğun kendini var etme amacıyla oluşturduğu maddi ve manevi ürünleri tarihsel bağlamda kuşaktan kuşağa aktarmasıdır. Değerler ise, “insanların yapıp etmelerini determine eden ilke ya da ilkelerdir.” (Arslan,2009: 118) diye tanımlanır ve bireylerin hayatına mana katan, yaşamayı kıymetli hale getiren ideallerdir. Beslenme alışkanlıklarının şekillenmesinde kültürün önemi büyüktür. Tarihsel koşulların, ekolojinin gücüyle şekillenmiş inanç sistemi –eski sistemin devam etmesi veya yeni fikirlerin kabulü- ile beslenme alışkanlıkları daha da belirginleşmiştir (Beşirli, 2012: 125). Bir toplumun ekonomisi, bulunduğu coğrafi bölge, sahip olduğu inançlar da beslenme pratiğini şekillendiren kültürel öğelerdendir.

İnsan, doğmuş olduğu toplumun içinde lezzet anlayışını belirlemektedir. Bir toplumda yaşanan dönüşümün çok sayıda birey tarafından desteklenip desteklenmediği de diğer bireylerin fikirlerini dönüştürmede etkili olmaktadır (Leenaert, 2019: 33.). Bazı topluluklar beslenme konusunda muhafazakâr bir tutum ortaya koyabilmektedir. (Beşirli, 2012: 129). Bu durum da

kişilerin besinlere karşı oluşturduğu ve oluşturabileceği önyargılara kapı aralar. Bu yargılar, sosyalleşme esnasında kazanılmaktadır. Örneğin; bitkisel ürünleri daha lezzetli bulmasına rağmen mahalle baskısından çekindiği için birçok bireyin, vegan olmayı anormal bulması ve hayvan etini tüketmeyi sürdürmesi gibi.

Vegan yaşam tarzını kabullenme süreci, kişinin bağlı bulunduğu kültür ve çevresel unsurlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin; hayvanlara bağlı ekonominin ve kültürün varlığı o toplumun vegan yaşam tarzını kabullenmesini geciktirmektedir. Vegan olmak isteyen bir kişiden gündelik hayatında sergilediği navegan davranışlarını değiştirmesini, yani hayvansal ürün tüketimine son vermesi beklenmektedir (Leenaert,2019: 29.). Ancak, hayvan yetiştiriciliğinin o coğrafyada sık olması, hayvansal ürün üreten fabrikaların açılmasının devlet tarafından desteklenmesi, arz ve talep ilişkisi, çiftlik ürünleri, yem üreticileri, hayvanlara yönelik kullanılan ilaç üreticileri, gıda müfettişleri gibi pek çok iş alanını içeren zincirin kopmasına neden olacağından veganların o bölgede tutunması zordur. (Leenaert,2019: 31.). Yine benzer şekilde, coğrafi faktörler de kültürü düzenlemede oldukça etkilidir. İklimin yapı ve özellikleri, mevsimler arası geçiş uzunluğu değiştikçe bitki ve hayvan çeşitliliği etkilenmekte, bununla beraber beslenme alışkanlığı da değişim göstermektedir. Et yemenin sadece coğrafi nedenleri ile sınırlamak mümkün değildir. Bireysel boyutta psikolojik nedenlerine bakacak olursak et yemeyi doğallaştırmak ve gerekli görmek aynı zamanda o besinden aldığımız lezzeti de etkilemekte olduğu için vazgeçmemizi zorlaştırmaktadır (Leenaert,2019: 32.).

Leenaert, hayvan haklarını savunmanın tüm insancıl olaylarla bir tutulmaması gerektiğini ve o şerit içerisinde daha farklı bir boyut içerdiğini düşünmektedir (Leenaert,2019: 35-36.). Geleneksel kültürel değerlere sahip topluluklar; veganlığı, sosyal statülerine ve kültürel normlarına tehdit olarak kabul etmektedir. (Leenaert,2019: 36.) Et bağımlılığının nedeni; araştırmalarda, anne sütüne kadar indirgense de çocuğun büyüme evresinde aile içerisinde ve çevresinde bulunan insanların davranışlarından etkilendiği, onların davranışlarını taklit ettiği veya kabul lenemediği bir durum sonrası veganlığa geçme olasılığının daha fazla olduğunu öngörmektedir.

Etin sembolik değer içermesi, bir parça et yemenin başarı göstergesi olarak algılanmasının aklımızda yer etmesi, eti bizi iyi hissettiren besin olarak görmemizde rol oynamaktadır (Leenaert,2019: 38.). Etin erkeklik ile bağdaştırılması, kültürel kalıplara sokulması ve bunun reklamlarla normalleştirilmesi o coğrafyada hayvansal gıda tüketimini norm haline getirmektedir.

Örneğin, Amerikan kültürünün gıda ile ilgili uygulamalarında ataları tarafından kurulan derin evrimsel kökleri vardır. Michael Pollan bu kavramı "Omnivore's Dilemma" adlı kitabında, yemeyi tercih ettiğimiz gıdaların ardındaki nedenleri şu şekilde incelemektedir:

Yeryüzünde insanların çoğunu et yiyiciler oluşturmaktadır. Evrimsel tarihin bu gerçeği dişlerimizin tasarımına, sindirimimizin yapısına ve büyük olasılıkla, ağızımızın orta pişmiş bir bifteği görünce hala sulanmasına yansımaktadır. Antropologlar, ‘avın baskısı altında, insan beyninin boyut ve karmaşıklık içinde büyüdüğünü ve avın ganimetlerinin pişirilip paylaşıldığı ocağın çevresinde öncelikle insan kültürünün geliştiğini söylerler.’ Bu, ete olan arzumuzun Amerikan kültüründe ne kadar köklü olduğunu ortaya koyuyor. Atalarımız hayatta kalmak için avlanmak, küçük hayvanları yakalamak, balık avlamak ve çeşitli bitkiler toplamak zorunda kalmıştır. Bu adaptif stratejiler modern çağda bile kültürümüz için hala önemlidir. Aslında, Amerika Birleşik Devletleri dünyanın herhangi bir ülkesinden daha fazla et tüketir. Örneğin 2012 yılında, "Et ve kümes hayvanları endüstrisi ABD gıda üretiminde en büyük bölümü oluşturmaktaydı". Buna ek olarak, ortalama Bir Amerikan, "110 lbs. kırmızı et ve 62.4 lbs. sığır eti ve 46.5 lbs. domuz eti tüketir. (<http://foodwaysinfoocus.leadr.msu.edu/fall-2015/veganism-in-american-culture/> (erişim tarihi:10.10.2020.)).

Bu veriler sonucunda etin, Amerikan diyeti için hayati bir bileşen olduğu görülmektedir. Et yeme alışkanlığı, Amerikan kültüründe çeşitli gıda uygulamaları ve kültürel normlara meydan okumuştur. Amerika’da vegan olmak isteyen bir bireyin diğer ülkelere nazaran toplumsal direnç daha fazla maruz kalacağı öngörülebilir. Avrupa ülkelerinden biri olan Fransa’nın ABD’ye benzer bir vejetaryen nüfusunun olmasına rağmen, modern Fransız bireylerin, Fransız mutfağının vejetaryen ve veganlığa daha yatkın olması nedeniyle vegan-vejetaryen yaşam tarzını benimsediği görülmüştür (Schumaker,2016: 2.).

Türk kültürünün beslenme anlayışını etkileyen unsurlara bakılacak olursa, Türkler’in; anayurtları olan Orta Asya’da sürdürdükleri göçebe yaşamın etkilerini günümüze kadar taşıyabildiği görülmektedir. Orta Asya Türkleri, göçebe yaşam tarzı sebebiyle iâşe gereklerini tarımdan ziyade hayvancılıkla sağlamışlardır ve bu hayvanların başında koyun, keçi ve sığır etleri gelmektedir. İslamiyet’in de etkisiyle domuz ve eşek etinden uzaklaşan Türk toplulukları, etin bulunmadığı zamanlarda da bu besini tüketebilmek için çeşitli yollarla saklamayı öğrenmişlerdir. Bu yöntemlerden en dikkat çeken ve hala yapılmakta olanı; eti, tuz ve baharatla kurutmaktır. Bunun yanında, hayvanların sütünden faydalanmayı da bilmişlerdir ve sadece süt olarak değil, peynir, kıymız, tereyağı, yoğurt ve kefir gibi besinler de üretmişlerdir. Tarım yönünde ise en çok buğday ve arpadan faydalanan Türkler, bu ürünleri un haline getirerek hamur işlerinde ve özellikle ekmek yapımında kullanmışlardır. Aynı ette olduğu gibi, mevsim meyvelerinin bulunmadığı yerler ve dönemler için de kurutma yöntemini kullanmışlardır (Ertaş,2013:119.).

Türk mutfağına ilk etki İslamiyet’ten gelmiştir. Domuzun, tek tırnaklı hayvanların ve sürüngenlerin yenmesi İslam dininde haram kabul edildiği için Türkler’in İslam’a geçmesiyle

aynı etki Türk dünyasında da görülmüştür. Ancak etkilenme bununla sınırlı kalmamıştır, nitekim Orta Çağ'da İslamiyet'in bayrak taşıyıcısı olan Araplar da et yemeye düşkün olarak bilinmektedir. Özellikle baharatların bol kullanımı, Türk toplumunu oldukça etkilemiştir. Türkler Anadolu'ya yerleşmekle birlikte, Akdeniz-Ege mutfak kültürünün meyve, sebze ve zeytinyağlı ürünlerini kendi mutfağına da taşımıştır. İlerleyen yıllarda Roma mutfağının etkileri ve Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte Avrupa mutfak kültüründe etkileri sonucunda ortaya kozmopolit ama özünü koruyan bir mutfak kültürü çıkmıştır (Ertaş,2013: 121.). Günümüze değin ulaşan Türk mutfak kültüründe ise et ve et ürünleri büyük yer tutmaktadır. Türk mutfağında etler daha çok ateşe yakın pişirme teknikleriyle sunuma hazır hale getirilirken en çok tercih edilen yöntemlerden biri de yine ızgaradır. Diğer et ürünlerinden bahsedecek olursak özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde Şiş ve Döner Kebaplar ön plandayken Anadolu genelinde Köfte çeşitleri, Haşlanmış Sebzeli Et yemekleri, kavurmalar ve yahniler tercih edilmektedir. Etin kendi yağında pişirilmesi ve fazladan yağ atılmaması sağlıklı bir yöntem olarak görülmektedir. Anadolu mutfağında kırmızı et kadar öneme sahip olan tavuk eti ve tavuk suyuna yapılmış çorbalar bilinmektedir. Yapım aşamasında vitaminleri ve besin değerleri korunan bu tür çorbalar ve yemekler Türk mutfağında adeta bir alışkanlık haline gelmiştir. Ancak bu durum her yerde böyle değildir. Yapılan araştırmaların sonucunda konar-göçer Türk toplulukları arasında vegan beslenme pratiğine benzer davranışlar gösterenlerin isimleri ve bölgeleri şu şekilde sıralanmaktadır:

Etyemez Şeyhler/Şihlar köyü, Pınarkaya ismiyle de olsa, Yozgat'ın Sarıkaya, Peyniryezi köyü ise Sorgun ilçesine bağlı olarak varlığını sürdürmektedir. Konar-göçer Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Bozok bölgesinde (Gülten, 2015) bal, peynir ve et gibi besinlerin tüketilmediğini ve günümüz vegan beslenme alışkanlığını çağrıştıran bu isimlendirmeler konar-göçerlerin alışık oldukları yeme-içme kültürleriyle çelişmektedir. Öte yandan Balkanlar ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Etyemez isimli şeyh, zaviye, cemaat ve köylere rastlanması konunun yeme-içme kültürüyle sınırlı tutulamayacağı kadar geniş olduğunu açık bir suretle göstermektedir. Bu bağlamda Ankara sancağının Tabanlı kazasına bağlı Etyemez Şeyhler köyü günümüze ulaşmamışken, Bozok sancağının Boğazlıyan kazasına tabi Etyemez Şeyhler/Şihlar köyü, ismi değişmiş olmakla birlikte, varlığını hâlâ sürdürmektedir. Bunlardan başka Kastamonu, Kütahya, Sivas/Kangal, Samsun/Bafra ve Samsun/Terme'de Etyemez köyleri mevcuttur. Ayrıca Zağra, Kızıl Ağaç Yenicesi, Tekfurdağı (Tekirdağ) ve İstanbul'da zaviyelere ve şeyhlere rastlanmaktadır. Bunların dışında Kangal'a bağlı Etyemez köyünde, Etyemez Baba'ya ait olduğuna inanılan mezar ve onunla ilgili inanç ve rivayetler günümüze kadar gelmiştir. Son olarak Kayseri'ye bağlı İncesu kasabasında Etyemezli adını taşıyan konar-göçer bir cemaat tespit edilmektedir (Gülten,2019:30.).

Türkler'in tahılla yakın bağ kurmaları ise ancak yerleşik hayata geçme süreciyle başlamıştır ki bunun ilk örneği Uygurlar'dır. Toplu ve hızlı verim alınan tarım alanının bir faydası da geri dönüşümün yoğun olmasıdır. Bir haneye yetecek kadar etin yetiştirme süresiyle, tahılın ve tahıldan sağlanan hamur ürünlerinin yetiştirme süresi kıyaslanamazdır. Bu sebeple Türkler'in

göçebe hayattaki son durakları olan Anadolu’da yoğun tarım faaliyetleri görülmüştür. Bunda, daha önceki Anadolu halklarının da etkisi göz ardı edilemez. Günümüzde ise tahıllar, hayatın her evresinde farklı şekillerde işlenerek bir şekilde insanın önüne çıkmaktadır.

Geçmişten beri üretimi süren geleneksel tarım ürünleri, buğday, arpa, susam, pirinç ve bulgurdur. Günümüzde Anadolu’nun doğu yarısında bulgur tercih edilirken batı yarısında ise pirincin tercih edildiğini biliyoruz (Sürücüoğlu, Özçelik, 2008:1299.). Aynı zamanda Çin kültürü etkisinde kalan Uygurlar’ın, İslamiyet’e uygun besin türleri ve pirinç gibi bitki öncelikli beslenme anlayışını benimsedikleri görülmektedir. (Karluk, 2017:195.) Osmanlı döneminde ise, özellikle 15. Yüzyıldan sonra farklı mutfak kültürlerinin yansımalarını görebiliyoruz. Mezopotamya, Akdeniz, Anadolu ve Avrupa mutfak ve beslenme kültürü bir bölgede harman olmuştur ve bu mutfağa, Asya’dan gelen baharatlar eşlik etmiştir. Özellikle Fatih Sultan Mehmet’ten itibaren saray hayatına geçiş yaşanmış ve bu sebeple de padişahlara hizmet edecek olan mutfaklarda gelişim ve dinamizm gözlemlenmiştir. Bu dinamizm özellikle aşçıların, yemeklerini padişaha beğendirmeye ve sultanın gözünde yükselme hevesiyle ortaya çıkmıştır. Türk mutfak kültürünün ayrılmaz parçası olan et yemekleri ise Osmanlı Devleti’nin yıkılışına değin saray mutfaklarında pişirilmeye devam etmiş ve önemini aynen koruyarak günümüze kadar gelmiştir.

Son dönemlerde dünyamızda, özellikle Sanayi Devrimi’nin de yaşanmasıyla birlikte ürünler endüstriyellemeye başlamıştır. Tüketim için adeta hayvan plantasyonları oluşturulmuş ve endüstriyel yağların üretiminde patlama yaşanmıştır. Motivasyonunu tüketim kültüründen alan bu değişim durumu, kendine çok sağlam bir zemin bulmuş ve modern dünyada, sadece niceliğe önem vererek, kalite adına hiçbir kaygı duymadan üretimini sürdürmüştür. Globalleşen dünyada internet üzerinden pek çok yemek tarifine ve içeriğine erişmek kolaylaşmıştır. Modern dünyada yapılan yemeklerin lezzetleri tartışmaya daima açık olsa da sağlık yönünden hiç de iç açıcı gözükmediği kesindir (Sürücüoğlu, Özçelik, 2008: 1306.). İnsanların sağlıklı yaşamak ve genç kalmak adına yaptıkları araştırmalar sonucunda, bitkisel çığ beslenmeye öncelik verdikleri görülmektedir. Çığ beslenme de Uzak Doğu kültürünün bir ürünüdür ve yoga, pilates gibi Uzak Doğu kültürüne ait olan pek çok spor ile hayatımıza entegre edilmeye çalışılmıştır. Bitkileri bile pişirmeden yemeyi öngören bu beslenme türünün vegan beslenmeye uygun olduğu ve vegan beslenmeyi desteklediği açıkça görülmektedir. Muğlaklaşan sınırlar dâhilinde insanların çok kültürlü bir ortamda beslenme anlayışının değişmesi kaçınılmaz bir durumdur. Yeni besinler denemeyi seven bireylerin bu pratiklere yöneldiği gözlemlenmiştir. Kültürümüzün hayvansal gıdanın haricinde bitkisel tüketimi de desteklemesi, vegan beslenme pratiğini ve diğer bitkisel bazda beslenme alışkanlıklarını desteklemiştir.

Nasıl ki belirli kültürlerin kendi mutfakları varsa, aynı biçimde vegan kültürünün mutfağı kendisini tarihsel sürecin içerisinde sürekli olarak zenginleşip serpilirken bulmaktadır. Özellikle de internet kullanımının ve ortak dillerin yaygınlaşması ile neredeyse tamamen ortadan kalkan iletişim sınırlarının sağladığı kültürel küreselleşme, bu gelişimi çok daha etkili kılmaktadır. Bu gelişmeler ışığında veganlık; sönüp tarihe karışmanın aksine ahlaki, dini ve politik argümanlarını sürekli geliştirip, geleceğin belirleyici kültürel hareketlerinden olacağı öngörülmektedir.

1.4.1. İnsan-Hayvan İlişkisi

Hayvanlar, özellikle günümüzde daha öncesinde hiç olmadığı kadar insanın haz duygusunu tatmin etmek adına üretilmektedir. Ancak onların laboratuvarlarda denek olarak kullanılması, sınıai çiftliklerde bulunması vegan etik düşüncesine uygun değildir. Koşulların düzeltilmesi ifade edilse de sadece söylemlerin dönüştürüldüğü bu süreç ve türcü yaklaşım devam ettirilmektedir. Peter Singer, türcülüğün aslında cinsiyet ayrımı yapmaktan ya da insanlar arasındaki ırkçılıktan farklı olmadığını dile getirmektedir. Bu tahakküm ve hiyerarşi düzeni devam ettikçe hayvanların varlığını ikincil konuma sabitleyen ve bireysel varlıklarını göz ardı eden süreç işlemektedir. (Singer'dan akt. Kalaycı,2017: 83.)

Derrida yapı sökümü ile yeni pratiklere imkân sağlayan düşünürlerden biridir. Hayvanlar üzerine kurulmuş bu tahakkümün dil bağlamıyla meşru kılınmasının tarihte çok öncelere dayandığını belirtmektedir. Eski Yunan tarihinden bu yana yazılı tarihte hayvanın bir et olarak görülmesi, kurban olarak anılması ya da hapsedilmesi, kadına benzer şekilde anılması uygulanan şiddet ve tahakkümün dile daha net yansması ve işlemesini kolaylaştırmaktadır (Derrida'dan akt. Kalaycı,2017: 84-85.). Hayvanları sadece tür kelimesine hapsetmek doğru değildir (Derrida ve Wills,2002: 400.). Hayvanları birey olarak kabul etmek onların haklarını kabullenmemizde değişik yol izletebilir. Foucault söylemlerin önemini şu şekilde ifade eder:

Gördüğümüz şeyleri istediğimiz kadar anlatalım, görünen şey hiçbir zaman söylenen şeyin içine sığmaz ve söylenmekte olan şey imgeler, eğretilmeler, kıyaslamalar aracılığıyla istendiği kadar gösterilmeye çalışılsın, bunların ışıklarını saçtıkları yer gözlerin gördüğü değil de sentaksın ardışıklığının tanımlandığı yerdir. (Foucault,2001: 36.).

Kelimeler düşünüldüğünden fazla anlamlar barındırmaktadır. İnsanların haricinde dünyada var olan canlıların sadece insan ırkına hizmet etmesi için yaratıldığını kabul etmek onları sınıflandırmak ve diğer olarak ayırmakla başlamaktadır. Oysa Ethika kitabında da bahsedildiği gibi her beden yaşama hakkına sahiptir (Spinoza,2011:130.). Spinoza'ya göre doğanın farklı tezahürleri olarak gelmiş olmamız bir başka can üzerinde daha fazla hak talep etmemizi gerektirmektedir (Kalaycı,2017: 92.). Yine Kant'ın etik kuramında da benzer şekilde kendine,

çevreye karşı ve sevgi için konulan ödevlerde hayvanlara etik davranma gerekliliği temellendirilebilir. İnsanın öz bilince sahip olması hayvanlardan insanı ayıran bir nokta olarak belirten Kant, varoluşlarının bilinçlerinde olmayan hayvanların sadece insanların amacını gerçekleştirmede kullanılabilecek bir araç olarak var olduklarını ve bu yüzden hayvanların var olduklarını insanlığa dolaylı yoldan bir ödev içerdiğini belirtir (Kant'tan akt. Esen, 2017: 48.). Rasyonel olarak var olmayan hiçbir varlığa doğrudan ödevimiz olduğunu söylemek Kant'a göre mümkün değildir. Hayvanlara saygının temellerini ancak insanoğluna sağladığı fayda ve saygı duyma yükümlülüğü içerdiği içindir. Ancak hayvana kötü davranmanın insanın moral duygusunu kötüleştirdiğini (Kant'tan akt. Esen, 2017: 49.) ve sevginin, empatinin iyileştirdiğini içeren söylemleri (Wood'dan akt. Esen, 2017: 54.) ile insan merkezci bakışla açıkladığı ödevlerin çeliştiği görülmektedir.

Hayvan kelimesi bizi hayvana karşı körleştirmektedir (Kalaycı, 2017: 96.) ve onları kullanmamızı meşrulaştırmaktadır. Bu dile yerleşen kodları değiştirmek ve onlara biçilen bu düzen ilişkisini dönüştürmek insanların elindedir.

Bugün "Hayvan Özgürleşmesi" kitabında anlatılanlardan sonra bilinçlilik düzeyi artırılarak, pek çok ülkede kafes sisteminin yasaklanması sağlanmıştır (Leenaert, 2019: 19.). Kırk yıl öncesine kadar vegan kelimesini kullanmanın bile anlam ifade etmediğini düşünecek olursak, günümüzde vegan insanlara özel oluşturulan işletmelerin mevcudiyeti bizlere çok şey söylemektedir. Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'da bu tarz şirketlere olan yatırım günden güne artış göstermektedir. Dünyayı vegan yapmanın yolu bireysel çıkarları bir kenara bırakıp alturizmi kabul etmekten geçmektedir. İklim değişikliği, sağlıklı olmak, fazla masraf oluşturmaması sayesinde aile ekonomisini rahatlatması yönüyle insanların çoğunun vegan olmaya başlaması ve genel eğilimin dışında kalarak barbar görünmekten çekinmek onları vegan olmaya itmektedir (Leenaert, 2019: 20.). Hayvan katliamları ve onların çektiği acılar düşünüldüğünde vegan olmak çevre ve sağlık çerçevesinden hariç etik boyuta da ulaşmaktadır.

1.5. Semavî Dinler, Sekülerleşme ve Veganlık

Günlük hayatımızı düzenlemede, ritüeller ve semboller oldukça önem arz etmektedir. Düzenleyici fonksiyona sahip olmasıyla kişinin kendi iradesini aşan olaylar karşısında karar mekanizmasını yönlendiren ve olayları anlamlandırmasını sağlayan güçlü bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2008: 355-363.). Ritüel ve sembollerin çıkış noktalarından biri olan din kurumu, insanların belirli bir doğrultuda hayatını yönlendirmesine yardımcı olmaktadır. Bu yönlendirmeler doğrultusunda bireyin yaşam tarzı ve gündelik rutini oluşmaktadır. Vegan yaşam tarzını incelerken vegan yaşamı ve etiğini destekleyen ya da karşı duran

dinleri ele almak, vegan yaşam tarzının semavî dinlerde uygulanabilirliğini incelemek ve seküler çağ ile ilintisini irdelemek, günümüz vegan yaşam tarzına sahip bireyleri anlamada gereklidir. Dinlerin hayvanlara bakış açısı, toplumda hayvana karşı bakış açısını oluşturmada rol oynamaktadır.

Sosyal denetimin araçlarından biri olan din, beslenme, ölüm, sağlık gibi konularda kişinin belirli bilgilere vakıf olmasını sağlar (Beşirli,2012: 95.). Toplumlar arasında çeşitlilik arz eden normlar zaman içinde insanların gereksinimine bağlı olarak değişiklik gösterebilir. İçselleştirilmesi beklenen bu durumların istikrar ve devamlılık adına toplumun kılavuzluğunu üstlenir. ‘‘Din belirleyicisi olduğu beslenme konusunda örüntülerin oluşması süresinde dört temel kaynaktan esinlenmektedir: Kutsal metinler, dini önderlerin davranışları, dinsel mitler, mevcut beslenme uygulamalarının dinsel olarak uyarlanmış hali.’’ (Beşirli,2012: 53.).

Veganlığın dinle ilişkisini anlamada bu kaynakların incelenmesi son derece önemlidir. Böylece o coğrafyada kabul gören dinin, toplumu sevk etmeye çalıştığı davranış biçimini idrak etmemiz daha kolay olacaktır. Örneğin tek tanrılı dinler incelendiğinde, kutsal metinlerin etkisinde alışkanlıklarına yön verdikleri görülmektedir. Dini önderler, metinleri analiz ederek o toplumda yaşayan insanların rutinlerini düzenlemelerine yardımcı olmaktadır. Hayvan veya bitki olarak nelerin besin olarak görülüp görülemeyeceğini nedenlerine bağlı olarak açıklamada bulunmakta ve bu kişilerin beslenme örüntülerine yansımaktadır. Dini önderlerin hayvanlara olan ılımlı yaklaşımı, cemaatinde hayvan ürünlerini besin olarak görmemesinde etkili olacaktır.

Üzerinde durulması gereken diğer nokta ise din mensuplarının paylaştığı ortak değerlerin beslenme ilişkisinde birbirlerine olan etkileridir. Kutsal günler, perhizler, oruçlar, kurbanlar, bunların apaçık göstergesidir. Örneğin; Yezitlerde haram kılınan yiyecek marul ve karnabahardır. Pislikten çıkması veya Şeyh Adi’nin lanetlemesi onların bu yiyeceği yemeye yönlenmelerini engellemektedir. (Beşirli,2012: 56.) Yezidî kültürü içerisinde büyümüş olan kimsenin vegan olma ihtimali düşüktür. Lanetli görülen çoğu bitkilerin yerine hayvansal gıdaları temiz gören bir kimse için vegan olma süreci zor olacaktır. Beslenme pratiğinde coğrafyanın etkisinin yüksek olduğu görülmektedir. Bağlı bulunulan toplulukta ne yediğiniz aslında kim olduğunuzu göstermektedir. Dışlanmayı, damgalanmayı göze almayan ya da önceden toplum tarafından farklı olarak idrak edilmeyen kimselerin, Yezidî olarak veganlığa yönelimi düşük olacaktır.

İslam dininde, aşure dağıtımı, kurban, adak vs. ritüelleri aslında yiyeceğin kendinden çok fazla dinî ve kültürel olarak göstergeye sahip olduğunu ifade etmektedir. Birey, öz temsilini sembolik anlamlarla yeniden oluşturur. Yediklerimiz, içinde bulunulan sınıf kültürü, yaşam tarzı, dini kimlikle ilişkilidir. Sınıf temelli farklılaşmalar dinin farklı yorumlarına ve farklı öz temsillerin oluşmasına neden olmaktadır. Anahtar değerlerimiz yeme-içme alışkanlıklarımızı

etkileyen en önemli faktörlerdir (Akarçay, 2016: 37-38.). Yemek cemaatle bütünleşmenin kilit noktası olarak görülür. Örneğin, kurban kesip etin belli bir kısmı çevredeki insanlara pay edilmesi, oruç tutmak, perhizde bulunmak, beden de yalnızca iktidar inşası olarak kendini göstermez. Oruç tutma eylemi de nefsi terbiye ederken açın halinden anlama durumudur. Kurban İslam dininde farz olmamakla beraber ekonomik durumu elveren her bireye zorunlu kılınmıştır. Paylaşımı arttıran bu eylem ile bireyin sosyal çevresinde yoksul kesimdeki kimselere uzaklaşmaması ve yardım etmesi hedeflenmektedir. Bireyin besin üzerinden Tanrı'ya bağlılığını ifade etmektedir (Sceat'dan akt. Sağır,2016: 9.). İslam dininin yeme-içme alışkanlıklarında bitkisel ürünlere getirdiği bir kısıtlama bilinmemektedir. "Kurban kesme " ritüelinin sıklıkla uygulanması; bireyin canlılara zarar vermeme, hayvansal gıda tüketmeme gibi etik nedenlerden dolayı vegan olmasını güçleştirmektedir. Ancak diyet olarak vegan yaşam tarzını kabullenme olasılığı sağlıksal mecburiyet gerektirdiği ve nefsin isteklerine yaratıcının emaneti olan bedene iyi bakma yükümlülüğü yüklediği için daha yüksektir.

Aynı zamanda merhamete, canlılara saygı duyulmasını da hadislerde ve ayetlerde yer veren İslam dininin bireye zararı dokunmayan bir canlıyı öldürmesini olumsuz karşılamaktadır.

O, size yalnız şunları haram kıldı: Ölü hayvan, kan, domuz eti, bir de Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar. Sonra kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına tecavüz etmemek ve zaruret ölçüsünü geçmemek şartıyla ona da bir günah yükletilmez. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir (<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/180/173-ayet-tefsiri> (erişim tarihi: 11.10.2020)).

Hem insanların da faydalanabileceği türler olarak gösterilirken hem de merhamet edilmesi gereken tür olarak belirtilmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerîm, hayvanların da insanlar gibi birer ümmet olduklarını bildirmektedir. "Yerde yürüyen hayvan ve iki kanadıyla uçan kuşlardan hepsi, ancak sizin gibi ümmetlerdir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi noksan bırakmadık. Sonra ancak Rabbine toplanıp getirilirler." (<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/En%C3%A2m-suresi/827/38-ayet-tefsiri> (erişim tarihi:11.10.2020)).

Ayetlerde değinilen diğer hayvanlar şu şekildedir:

" sinek (Hacc, 22/73), sivrisinek (Bakara, 2/22), örümcek (Ankebût, 29/41), karınca (Neml, 27/18), arı (Nahl, 16/68), kurt (Yûsuf, 12/13, 14, 17), eşek (Cum'a, 62/5; Bakara, 2/259; Nahl, 16/8), katır (Nahl, 16/8), at (Âl-i İmrân, 3/14; Enfâl, 8/60; Nahl 8), öküz ve inek (Bakara, 2/67-71; En'âm, 6/144, 146; Yûsuf, 10/43, 46), deve (En'âm, 6/144; Gâşiye, 88/17), koyun (En'âm, 6/146; Enbiyâ, 21/78; Tâhâ, 20/18), yılan (Tâhâ, 20/20; A'râf, 7/107 vs.) domuz (Bakara, 2/173; Mâide, 5/60 vs.), maymun (Bakara, 2/65; Mâide, 5/60), köpek (A'râf, 7/176; Kehf, 18/22)"(<https://sorularlailslamiyet.com/neml-suresi-21-ayete-gore-hayvanlara-olum-cezasi-verilebilir-mi> (erişim tarihi: 21.01.2020)).

Vegan etiğin temelinde yer alan hayvan hakları İslam dininde de değinilen bir konudur. Hz. Muhammed'in hadisine göre "Eğer hayvanlara yaptığınız haksızlıklardan dolayı Allah sizi

affedecek olursa, pek çok affa mazhar kılmış demektir.” <https://www.wiserinstitute.com/tr/2019/10/09/peygamber-efendimizin-hadislerinde-hayvan-haklari-1-prof-dr-ibrahim-canan/> (erişim tarihi: 11.11.2020)). Burada bahsedilen hayvan hakları hayvanların temizliğinden sorumlu olmak, yavrularının bakımından sorumlu olmak, taşıyacağından çok yük yüklememek, eziyet etmemektir. Vegan etiğinin İslam dini ile benzer olduğu görülse de İslam dininin hayvan etinden ve sütünden faydalanılmasına karşı olmaması açısından farklıdır. İslam dininde merhamet duygusu esas alındığında, hayvanların eziyet çekmeden öldürülmesi gerekmektedir.

Günümüzde, İslamiyetin ortaya çıktığı tarihe nazaran hayvansal ürünler dışında alternatiflerin çoğalması, hayvansal gıdaların insan sağlığına zararlı etkileri ile ilgili araştırmaların artması, hayvanların usulsüz kesimlerine son vermek ve yaşama haklarına saygı duymak Müslüman bireylerin vegan yaşam tarzını seçmelerinde etkili faktörlerdir. Ancak helal etiketi ile paketlenen pek çok hayvansal ürünün dinî vecibelere uygun olarak yapılıp yapılmadığı konusundaki belirsizlikleri tam anlamıyla açığa çıkarmak mümkün değildir (<https://veganlik.org/islam/> (erişim tarihi: 20.01.2020)). Müslüman veganların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Hristiyanlık dininin kendi içinde bile benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Kuzey kiliselerinde normal kabul edilen yemek ölçüsü, Roma kilisesinde yönetim konseyince kikloplara yaraşır cinstendir (Montanari,1995: 39.). Akdeniz bölgesindeki Manastırlarda yemeğin reddine varan söylemler vardır. Dünyevi bir işlevi bulunan yemekten, yemek şölenlerinden, festivallelerinden ne kadar uzak durulursa o kadar Tanrı'nın hoşgörüsünü kazanma ihtimali artmaktadır. Azizlik mertebesi bununla ilintilendirilir. ‘‘Et yemeği reddedenler’’ kurtuluşa erecek olanlar olarak görülür. Onun yerine daha az yağlı olan balıklar tercih edilmektedir. İtidalli olma, ifrata kaçmamaya özen göstermeye çalışan etik anlayışı ile gereğinden fazla yemek yiyen savaşçılar –Şarلمان- dönemin yazarlarının dikkatini çekmiştir. Yemeği reddedenlerin aksine kıtlık korkusuyla daha çok yemeği sürdüren rahiplerde bu dönemde dikkat çekmektedir (Montanari,1995: 40.).

Luka İncil (12/24)'inde, insanların hayvanlardan daha değerli olduğunu herhangi bir benzetme yapmadan doğrudan olarak bildiren sözler de vardır:

"Kargalara bakın; onlar ne ekerler ne biçerler ne kilerleri ne de ambarları var ve Allah onları besler; sizler kuşlardan ne kadar çok değerlisiniz" ya da "Ve İsa onlara dedi: Sizden kim vardır ki, onun bir koyunu olup da Sebt günü çukura düşerse, onu tutup çıkarmasın? Şimdi insan koyundan ne kadar ziyade değerlidir". (<https://incil.info/arama/Luka+12> (erişim tarihi:11.10.2020.)).

Yine Luka İncil (13/15)'inde hayvan refahı yönünden Armutak'ın eserinde de verdiği şu örnekleri görürüz: ‘‘Her biriniz Sebt günü öküzünü ve eşeğini yemlikten çözmüyor ve su vermeğe götürmüyor mu?’’ ve (14/5) ‘‘Sizden kimin bir eşeği yahut bir öküzü kuyuya düşse, Sebt gününde onu hemen dışarı çıkarmaz.’’ (Armutak,2008: 50.).

Bu örnekler üzerinde düşünülecek olursa, toplumda insanların hayvanlara bakmakla yükümlü olduğu görülmektedir.

Dünyaya geliş sebebimiz çoğu dini kaynakta bir yiyeceğin yenmesi ile başlamaktadır (Gürhan,2017: 1207.). Bu simgesel besin dinlerde yasaklayıcı tavırla karşılanmıştır (Beşirli,2012: 57.). Din besinleri kültürel bir şekilde kodlamış ve kutsallık atfederek besinlere yüklediği anlamlar sayesinde bireylerin yeme-içme kültürünü biçimlendirerek kendi inanç sistemini kurmuştur.

Merdol, toplumsal besin seçimini etkileyen faktörleri kitapta psikolojik, coğrafik, ekonomik, sosyal, geleneksel, politik, teknolojik, reklam, küreselleşme, medya ve moda olarak sıralanmıştır. Geleneksel faktörlerden kastı inanç ve değerler sistemidir. Müslümanlar, Museviler domuz etini, Hintlilerin sığır etini yenmemesi gereken bir besin olarak atfedilmesinin sebebi dini yazılar ve temsilciler tarafından bu şekilde uygun bulunmasıdır.

Bazı besinler dinlerde hastalık veya ahlaksallık göstergesidir hatta manevi saflıkla ilişki kurulan yiyecek ve içecekler bulunmaktadır. Douglas “saflık ve tehlike” çalışmasında olgulara yapısal simgelerin etkisini incelemiştir. Örnek olarak İslam dininde, bireyin domuz eti yemesi veya alkol alması kirlenmiş olarak damgalanmasına sebep olabilir. Yahudiler de saf kalmak adına “koşer” ürün tüketmeye dikkat etmeleri yine değerler sistemine verdikleri önemi göstermektedir (Douglas’dan akt. Gürhan,2017: 1208.).

Besinler üzerinde dinin en önemli etkisi “biz” ve “ötekiler” ayrımına yol açmasıdır. Goody “mutfak kişinin kendini ötekilere karşı konumlandırışıdır” sözünde kendini diğerlerinden farklı kılmamanın bir yolunu bireylerin besinlerde aradığını göstermektedir. Bourdieu sınıf durumu ile habitusun sembolik sınırlarla bağlantılı olduğunu ifade eder. Toplumsal farklılıkların sınıf habitusunu, sınıf habitusunun da sınıf kimliğini ürettiğini söylemektedir (Bourdieu, 2015: 254-255.).

Etnik, kültürel, dini değişiklik sosyalleşme sürecinde etkisini gösteren, dinin belirlediği kuralları yerine getirmesinde yer alan özneyi yaşamı boyunca seçimlerinde etkilemektedir. Dini kimlik ayrımı bireyin yiyeceği besini ondan önce yenir-yenmez diye ayırmaktadır. Oruç örneğinde olduğu gibi doğrudan beslenme düzeninde otoriteler kurmaktadır. Besinleri sembolik hale getirir. Kurban, sadaka ve çeşitli besinler üzerinden uygulanan ritüeller Tanrıya ulaşma ve arınma amacı taşımaktadır. Örneğin, Firavunlarda eski Mısır döneminde Tanrının yeryüzündeki bir kolu olarak görülmüş ve her türlü isteği yerine getirilmiş ve arzuları Tanrıya duyurma adına çeşitli ritüeller yapılmıştır (Gürhan,2017: 1211.).

Hayvansal gıdalar bitkisel gıdalardan daha fazla kaçınma konusu olarak dinlere yansımıştır. Etin şiddetle bağdaştırılması ve uzak durulduğu topluluklarda bu besinin tüketilmemesi

-Hinduizm, Budizm, Jainizm- ‘‘nonvilonce’’ şiddetsizlik olarak tanımlanır. Dünyada hiçbir enerjinin kaybolmadığını ve yediğimiz besinler sayesinde bedenimize tekrar döndüklerini ifade etmektedir. Şiddetten kaçınmanın ilk yolu herhangi bir canlıya şiddet uygulamaktan kaçınmaktır.

Yiyecekler üzerinden bireyin oluşturduğu kimliğin topluluk tarafından reddedilmesi veya kabulü gerçekleştirilir. Bu bağlamda kültürel bir araçtır. Mabet cemaat olarak kabul etmekte ve tabu olarahtan besin öngörülmektedir. (Gürhan,2017: 1212.) Tabulara örnek olarak çoğu dinde ortak kabul edilen alkol, uyuşturucu, domuz eti verilebilir. Bu tabuların halk tarafından daha kolay benimsenmesi için kutsal sayılan kitaplardaki ayetler şahit gösterilir. Yahudilik dininde koşer sayılan hayvan etleri ve hayvansal gıdalar bulunmaktadır. Örneğin; ‘‘Domuz çatal ve yarık tırnaklıdır, ama geviş getirmez. Sizin için kirli sayılır. Bu hayvanların etini yemeyecek, leşine dokunmayacaksınız. Sizin için kirlidir. (Levililer, 11:7-8)’’(<https://incil.info/kitap/Levililer/11> (erişim tarihi:20.01.2020)).

Besinsel değeri olan yiyeceklerin dışlanmamasına bazen tabular engel olmaz. Hindu, Budizm ve çeşitli Afrika ülkelerindeki dinler de tavuk eti, Moğolistan‘da balık eti, Çin‘de deve, Polinezya‘da süt ve süt ürünlerinden kaçınma söz konusudur. Çocukluk döneminde oluşturulan beslenme bilinci sebebiyle kaçınılan ürünlerin vücuda olan yararı göz ardı edilmektedir (Sayan, 1991: 54.).

Temizliğin dinle, besinle bağdaştırıldığı ayetler de bulunmaktadır. Bir kimsenin kişisel temizliğini, ruhen arınmasını sağlayan ve Tanrının huzuruna münezzeh bir şekilde çıkmanın yolu yediği içtiği şeye dikkat etme, koşer ve helal yiyecekleri yemeye çalışıp yasaklananlardan uzak kalmaktan geçer.

Temizlik; beden-giysi, ruh ve çevre temizliği olmak üzere üç bölüme ayrılabilir. Dinler, beden ve çevre temizliğinin yanı sıra yalan ve dedikodudan uzak durmayı öğütleyerek insanın her bakımdan temiz olmasını istemiştir. Bu anlamda maddi temizliğin manevi temizlikle tamamlanması amaçlanmıştır. Böylece kişinin beden ve ruh açısından sağlıklı ve olgun bir kişiliğe sahip olmasının önemi üzerinde durulmuştur. Veganlık, bazı hayvan etlerini haram kılan, gösterişsiz bir hayatı sürdürmeyi amaçlayan dinlerde kazanılması muhtemel bir davranış olarak ortaya çıkarken; hayvanların insanların hizmeti için yaratılmış düşüncesini empoze eden dinlerde kabul edilmesi güç bir yaşama biçimidir.

Sekülerizm ya da sekülerlik Türkiye‘de dinden bağımsız olan anlamına gelmekte iken Hristiyan ve Yahudi dünyasında dinî öğeleri hukuki ve siyasi anlamda belirleyici olmaktan çıkaran bir anlayışla ‘‘dünyaya ait olan’’ anlamında kullanılmıştır. (Eren,2014: 244.). Birçok akımı içinde barındıran seküler kavramı dünyaya ait olanı içerir ve dünyanın nesnel halini göz

önünde tutarak edinilen davranış bütünü olarak kabul edilmektedir. Etik boyutta ise sekülerizm değer ilkelerinin herhangi bir dini inancı dikkate almadan oluşturulmasını, inançtan kaynaklı bütün düşsel soyutlanmaları kastetmektedir. Modernlik öncesi dönemde dinin dayatma gücünün olması, bireyin onun alanına dahil olmasını sağlamıştır (Aydın,2011: 4.). Örneğin yüklü nesneler sayesinde anlamlar oluşturarak dinin alanına dahil olmak mümkündür. Okunmuş ekmek ya da adak kesildiğinde, işlerin iyiye gideceğini düşünmek gibi.

Sekülerizm, George Jacob Holyoake tarafından geliştirilmiştir (Ahmedi,2018: 65.). Dinin yenilenmesi üç eksenle şekillenmiştir: “Daha öznel bir dini anlayışa yönelik ve iman yoluyla kurtuluş inancının oluşması, dini kurumlara duyulan güvensizlik, değersizlik hissi, doğadan kopuş ve insan merkezci düşüncenin oluşması, geleneksel dine getirilen eleştiriler” (Taylor,2017: 92.).

Sekülerleşme, toplumsal kurumları; siyaset, bilim, kültür vb. dini değerlerinden arındırarak nesnel bir şekilde yeniden yorumlamaktadır (Ekinci,2018: 327.). Düzeni yeniden tanımlama adına, tamponlanmış benliğin ardındaki her şeyden kendini soyutlama ve özerk düzenini yaşam alanında uygulama arzusuyla (Taylor,2017: 47.) Dini kutsalları değersizleştirme ve bilimsel temele oturtulan gündelik hayat oluşturma sürecidir. Gauchet, sekülerlik ile dini ilişkilendirmeye çalışırken, “dinin sonunu getiren din” olarak ifade etmektedir (Göle,2017: 13.). Seküler anlayış, Avrupa toplumlarının yaşam tarzı rotasına etki etmiştir. Kamusal alanda dinin gerilemesi, inançta ve pratiklerde değişim ile kendini göstermektedir. İmparatorluk sonrasında, ülkemizde de etkileyen seküler dönem, modernizm ve sömürgeci anlayış ile birleşerek bireyler üzerindeki etkisini güçlendirmiştir. Modernliğin ideolojisini taşıyan sekülerlik bireylerin gündelik hayatında dinin yaratmış olduğu eğilimi değiştirmiştir. Kolektif bir tahayyül olan dinin, hegemonyasını kaybetmesine zemin hazırlamıştır (Göle,2017: 14.).

Bireylerin, yeme-içme alışkanlıklarını, kılık-kıyafet seçimlerini seküler habitus çerçevesinde değiştirmelerine yol açmıştır (Göle,2017: 19-20.). Seküler benlik oluşumu sonradan öğrenilen bir davranış olduğu için dönemin moda algısı ile prova ve icra edilmektedir. Özel alanda veya kamusal alanda bireyin karar alma sürecini dinden arındırmasıdır. Değer yargılarını ruhani dünya yerine bu dünyaya çevirmesidir (Özden,2016: 63.). Örneğin vejetaryen ve vegan beslenme bazı dinlerde kendini arındırmanın bir yolu olarak görülmekteyken şimdilerde dini itaatsizliği ve sivil itaatsizliği simgeleyen beslenme pratiği olarak ortaya çıkmaktadır. Budist Katolikler ya da Müslüman veganlar bunların örnekleri arasında görülmektedir. Modern kültür ve din arasında mekansal yakınlık arttıkça, kaygıların ve gerilimlerin artmasına neden olmaktadır. Sınırların muğlaklaşması bireyleri alışkanlıkları üzerinde yeniden sorgulamaya itmektedir (Göle,2017: 25.).

Toplum Tanrının varlığının bir kanıtı olarak görülmesi, kentlerde kurumsal yapıların inşası Tanrı ile iletişime geçebiliyormuş gibi yapılması veya öyle kabul edilmesi, sihirli bir dünyanın içinde var olduğunu düşünmek dinin toplumdaki yerini sağlamlaştırmasına zemin hazırlamıştır (Taylor,2017: 32.). Ancak zaman içerisinde gelişen bilim ve yeni akımların ortaya çıkması (natüralizm, hümanizm vb.) Tanrısalsal olarak atfedilen her durumu açıklamada yardımcı olmuştur (Taylor,2017: 35.).

Seküler modern anlayışın yarattığı habitusta kendine yer edinme süreci, modern seküler hayata dahil olmak, performatif gündelik pratikler, temsiller, maddi ve kültür yoluyla saygınlık simgesine dönüşmektedir (Göle,2017: 56.).

Din, gerçeğin kaosu karşısında insanın sayısız ihtiyaçlarından birine cevap teşkil eden mümkün sayısız dünyalardan birini oluşturmaktadır. Maddî ihtiyaçlar karşısında insan, kendisine tecrübe dünyasına hâkim olmaya izin verecek olan formları organize eder. Fakat insanın “tecrübe-dışı” (non-empirique) türden ihtiyaçları da vardır. İnsan, bu sonuncu ihtiyaçlarına da sanat, din, vs. gibi başka yeni formlar yaratarak cevap verir. Dinî iç tepki (impul-sion) veya ihtiyacın vücut bulduğu formlar, sosyolojik bir inceleme konusunu teşkil ederler. Beslenme alışkanlığında kişilerin yeme ihtiyacını bulunduğu cemaate göre düzenlemesinin gruba olan aidiyet duygusuyla ilintili olduğunu görürüz. Simmel, kişinin toplum ve ulûhiyet karşısındaki tutumlarını, kaynağını toplum olarak kabul ettiği dinde yine birbirine benzerliğini bağımlılık duygusu üzerinden açıklar (Dereli,2012: 31.). Dışlayıcı hümanizmin hayata geçirilmesiyle, modern batı sekülerliğinin güncel durumunu ve inançla-inançsızlık arasındaki mücadelesini belirlemiştir (Taylor,2017: 51.).

Artık durum Tanrının kendini alamet ve kutsal simgelerle ifşa ettiği normatif düzenden farklıdır. Bireyler araçsal aklın faileri olarak amaçlarını yerine getirmek için yaşamaya başlamıştır. Tanrı kendini bu sistem üzerinde ifşa etmektedir ve alametlere ihtiyaç duymamaktadır (Taylor,2017: 119.).

Dinin kişilerin özel hayatıyla olan ilintisi inkâr edilemez. Bu anlamda çeşitli coğrafyalar üzerinde yaşamış olan kültürlerin oluşturdukları totemlerin beslenme anlayışında da etkili olduğunu görürüz. Yaşam boyu süren sosyalleşme ve içselleştirmeye devam eden bu sürecin önünde durmak mümkün değildir. Sekülerlik sadece ilahi temelde kurulmuş kiliselerle veya büyük zincirlerle çelişmemektedir. Toplumun geçmişten beri kendini var ettiği düzenden farklıdır. Bu anlayış eylemlerimizi ve bizi birbirimize bağlayan bağlarımızı aşan bir çerçevenin içine yerleştirir (Taylor,2017: 230.). Bireyler, sonsuzun yerine yaşam tarzlarını koymayı seç-

meleri mümkündür. Bunlardan birinin günümüzde tercih edilme sayısı gitgide artan vegan yaşam tarzının olması, dini motiflerin sekülerleşme ile gündelik pratiklerimizden çıkması ya da öneminin azalmasının nedenleri arasında olduğu düşünülebilir.

1.6. Ekofeminizm Yönüyle Veganlık

1.6.1. Ekofeminizm Kavramı

Feminizm, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı olarak kadınların haklarını savunan bir yöntemdir ve başladığı günden bu yana değişimlere uğramış, yayılmış, farklı yöntemlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Feminizmin alt dallarından biri olan ekolojik feminizm, bireylerin dikkatini doğal dünyaya ve hayvanlara verilen tahribata çekerek bu tahribatın nedenlerinden biri olan eril baskıya dikkat çekmektedir. Filozofların, kadını ve doğayı ele alışlarındaki benzerlik, doğa ve kadının erkek boyunduruğu altına alınmasına zemin hazırladığını öngörmektedir. Bireysel dönüşüm başta olmak üzere toplumsal bir farkındalık yaratılarak bu güç dengesinin değiştirileceğini savunmaktadır (Özdemir ve Aydemir,2019: 261.).

Ekofeminizm kavramı ilk kez Fransız feminist 1974'te Françoise d'Eaubonne tarafından kullanılmıştır ve farklı feminist ve ekolojik fikirlerin birleşiminden meydana gelmiştir. Ataerkil düzenin hem doğa hem de kadın üzerinde yarattığı tahakkümün benzerliğine vurgu yapmaktadır. Ekofeministler, kadınların doğal dünya ile benzer imgelere sahip olduklarını kabul etmektedir ve erkeklerin hem doğayı hem de kadınları sömürdüklerini savunmaktadır (Topgül,2012:72.). Ekofeminist düşünürler, doğal alanların yok edilmesi, ağaçların kesilmesi, toprak ve suyun, havanın kirlenmesi, nükleer silahlanma gibi pek çok zararlı girişime karşıdır. Ekofeminizm, eril tahakkümün hayvanlar, çevre ve kadın üzerinde olduğunu varsayan toplumsal, siyasi bir kuram ve sosyal hareket olarak adlandırılmaktadır (Plumwood,2017:26.). Ekofeminizmin temel düşüncesi; kadınların, hayvanların ve çevrenin egemenlik altına alınmasının bir bütünlük oluşturduğudur. Ekofeminizm düşüncesi, doğa üzerinde oluşmuş bu tahakkümden kurtulma ve çevresel problemlerin çözümü olarak kadın bakış açısını kullanmasıdır. Erkek egemen toplumlarda var olan tahakkümün kadınlar üzerinde olduğu kadar çevre üzerinde de etkisi görülmektedir. Bu nedenle, eril baskıdan, kadınların ve doğanın kurtulması gerekmektedir. Ekolojik adalet sağlanması ile cinsiyet eşitsizliklerinin sona erdirilmesi toplumsal düzenin devamlılığı için son derece önemlidir. Doğa üzerinde egemenlik kurmanın doğallaştırılması, diğer canlılar üzerinde erkek egemenliğini de normalleştirmektedir. İnsanın, insan tahakkümünden kurtulması ile doğa ve diğer canlılar üzerindeki baskı da ortadan kalkacaktır. Vegan etik anlayışı ile ortak ilkelere sahip olan ekofeminizm, vegan yaşam tarzını destekleyici yaklaşım olarak kullanılmaktadır.

Ekofeministler temel ilkelerde birleşseler de kendi içinde çeşitli kuramsal ayrılıklar görülmektedir. Ekofeminizm, bu farklılıklara dayalı olarak dört alt başlığa ayrılır: liberal ekofeminizm, kültürel ekofeminizm, sosyal ekofeminizm ve sosyalist ekofeminizmdir (Tamkoç,2012: 78.). Liberal ekofeminizm, oluşturulan yeni yasalar ile insan ve doğa ilişkisinin yeniden düzenlenerek düzeltileceği anlayışıdır. Kültürel ekofeminizm, çevre sorunlarına karşı eril sistemin eleştirisini yaparak çözümler sunmaktadır. Sosyal ve sosyalist feminizm ise kapitalist sistemin ataerkil düzen ile işlemlerini eleştirerek, kadınların da doğa gibi kullanılabilir bir kaynak olarak görüldüğünü savunarak çözüm yolunun tüm canlıların bedenlerinin özgür olmasının gerekli olduğunu ifade ederek, özgürlük kavramı üzerinde durmaktadır (Tamkoç,2012: 79.).

Ekofeminizm, düşüncesinde oluşan bazı boşluklar nedeniyle eleştiriler almıştır. Bazı feminist yazarlara göre kadını tek bir kategori olarak konumlandırması, tahakkümün bağlı bulunduğu diğer politik süreçleri göz ardı etmesi, doğa ve kadın eşitliğini değişmez bir töz olarak sunması eleştirilen noktalar (Topgül,2012: 80.). Bu eleştirilerin, vegan yaşam etiğinde de benzer şekilde yer aldığı görülmektedir. Örneğin; kadın ile hayvan bedenini bir gören bakış açısına göre kadın ve hayvan bedenlerinin çektikleri acıların ortaklığına vurgu yapılır. Böylece önce hayvan bedenini özgür kılınmalıdır. Böylece kadın hem toplumda itildiği ikincil konumdan hem de gördüğü her türlü şiddetten kurtulacaktır. Çünkü hayvansal gıdalara ve ete yüklenen anlam sadece kadın bedeni ile sınırlı değildir. Kadın bedeni ile beraber erkek bedeni ve erkeklik kavramı da yeniden anlamlandırılmaktadır. Et tüketimini etkileyen bir diğer faktör kültüre bağlı olarak şekillenen cinsiyet rolleridir.

1.6.2. Et Tüketimi ve Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet rolleri; belirli görevlerin ve sorumlulukların, içerisinde bulunan kültür tarafından cinsiyetlere yüklenmesidir (Kottak,2002: 443.). Bu roller kadın ve erkek karakterlerine mülk edilen güçlü düşüncelerdir. Toplumsal cinsiyeti oluşturan ve devam etmesine neden olan unsurlar, iki ayrı boyutta irdelenebilir. Birincisi, cinsiyetlere dair önyargılardır. İnsanların cinsiyetlere ilişkin eylemleri, tutum ve tepkileri cinsiyetler arasındaki farklılığa ilişkin oluşmuş değer kalıplarını kapsamaktadır. İkincisi ise, ideal kadın ve erkek arasında olması gerektiği düşünülen farklılıklarla ilgilidir. İşte bu farklılıkların yaşam alanına taşınmış boyutunu ise roller oluşturmaktadır (Vatandaş,2011: 36.). Bu düşüncelerin zamanla sosyal yaşam alanında statü farklılıkları oluşturması çeşitli kaynakların adaletsiz dağılmasına neden olmuştur.

Ekonomilerin döneme özgü getirdiği koşullar, toplumsal düzenin komplike hale gelmesi ve kapitalist sistemin getirdiği diğer ihtiyaçlar iş bölümü yapılırken cinsiyete bağlı kalınmasına yol açmıştır. Avcı-toplayıcı ve anaerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet tabakalaşmasına daha

az rastlanmaktayken, kaynaklar üzerinde oluşan rekabetin getirdiği baba soylu düzen, kadının kamusal ve özel alanda gücünü kaybetmesine neden olmuştur. Ancak bu özel ve kamu ikirciliği, sanayileşme ile kadının kamusal alanda görünürlüğünün artması sonucu yeniden anlamlandırılmıştır. Nedeni ise toplumsal cinsiyet rollerinin zamana ve mekâna göre değişebilen esnek bir olgu olmasıdır (Kottak,2002: 462.).

Günümüz toplumlarında ataerkil düzene daha sık rastlanılmaktadır. Ataerkil anlayış, insan ve insan dışındaki diğer varlıkları erkek hakimiyetine bağlı kılan bir düzendir. Bu düzen sadece hane halkının ‘‘baba’’ otoritesine bağlılığını değil, aynı zamanda toplumun genel düzende erkek egemenliğini ve gücünü ifade etmektedir (Slattery,2015: 147.). Çocuklukta başlayan ve taklit edilerek öğrenilen davranışlarla öğrenilen roller sonucu bu düzen devam ettirilmektedir. En yakın çevreden bu roller edinilir. Her zaman kız çocukları annelerini, erkek çocukların ise babalarını taklit etmesi mümkün değildir. Çocuklar cinsiyete bakmaksızın kendilerine yakın buldukları tutumları taklit etmektedir. Bu düzenin eğitim yoluyla yeniden düzenlenebileceği öngörüldüğü gibi sonradan karşılaşılan durumlar için de bir dizi tedbirler alınmaktadır.

Kadınların, cinsiyet ayrımına uğramadan bağımsız bir düzen oluşturmaları, bu süregelen düzenden sıyrılması ve her türlü şiddetten korunabilmeleri adına ülkelerde kanun yoluyla önlemler alınmaktadır. Örneğin Türkiye’de Türk Medeni Kanunu’nun 2002 yılından itibaren yürürlüğe giren ve 2018 yılında yapılan ek düzenlemelerle beraber içeriği genişletilen 186. maddesi çerçevesinde aile birliği ve ailenin beraber yürütülmesi koruma altına alınmıştır (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (erişim tarihi: 23.03.2020)). Yine başka bir örnek olarak Avrupa İnsan Hakları Temel Bildirgesi’nin 23. Maddesi gereğince kadın ve erkek arasındaki eşitlik hukuki olarak koruma altına alınmıştır (<https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi-708> (erişim tarihi: 23.03.2020.)). Ancak alınan bu önlemlerin kadına karşı her türlü ikincilleştirme ve şiddetin önüne geçilmesinde tamamen başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Toplumsal cinsiyet ayrımının kurumlarda sürdürülmesine neden olan inşa noktalarını bulmak gereklidir. Bu noktalardan biri, çevremizdeki insan harici canlıları insana göre yeniden konumlandırırken karşımıza çıkmaktadır.

Kadının bu düzen içerisinde fiziksel ve duygusal baskılarla ikincil plana konulması çeşitli sembolik ifadelerle yeniden üretilmektedir. Kadın kimliğinin gündelik yaşam içerisinde cinsellik olarak çağrıştırılması, ekonomik ve yoksulluklarına bağlı olarak kendi aralarında sınıflandırılması ve ‘‘ötekileştirilmesi’’ söz konusudur. Bu öteki grubuna hayvanların da dahil olduğunu söyleyen yazarlar, kadınlara gösterilen şiddet ve onların ikinci planda kalmalarını

isteyen ideolojiyi oluşturduğunu savunmaktadır (Adams,2017: 102-106). Kadınların ve hayvanların devamlı olarak aşağılanması maddi temellerinin, toplumundaki insanın yine bir insan tarafından özellikle de kadınların, erkekler tarafından tahakküm altına alınmaya çalışılmasından ileri gelmektedir (Çetin,2005: 67.).

Tahakkümün izleri kendini hala pek çok alanda hissettirmektedir. Geçmişten bugüne süregelen iş bölümü düzenine bakıldığında avcılığın erkekler tarafından, toplayıcılığın ise kadınlar tarafından sürdürüldüğü bilinmektedir. Bu iş bölümünün gündelik yaşamda kasaptan et almaya giden kadınların et seçimini kasaba bırakması örneğinde gözlemlendiği gibi hayvansal ürünlerden erkeklerin daha iyi anladığı düşüncesi tarihsel geçmişle bağdaştırılabilir (Adams,2017: 80.). Medya ile yansıtılan geleneksel çiftlik üreticiliğinin erkek otoritesi altında olması kadınların alanlarının daraltılmasına neden olmaktadır. Yine bitkisel ürünlerin yetiştirilmesinde, yaratılmış erkek pazar alanının ‘‘local food, local farm’’ düşüncesi ile değiştirilmek istenmesinin temelinde de daraltılan bu alanı kadın üreticilerin lehine değiştirmek bulunmaktadır (Rudy,2012: 35.).

Hayvansal gıda üretiminin ve tüketiminin cinsiyetlere göre dağılımına baktığımızda, erkeklerin kadınlara oranla daha fazla hayvansal gıda hem ürettiği hem de tükettiği ortaya konmuştur. Et tüketimi ve diğer hayvansal gıdaların tüketimi erkeksi bir davranış olarak görülürken, meyve ve sebze tüketimi toplumda daha çok kadınlara yakıştırılmıştır. Et yemeye politik ve kültürel bir bağlılık oluşturulmuştur. Ancak kadın-erkek eşitliğinin daha fazla görünür olduğu ülkelerde et tüketiminin iki cinsten de diğer ülkelere göre daha az olduğu saptanmıştır (Ruby,2012:148.). Kültürün, beslenme alışkanlıkları üzerindeki etkisini gözler önüne en iyi şekilde seren bu davranış düzeninin oluşması durağan olan bitkinin kadın ile özdeşleştirilmesi, kadının erkeklere göre daha uysal ve merhametli olması gerektiğinin düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Durağan olan kadınlar bitki ile yetinebilirken, güçlü ve faaliyet içerisinde olan erkekler et tüketmek zorunda görülmektedir. Söylemlerimize de yansıyan örneklere bakacak olursak, ot gibi durmak, bitkisel hayatta olmak, durağanlığı ifade ederken; ete kemiğe bürünme ibaresi bir şeyin özünü anlatmaktadır.

Kültürel devamlılığın ve başta erkekler için kimlik ediniminin gerçekleştirildiği sembollerden biri olan et tüketiminin nedenlerini sorgulamamız gereklidir. Et yemek, pek çok kültürde erkekliğin gücünü oluşturan öncelikli besin kaynağı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu düşünceye sahip bir toplum içerisinde yaşayan bir erkek bireyin bitki öncelikli beslenmesinin geçerli nedeni ancak diyet yapıyor olmasıdır (Ruby,2012: 148.). Et yiyen toplumlarda yeme-içme alışkanlığı ile erkek, kimliğini kazanır ve ete yüklenen öğretileri destekler (Adams,2017: 77.). Örneğin, Germen-Kelt kültüründe kahramanlığa olan yakınlık, erkeğin

günlük ne kadar besin aldığı ile ilişkilendirilir; eğer birden fazla porsiyon yemek tüketiyorsa, hayvani bir üstünlük olarak görüldüğü için bu dönemde yaşamış olan erkeklerin hayvan ismini taşıması tesadüfi değildir. Doğduktan hemen sonra konulan hayvan ismi ile erkeğin gücü içerisinde bulunduğu topluluğa sergilenmektedir. Erkek olmak Aristophanes'in kaynağında yediği yemeğin çokluğu ile ölçüldüğünü bir rivayetinde ise şöyle bahseder: "Barbarlar, sizin erkek olduğunuza ancak dağ kadar yiyecek yığınızı yediğinizde inanır." (Aristophanes'ten akt. Montanari,1995: 38.). Kadınlar ve erkekler arasındaki farkı hayvanlar ve bitkiler arasındaki farka dayandırarak, gündelik hayatta erkeğin daha aktif olduğunu ifade ederek erkeklerin et, kadınların ise bitki tüketmesi gerektiğini söylemiştir (Zafer Esenyel,2020: 700.). Dolayısıyla tüketilen besinler üzerinden toplumsal cinsiyet rolleri derinleştirilmektedir.

Toplumda kabul görmüş beslenme pratiklerinin dışına çıkıldığı noktalarda, birey toplum tarafından ötekileştirilmektedir. Bunun en görünür olduğu beslenme ve yaşam tarzı veganlıktır. Veganlıkta cinsiyet ile ilgili yaygın bir sosyal damgalama, hayvansal ürünlerden kaçınma nedeninin duygusal nedenlerden ötürü kabul edilmesidir. Kadınlar şefkat ve merhametle bağdaştırıldığı için erkeklere oranla kadın vegan sayısı daha fazladır. Etik nedenlerle vegan olmuş erkeklerin aşırı duyarlı, zayıf veya kadınsı olduğu varsayılmaktadır. Eğer bir erkek birey, bileerek beslenme alışkanlığında hayvansal ürünlerden kaçınmayı seçerse toplum tarafından kadınsı olarak yaftalanabilmektedir. Ataerkil toplumlarda süregelen "gerçek erkekler et yer" anlayışı et tüketmemeyi seçen erkekleri, cinsel kimliklerini hedefe alan etiketlenmelere maruz bırakabilmektedir (Novic,2013: 40.). Hayvanın burada, maruz kaldığı şiddetten rahatsızlık duyulması ataerkil otoriteyi tehdit etmektedir. Aynı zamanda ekonomik statü belirleyicisi olarak da kabul edildiği için bir sembolik şiddet aracı olarak erkekler arasında da rekabet aracı olarak kullanılmaktadır. Balık yakalamak erkekler arasında erkekliği pekiştiren sembolik bir anlam barındırmaktadır çünkü "maçoluk" hayvanlara ve kadınlara gösterilen davranışla ilintilendirilir (Novic,2013: 42.). Erkekler arasında ayrıştırma aracı olarak etin kullanıldığı bir diğer alan ise "ırkçılığı" pekiştirmesidir. Beyaz erkeklerin siyahi erkeklere göre daha fazla et tükettiği örneğinde görüldüğü üzere yöneten sınıfın hayvansal gıda tüketmesi gerektiği öğretilmektedir. Böylece yeme içme alışkanlıklarında ırksal ayrışmaların inşa edildiği gözlemlenmektedir (Adams,2017: 105. Masson,2015: 15.).

Erkeklerin "kaçak et kesmek" ya da "ete gitme" gibi kullandıkları mecazi anlamda seks işçisi ile buluşma anlamını taşımadan önce kırsal kesimde hayvanlara yakıştırılan söz öbekleri olarak bilinirken yine hayvansal ürünlerin kadınların davranışlarına göre hayvanların genel isimleri, hayvansal gıdalar ile kadınları kendi aralarında ayrıştıran etiketleme yöntemi

olarak kullanılmasına örnek verilebilir (kaşar peynir, süt vb.) (Son ve Yasemin,2016: 40.). Bu etiketlerin kullanılma nedeninde kadın bedeninin metalaştırılması yatmaktadır.

Medya araçlarının hayvansal ürünlerin reklamlarını yaparken kadının bedenini objeleştirdiği görülmektedir. Örneğin hayvan eti reklamlarında kadınların rol alması tesadüfi değildir. Et yeme eyleminin erkeklere yakıştırılan bir eylem olarak kabul edildiği varsayılırsa, etine ‘‘aklınızı başınızdan alır’’ gibi söylemler ile reklamların et yeme eylemine ve ürünü satın almaları adına erkek bireyleri ikna etmede kadın bedenini sunum nesnesi olarak kullanması ataerkil sistemin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktaş ve Tepe,2015: 621.). Kadınların erkekler tarafından arzulanan bir nesne haline çevrilmesi, toplumda kadınların erkeklere göre daha aşağıda görülmesini pekiştirmektedir. Kadınlığı sadece bedene indirgemek, pek çok alanda zaten var olan kadın erkek eşitsizliğinin ve kadınlara yapılan haksızlıkların önünü açmaktadır. Tüm bunları göz önüne aldığımızda hayvanlara yapılan karnist ve türcü yaklaşımlarla benzerlik olduğu görülmektedir. Kadına sadece doğurganlık vasfını yükleyen bu türcü ve cinsiyetçi tüketim sistemi ile kadını ikincil plana atan bir düşünce sistemi yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. (<https://gaiadergi.com/ortak-bir-mucadele-hayvan-ve-kadin-bedeninin-ozgurlugunu-savun-mak/> (erişim tarihi:23.03.2020)). Patriarkal sistemle beraber yalnızca kadın bedeni değil erkek bedenide zor durumda bırakılmaktadır. Çünkü erkekliğin gerekçelerinden olan belirli imgelelerini bedeni üzerinde ve eylemlerinde gösterme biçimleri önceden belirtilmektedir (Bozok, 2011: 67.).

Carol, vegan topluluklardaki cinsiyet eşitsizliklerinin önemli bir yönünden bahsetmektedir. Erkeklerin vegan olmasının, sosyal alanda kadınlara göre daha zor olduğunu kabul etmektedir. Çoğu etik vegan topluluğunda erkekler azınlıkta olmasına rağmen, toplumda olduğu gibi bu topluluklarda da iktidarda olan onlardır. Carol’un iddiasını daha ayrıntılı araştırarak olursak, dünyada önemli hayvan savunuculuk gruplarının yaklaşık%68’inin bugün erkekler tarafından kurulmuş veya yönetilmekte olduğunu görmekteyiz. Kadına ve doğaya karşı tahakkümün karşısında duran ve erkekliğinde eril baskı karşısında çaresizliğine çözüm yolu olarak sunulan vegan kimliğin; yine erkek yoğunluklu yürütülmesi vegan yaşam tarzına sahip olarak bu baskıdan kurtulma ve cinsiyetler arası eşitliği sağlama yolunda atılan adımların yeterliliği ve geçerliliği adına düşündürmektedir.

1.7. Ekoloji Yönüyle Veganlık

1.7.1. Ekoloji Kavramı

Ekoloji bilimi, canlıların çevreleri ile arasında olan etkileşimi inceleyen, hayvanları, iklimi, bitkileri sınıflandırarak birlikte oluşturdukları düzenin devamlılığını sağlamak adına yapılması gerekenleri ortaya koyan düşüncelerin sistematik bir şekilde toplanmasını sağlamaktadır (Muslu,2000: 2). Ekoloji, insan ve doğanın ilişkisini bir bütün olarak gören ve bu bütünlüğü desteklemek adına doğanın insan karşısında ikincil olarak konumlandırılmasına karşı çıkan bir düşüncedir.

Ekolojinin temelinde insan ve doğa karşıt olarak değil birbirini tamamlayan bütün olarak ele alınmaktadır. Bu düşüncüyü desteklemek için doğa ve insan ikircikliğini ortadan kaldırmak istemektedir. Ekolojik toplum algısı yaratarak toplumu oluşturan temel yapıtaşın sadece insan olduğu düşüncesi yerine, hayvanların, ağaçların, sularında toplumu oluşturan unsurlar olduğu düşüncesi oluşturmaktır (Yıldırım,2017: 290.). ‘‘İnsan toplulukları ve insanlara ilişkin sorunlar diğer hayvan topluluklarına yönelik incelemelerde olduğu gibi aynı ekoloji incelemelerine tabiidir.’’ (Lee ve Wallerstein,2007: 236.). Çünkü ekolojinin içeriği daima toplumsallık barındırmaktadır. İnsanlığın var olduğu andan beri doğaya, hayvanlara olan baskısı, erkek ve kadın ilişkisine, genç ve yaşlı ilişkisine de yansımaktadır. (Lee ve Wallerstein,2007: 239.). Sonucunda karşılaşılabilecek ekolojik bir sorun da dünya üzerindeki tüm canlı türlerini etkileyecektir.

Ekolojik tahribat, doğal afetler yaşadığımız dönemde sıklıkla karşımıza çıkan bir sorundur. Bu düzenin oluşmasında insan merkezli yaşam tarzlarının sürdürülmesi ve düşünce sisteminin benimsenmesi yer almaktadır. Kültürel etmenlerin azımsanmayacak büyüklükte çevresel yıkım yaratmasında teknolojinin ilerlemesinin payı ve önemi büyüktür (Toska,2013: 220.). Nüfusun hızla artması, insanın açlık tehlikesiyle yüzleşmemek adına ürün fazlası elde etmek için fütursuzca kullandığı zirai ilaçlar, hayvansal ürünlerin üretiminin devamlılığı ve atıkların görmezden gelinmesi ekolojik dengenin risk altında kalmasına neden olmaktadır.

Ekolojik dengenin bozulması sadece o bölgenin etkilenmesine neden olmaz, eğer gerekli önlemler erkenden alınmazsa küresel boyutlara ulaşabilmektedir. Teknolojik, tarihi ve sosyal boyutta sınıflandırılabilen bu problemlerin teknolojik boyutunda, insan topluluğunun hareketleri ve doğaya müdahale etmesi sonucu doğal kaynakların tüketilmesi ve beraberinde gelen iklim değişikliği yer almaktayken; tarihi boyutunda medeniyet tarihi içerisindeki gelişmeler, sosyal boyutunda ise ahlaki yatkınlıkların değişmesi ve eğitim eksiklikleri sayılabilmektedir (Muslu,2000: 237.). Çevrenin kirletilmesinde yaşanan nüfus artışı, petrolerin denizlere ve toprağa sızması sonucu oluşan kirlilik, kimyasal ve zirai ilaçlar, fosil yakıt kullanımı ve ozon ta-

bakasının delinmesi rol oynamaktadır (Muslu,2000: 241.). Yaşanan ekolojik ve iklimsel değişimin yavaşlatılamaması halinde, dünyada yeni ve tehlikeli bir dönemin başlayacağı öngörülmektedir.

Toplumun yaşam kalitesini arttırmak ve devamlılığını sağlamak için doğal kaynak ve diğer çevresel döngülerin korunmasını sağlamak aynı zamanda iyileştirilmesine yönelik faaliyetler bütünü planlamak son derece elzemdir (Foer, 2015: 60.). Ahlaki muhakemenin tarihi evrimsel açıdan değerlendirilecek olursa, etik yargıların öznenin dışına çıkarılması; toplumları ve toplulukları kapsayacak hale gelmesi gerekliliği Leopord'un günümüzde yaşayan varlıkların tümünü kapsayan etik topluluğun oluşturulmasında katkıda bulunacağını savunmaktadır (Lee ve Wallerstein, 2007: 235.). Ahlaki sorgulamanın yapılması gerekli görülen canlı türü olan hayvanların yaşam hakkının tanınması ile hayvanların gıda olarak görülmesinin önüne geçilerek, hayvan üretimi ve tüketiminden kaynaklanan çevresel kirliliğin önlenmesi, ekolojik dengenin sağlanmasında atılacak önemli bir adımdır.

Burada hayvan olarak tanımlanan sadece çiftlik hayvanları değil, aynı zamanda nesli tükenme tehlikesinde olan ve çoğunlukla avlanmasına öncelik verilen hayvanları da kapsamaktadır. Chicago Üniversitesinde yapılan bir araştırmaya göre, yiyecek tercihlerimizin küresel ısınmaya en az ulaşım tercihlerimiz kadar etkilediği saptanmıştır (<https://tvd.org.tr/2016/06/gercekten-cevreci-misin-et-tuketerek-cevre-korunmaz/> (erişim tarihi:02.03.2020)). Yapılan araştırmaları yorumlayacak olursak, beslenme tercihlerimizi çiftlik hayvanları ve hayvansal besinler yönünde kullanmamız küresel ısınmaya etki eden nedenlerden birine dâhil olduğumuzu göstermektedir:

‘‘çiftlik hayvanları sektörü, sera gazı emisyonunun %18’inden sorumlu ve bu ulaşımdan %40 fazladır. Hayvan yetiştiriciliği, insan kaynaklı metan gazının %37’sinden sorumludur. Yani hepciller sera gazı hacmine veganlara oranla %7 daha fazla katkı sağlamaktadır. ‘’ (Foer,2015: 61.).

Üretimin verimi ve miktarının yükselmesi olumlu sonuç olarak görülse de fosil yakıt ve çevre kirlenmesinin artması gelecek yıllarda karşılaşılabilecek olumsuz durumun alt yapısını oluşturmaktadır.

1.7.2. Veganlık ve Ekoloji

İnsanoğlu varolduğu dönemden beri en büyük korkularından biri olan açlıkla savaşmıştır. Yaşamı boyunca, toplayıcılık, avcılık, balıkçılık ile uğraşmış; güvenli besini elde etmeye çalışarak yaşamını idame ettirmek istemiştir. Nüfusun artışı ile insanın daha fazla besin elde etme arayışı teknolojik ilerleme ile yarış boyutu kazanmıştır. Tarımda sulama, hayvan gücünü kullanma, kalıtım ve gen değiştirme, zirai ilaçlar kullanma ile bu tehlikeli yarış hem insan bedeninde hemde çevresel boyutta problemlerin oluşmasına neden olmuştur. DDT denilen, ‘‘suda

güçlkle erimekle beraber yağda kolaylıkla eriyen’’(Şişli,1999: 432) böcek ilacının ya da ‘’pestisit’’ olarak bilinen ürünlere spreyle püskürterek kullanılan ilacın (Şişli,1999: 433.) tarımsal ürünlerde kullanılması, pek çok canlı popülasyonun etkilenmesine neden olmaktadır. ‘’Besinin büyük kısmını, et, balık, kümes hayvanları teşkil eden toplumlarda birikim daha da yüksektir’’ (Şişli,1999: 433.). Yine toprakta ve toprakta yaşayan diğer canlıların bedenlerinde de birikerek onlarla beslenen diğer hayvanların vücudunda birikmesine yol açmaktadır. Bu hayvanlardan elde edilen ürünleri tüketen insanların bedeninde bu maddeler birikmektedir. Hayvan endüstrisinin genişlemeye devam etmesi hem çevresel hem de insanın fiziki sağlığı açısından risk teşkil etmektedir.

Hayvansal beslenmenin getirisi olan hayvansal endüstrinin sağlanması için yaratılmak istenilen alan ormanların ve verimli tarım alanlarının yok olmasına neden olmaktadır (Masson,2015: 26.). Bu nedenle oluşan erezyon ve heyelan çevresel dengeyi olumsuz şekilde etkilemektedir. Hayvanların beslendiği kafeslerin temizliğinin denetlenmemesi veya hayvansal atıkların suya karışması aynı zamanda su kirliliğini beraberinde getirmektedir. Endüstriyel ortamda hayvanın kırırdamasına imkan tanımayan yöntemler nedeniyle hayvanın biyolojik bütünlüğü değiştirilmektedir. Tüketicieye paketlenmiş halde sunulan hayvansal ürünlerin arkasında sağlıksız koşulların varlığı, bireyin sağlığını da riske atmaktadır (Masson,2015: 29.). Sera gazı salınımının engellenememesi, azotlu gübrelerin hayvan besiciliğinde kullanılan yemlerde kullanılması kısır bir döngüye neden olmaktadır (Masson,2015: 30.). Yenilemez enerjinin kullanım sıklığı ile hayvansal ürün elde etmede kullanılan geleneksel ürünler karbondioksit salınımını arttırmaktadır.

Her bir canlı dünya sisteminin vazgeçilemez bir parçasını oluşturmaktadır. Hedef dışı avlanma veya istenilen türün dışında yakalanan canlının serbest bırakılmaması, nesli tükenme tehlikesi altında olan canlı türlerin yok olmasına neden olmaktadır. Trol avlanma türü bu avlanma türüne örnek verilebilir. Trolle avlanmayı, balıkçıların zamandan ve enerjiden tasarruf etmesini sağlayan bir yöntem olarak görmeleri tüketilen türün dışında kalan canlıların umarsızca öldürölüp neslinin tehlike altına girmesine neden olmaktadır (Foer,2015: 66.). Her canlının ekolojik döngüde edindiği bir görev vardır. Örneğin, bazı hayvanlar besin sisteminde kendinden daha güçlü hayvanın beslenmesinde rol alarak az avlanma ile daha uzun zaman tok kalmasını sağlarken, kendinden zayıf hayvanların veya bitkilere zararlı haşerelerin artmasını engellemektedir. Bir neslin yok olması, bu düzenin bozulmasına ve tarım ürünlerine, insanlara saldırgan davranış sergileyen hayvanların üremesinin hızlanmasına neden olabileceği öngörülmektedir. Hayvansal ürün tüketiminin fazla olduğu bölgelerde bu risklerle karşılaşılma oranının da arttığı öngörülmektedir.

Ülkeler arası karşılaştırma yapıldığında, hayvansal ürün tüketiminde farklılıkların olduğu görülmektedir. Hayvansal ürün tüketiminin fazlalığı ile ülkenin gelişmişliği arasında doğrusal bir orantı mevcuttur (Akman,2013: 216-217.). TÜİK verilerine göre Türkiye’de büyükbaş hayvan sayısı Haziran 2019 verilerine göre 18 milyon 251 bin, küçük baş hayvan sayısı ise 49 milyon 816 bindir (<https://www.esk.gov.tr/tr/13886/TUIK-Hayvansal-Uretim-Istatistikleri-Haziran-2019> (erişim tarihi:02.03.2020.)). Gelir düzeyi yükseldikçe bireylerin kırmızı et tüketimine yönelme sorunsalı, bu üretimin talep kısmını oluşturmaktadır.

Ekosistemin, besin zincirinin devamlılığı için tüm canlıların vazgeçilmez olduğu kabul edilmektedir. (Son ve Yasemin,2016: 44.). Yukarıda da bahsedildiği üzere bir toplumun beslenme alışkanlığı çevrede olumlu veya olumsuz etkiler bırakmaktadır. Günümüz çevre sorunlarının yavaşlatılması adına ‘‘sürdürülebilir çevre için sürdürülebilir beslenme veya diyet’’ kavramları literatüre girmektedir. Bu sürdürülebilir diyet örneklerinden biri olarak vegan beslenme anlayışı da çevresel problemlere çözüm olarak tartışılmaktadır.

Vegan yaşam tarzını kabul etmek aynı zamanda insan merkezci yaklaşımı ekolojik merkezci yaklaşımla değiştirmektir. Bu düşünceye göre sadece insanın refahı değil, dünya üzerinde yer alan tüm canlıların iyi halde olması önemlidir. Gelecek yıllarda veganlığa yönelimin artacağı düşünülmektedir.

‘‘Giessen Deklarasyonu (Giessen Üniversitesi’nde yapılan bir çalıştay sonucunda oluşturulan deklarasyon) ile literatüre ‘‘Beslenme Ekolojisi’’ (Nutrition Ecology) ve ‘‘Yeni Beslenme Bilimi’’ (New Nutrition Science) kavramların girmesi ve bu konuda projelerinin yapılmasının planlanması bu alanda gelecekte olumlu gelişmelerin olacağının bir göstergesidir.’’ (Son ve Yasemin,2016: 48.)

Vegan beslenme ekolojik sorunların tamamen çözümü olarak kabul edilmese de bireye yüklenen sorumluluk ile ekolojik dengenin sağlanması adına katkı olarak görülmektedir.

1.8. Yeni Sosyal Hareketler İçerisinde Vegan Yaşam Tarzı

1.8.1. Toplumsal Hareket Kavramı

Sosyolog Lorenz von Stein, 1789’da ilk defa sosyal hareketlilik kavramını ‘‘Fransız Sosyal Hareketinin Tarihi’’ kitabında kullanarak, sosyal hareketliliği sosyal değişim ile ilişkili bir şekilde ele alarak literatüre kazandırmıştır (Aslan,2016: 9.). Toplumda değişim isteği, ekonomik nedenler başta olmak üzere pek çok sosyal yapı ve kurumlar üzerinde gündeme gelebilmektedir. Toplumsal hareketin tarihsel gelişimine bakılacak olursa Fransız devrimi ve İngiliz Chartist hareketine uzanmaktadır. Bu toplumsal hareketler incelendiğinde hareket içerisinde kendiliğinden ortaya çıkmış, bazı düzenlerin değişmesine neden olmuş gruplar görülmektedir (Yılmaz,2018: 35.).

Toplumsal hareketleri anlayabilmek için sosyal değişimin ne olduğunu kavramak önemlidir. Sosyal değişim, toplumda var olan ilkelereki temel dönüşümleri ifade etmektedir. Günümüzde teknolojinin hızla ilerlemesi ve kompleks hale gelmesi bireyin yaşamını ve sosyal yapıyı farklılaştırmıştır (Meder,2001: 78.). Bu sosyal değişim kendiliğinden veya müdahale yoluyla da gerçekleşebilir. Kendiliğinden gelişen sosyal değişimde, bireylerin bile farkında olmadan neden olduğu ve uğradığı bir dönüşüm söz konusudur. Müdahale yolu ile gerçekleşen değişimde ise toplumsal yapının değişmesinde yukarıdan aşağı bir zorbalık söz konusudur. Ancak toplumsal hareketler ile oluşturulmak istenen toplumsal değişim, müdahale yolunun tam tersi şekilde gerçekleştirilmektedir. Yani, aşağıdan yukarı doğru gerçekleştirilir (Aslan,2016: 10-11.). Teknolojinin ilerlemesi ile beraber dönüşen toplumsal yapının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İdeoloji, mit, şiddet gibi birçok sosyal oluşumları içeren kitlesel olaylardır (Türkdoğan,1988: 13-14.).

Toplumsal Hareketler, toplumun üst tabakasında bulunanlara, başka gruplara veya geleneklere karşı, ortak isteklere ve amaçlara sahip bireylerin oluşturduğu grup tarafından gerçekleştirilen kolektif eylemlerdir (Tarrow,2011: 7). İçinde bulunduğu toplumda ya da grupta değişim meydana getirmek için süreklilik arz eden eylemlerde bulunan bireylerden oluşmaktadır (Giddens,2017: 1018.). Bir tepkinin toplumsal hareket olarak sınıflandırılabilmesi için topluluk oluşturma, ortak bir hedef adına harekete geçilmesi ve belirli bir zaman içerisinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Tilly (2001), hareketlerin otoriteye karşı geliştiğini düşünerek, hakları ellerinden alınmış veya mahrum bırakılmış kişilerin kamu politikaları üzerinden değişiklik yapabileceklerini ve yaptıkları bu değişiklik ile toplumsal bir hareket başlatabileceklerini savunmuştur. Bu açıdan bakıldığında Tilly ve Tarrow'a (2007) göre toplumsal hareketler 3 farklı düşünceyi bir araya getirmektedir. Bu üç farklı düşünce program, kimlik ve duruştur. Tilly ve Tarrow (2007) bu üç unsurun birlikte siyasi bir tol oluşturduğuna inanmaktadır. Bu söylem temelinde, belirli bir kimlik oluşturma ve otoriteye karşı çıkma ihtiyacı yer almaktadır. Toplumsal hareketin kimlik, plan ve düşünce yapısı gündemden farklı olabilir. Toplumsal hareketler zaman tabanlıdır ve köklü değişikliklere yol açabilmektedir. İlgili mevcut gruplar ile bağlantı kurarak şekillenebilmektedir.

1.8.2. Eski ve Yeni Sosyal Hareketler Farkı

Dünyanın farklı bölgelerinde, farklı sınıf grup üyelerinin elde etmek istediği talepleri, devletlerin güçlerin dağılımını yeniden düzenlediği 19.yy.'da toplumsal hareketler ile gündeme getirdikleri görülmektedir. Toplumsal hareketlerin güç kazanmaya başladığı 19.yy. ikinci yarısından itibaren Tilly'ye (2008) göre değişimler yaşanmaya başlamıştır, topluluklar tarafından

gelenekselliğe karşı kendini gösterme, fırsat yakalama ve kalıcı haklar elde etmek için eylemler olmuştur. Toplumsal hareketler 1960'lı yıllarda siyasi iktidarı hedeflemiştir. Buna örnek olarak işçi hareketleri gösterilebilir. 1960'ların sonunda dünya, derin ve dramatik değişimler yaşamıştır. 1960'ın sonunda sivil haklar elde etme, ifade özgürlüğü, 1970'lerin başında kadın hakları, barış ve çevresel hareketler, silahsızlanma hareketleri temel dönüşümün göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Modernitenin yayılması ve derinleşmesinden kaynaklı çeşitli sorunlar ve krizler karşısında ortaya çıkan toplumsal hareketler "Yeni Toplumsal Hareketler" olarak kavramsallaştırılmıştır (Topal Demiroğlu,2014: 135.).

1960'lardan itibaren ortaya çıkan toplumsal hareketleri kavramsallaştıran iki temel yaklaşım söz konusudur: Amerika merkezli Kaynak Mobilizasyonu Teorisi (Resource Mobilization Theory) ve Avrupa merkezli Yeni Toplumsal Hareketler Teorileri (New Social Movements Theories). Kaynak mobilizasyonu paradigması, çağdaş hareketleri siyasal düzeyde incelemektedir ve mevcut çatışmaları dışlanmış veya damgalanmış grup üyelerinin var olan sisteme geri katılma isteği mücadelesi ya da elde edilen kaynakların dağıtımında yeniden düzenleme yapılması talebinin bir ifadesi olarak tanımlamaktadır (Çayır,2016: 18.). Bu paradigmaya göre bir toplumsal hareketin başarısı tanınırlık kazanma veya maddi kazanç sağlama ile ölçülmektedir.

Touraine derneklerle veya STK'larla yapılan sosyal hareketlerin devlet veya iktidarı hedefleyen sosyal hareketlerden daha etkili olduğunu söylemiştir. İktidara yönelik hareketler eski toplumsal hareketlerin ana hedefi olarak tanımlanırken yeni toplumsal hareketlerde amaç mikro iktidar değil mikro kimliktir (Touraine,2005: 144.). Habermas'a göre sosyal hareketlerin içeriği, yaşam kalitesi ya da insan hakları gibi yeni yaşam problemlerine yöneliktir. Sınıf mücadelelerinin sona ermeye başlaması, azınlıkta bulunan bireylerin yaşamak istedikleri hayat tarzı ve çevre sorunları gibi konuların toplumsal hareketlerin hedefleri dahiline girmesine neden olmuştur böylece toplumdaki tek bir sınıfı ilgilendiren problemler değil de pek çok toplumsal sınıfın harekete katılabildiği bir amaca yönelik eylem içeriğine sahiptir. (Habermas'tan akt. Yılmaz,2018: 40.).

Eski dönemde veya şimdiki dönemde meydana gelen toplumsal hareketler, dönemin dinamiklerini taşıdığı için farklılık göstermektedir. Eski toplumsal hareketler, kendine ait tipolojiler içerirken; yeni toplumsal hareketlerin orta sınıfların ve egemen üst sınıfların desteğini alarak dönemin getirdiği teknolojik gelişmeler sayesinde dünyada kendine daha fazla yayılma alanı bulmuş, ideolojisini benimseyen bireyler sağlamıştır. Böylece yeni kimliklerin edinimini de ortaya çıkarmıştır.

1.8.3. Vegan Hareket

Vegan yaşam tarzının ve sosyal hareketinin ortaya çıkmasında etkili “et yememe” düşüncesinin temeli vejetaryenliktir. Dolayısıyla vegan derneklerin ve hareketlerin öncesinde vejetaryen hareketler düzenlenmiştir. Vejetaryen Günü, ilk kez Kuzey Amerika Vejetaryen Derneği tarafından düzenlenmiştir. Dünyada ise 1 Ekim Vejetaryen Günü, 1 Kasım ise Vegan Günü olarak kutlanmıştır (Yıldırım ve Arıman, 2013.). Türkiye’de 2012 yılında Vejetaryen ve Vegan Derneği kurulmuştur. Ardından üyelerinde ve diğer bireylerde farkındalık yaratmak adına sadece “Türk Vegan Derneği” olarak isimde değişikliğe gitmiştir. Türk Vegan Derneği aynı zamanda; Uluslararası Vejetaryen/Vegan ürün etiketi V-Label’in Türkiye temsilcisi / lisansörüdür. Uluslararası Vejetaryenler Birliği (International Vegetarian Union) tam üyesi ve Türkiye temsilcisidir. AB Vejetaryen/Vegan birlikleriyle, Vejetaryenliği/Veganlığı Geliştirme, Yayma Uluslararası bilgi paylaşımı AB Hayat Boyu Öğrenme Programı, Türkiye proje ortağıdır. (<https://tvd.org.tr/> (erişim tarihi: 23.05.2020.)).

Türk Vegan Derneği, sosyal medya kanallarını aktif şekilde kullanarak, tekstil, kozmetik ve beslenme alanlarında hayvan haklarının ihlallerine dikkat çekmeye çalışmaktadır. Vegan aktiviteleri ve organizasyonları farklıdır. Örneğin vegan bir mahkum olan Osman Evcan için sosyal medya yoluyla hapisnede vegan yeme-içme pratiğini devam ettirmesi adına kampanya düzenlenmiştir. Çevrimiçi imza kampanyaları düzenlenerek ve osmanayemek.tumblr.com gibi bloglar açılarak Osman Evren vegan içerikli beslenme düzenini hapisnede de devam ettirebilme hakkını elde etmiştir. (<https://osmanayemek.tumblr.com/> erişim tarihi: 26.05.2020.)). Yine başka bir örnek üzerinden gidilecek olursa Twitter’da Gezi Parkı Protestoları’na destek verenlerin içerisinde veganların da bulunduğu görülmektedir (Kalkandelen ve Başkent, 2013: 58.). Vegan hareketleri, yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklar sayesinde yeni bir aktivizm alanı bulmuştur. Sosyal kanallar, birçok vegan ve vejetaryen insana ulaşmakta yardımcı olmaktadır. ALF(Hayvan Kurtuluş Cephesi) hayvanların serbest bırakılması üzerine yapılan aktiviteleriyle bilinmektedir. Hayvan Kurtuluş Cephesi ilkelerini hayvanları sömürü alanlarından kurtarmak, hayvanların sömürülmesine neden olan endüstriyel kuruluşlara ekonomik zarar vermek, korkutucu kapılar ardında hayvanlara eziyet edenleri ifşa etmek, hayvanların korunması adına tüm önlemleri almak olarak tanımlamaktadır. (<https://hayvanozgurlugukutuphanesi.com/2014/06/28/yeni-baslayanlar-icin-hayvan-refahciligi-hayvan-haklari-hayvan-ozgurlugu-ve-alf/> (erişim tarihi: 26.05.2020.)). Birçok ALF hayranlarının dahil olduğu hayvan kurtarma eylemleri bulunmaktadır. Örneğin, Türk ALF aktivistleri keklik avcılarının kafeslerini bularak üç kekliği özgürleştirmiştir. (<https://gaiadergi.com/hayvan-ozgurlukculerinden-ozgurluk-eylemi-3-keklik-dogasina-kavusturuldu/> (erişim tarihi: 26.05.2020.)).

Vegan hareketi, sosyal medyada sayda edinerek (Twitter, Instagram, Facebook, Tumblr), web siteleri oluşturarak, vegan olanlara ulaşabilmeyi veya vegan olmayı isteyenlere yardımcı olabilmeyi öngörmüşlerdir. Sosyal medyada vegan kullanıcılar, vegan içeriklere dikkat çekerek aktif olarak sosyal medyayı kullanarak içerik geliştirmeye devam etmektedir. Oluşturulan içerikleri beğenen, yorum yapan farklı kullanıcılara ulaşarak, bünyelerine yeni aktivistler katmaktadır. Bu nedenle, sosyal medya bu tür bir toplumsal hareket içinde çok önemli bir konuma sahiptir. Türkiye'nin ilk vegan/vejetaryen yürüyüşü 18 Mayıs 2013'te gerçekleşmiştir. Sosyal ağlar üzerinden katılımcılara ulaşmayı başaran aktivistler, hayvan istismarı ve endüstriyel hayvancılığa dikkat çekmeyi hedeflemiştir (https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/turkiyenin-ilk-vegan-vejetaryen-yuruyusu.Gg6s1Qz5BkuD4f52xD5M8Q/mhug_FXkQUWFqnzgCvxosQ (erişim tarihi:26.05.2020.)). Bu yürüyüş sonrasında Türkiye vegan kelimesini daha yakından tanımaya başlamıştır. Ayrıca TEDx'in Türkiye'deki bir konuşması Nevşin Mengü tarafından "veganizm" üzerine ilk kez inşa edilmiştir. 2017 yılında yapılan bu konuşma Youtube'da yayınlanmış ve pek çok izleyiciye ulaşmıştır(<https://www.youtube.com/watch?v=lj3bwmr3dp8> (erişimtarihi: 25.05.2020)).

Türcü söylemlerin dilimizden çıkarılması için Kirpi sözlük platformu, internet üzerinden Türk Vegan Derneği tarafından oluşturulmuştur. Bu platform üzerinden insanların günlük yaşamlarında kullandıkları sözcüklerin içeriğine dikkat çekilerek, onların yerine farklı metaforların kullanılması için, kampanya düzenlemiştir. Bu sayfada, kullanıcıların alternatif önerilerde verebileceği bir ortam mevcuttur. Veganların kendi söylemlerini yaratabildiği sosyal bir ortam olarak öngörülebilen bu platform söylemler üzerinden ayrımcılığa karşı çıkan vegan aktivistlerin kullandıkları siteler arasında yer almaktadır. Örneğin "hayvanlık yapmak" yerine kullanılabilecek tümce olarak "halt etmek, kabalık yapmak, insanlıktan çıkmak" gibi tümcelerin kullanılmasını önermektedir (<http://sozluk.tvd.org.tr/> (erişim tarihi: 26.05.2020.)). Yine bir başka vegan yaşam tarzını benimseyen bireyleri baz alan platformdan birisi "Vegan Sözlük"tür. Veganlığa dair oluşturulan gündemdeki başlıklar üzerinden bireylerin o konuya ilişkin görüşlerini belirtebileceği veya gerekli görülen bir konu üzerine örgütlenebileceği bir internet sayfası olarak karşımıza çıkmaktadır(<https://vegansozluk.com/> (erişim tarihi: 26.05.2020.)). Yine "Antalya Vegan Platformu" Antalya'da yaşayan vegan bireyler başta olmak üzere diğer vegan bireyleri de baz alarak yakın zamanda yapılan hayvan hakları ihlaline dikkat çekmekte, hayvanları koruma ile ilgili verilen kanunnameler hakkında bilgilendirme yapmakta ve yürütülen eylemleri paylaşmaktadır.

Çalışmamızın örneklemini oluşturan Antalya kenti içerisinde, veganların sosyal medyalar haricinde aktif olarak rol alabileceği "Antalya Vegan İnisiyatifi" grubu da sayılabilir. Bu grup,

vegan bireylerin, vegan restoranlar dâhilinde bir araya gelmesine ve bu alanlara çeşitli konuşmacılar davet edilerek veganlığın avantajları ve dezavantajları hakkında konuşulmasında rol almaktadır. Ayrıca vegan bireylerin, ulaşabilecekleri vegan ürünler tanıtılmaktadır. Veganların yeni veganlar ile tanıştırılıp çeşitli aktiviteler ile sosyalleşmelerine katkı sağlamaktadır (<https://www.instagram.com/antalyaveganinisiyatifi/> (erişim tarihi: 25.05.2020.)).

Geleneksel medyada yer bulamayan vegan hareketi sosyal medyada daha aktif rol almaktadır. Genellikle bireysel hesaplar veya derneklerin kendi sayfalarından paylaşım yaparak haberleşen, farkındalık yaratmaya çalışan vegan aktivistler, sosyal medyayı işlevsel olarak kullanıp daha fazla insana ulaşmakta ve organize etmektedir.

1.9. Etik ve Biyoetik Yönüyle Veganlık

1.9.1. Etik ve Biyoetik Kavramları

Etik, insanın eylemlerini belirli kurallarla sınırlayan, düzene oturtan bir sistem biçimidir. Söz konusu bireyin çevresi ile olan ilişkisini felsefik olarak irdeleyen bir alandır. Etik yaklaşım ise içinde bulunulan topluma göre değişebilir eğilimlerdir. Örneğin, bir olay ya da olguya getirilen bir yaklaşımın doğru veya yanlış olarak değerlendirilmesinde içinde bulunulan toplumun etkisi söz konusudur. “Bu durumda etik kuralların tümü birer normdur ancak tüm normlar birer etik kural değildir.” (Ertan,2004: 110.). Burada etik yalnızca toplum ve insan çerçevesinde değil, doğanın unsurları ile ilişkili olarak ele alınmalıdır. “Doğanın hakları” isimli kitabında Roderick Frazier Nash (1989: 5.); etiğin dört aşamadan oluştuğunu belirtmektedir. İlk aşamayı insanın tamamen kendi çıkarları adına hareket ettiği “Etik Öncesi Geçmiş” oluşturmaktadır. İkinci aşamayı ise bireyin çevresindeki sosyal ilişkilerden etkilenmeye başladığı, totem ve dinin yönlendirmesi alanına girdiği dönem oluşturmaktadır. Üçüncü kısmı ise günümüzde elde edilmek istenen, canlı olan her varlığın eşit görüldüğü (öyle arzu edildiği) ırk, yaş, cinsiyet ayırt edilmeksizin bir sayıldığı kısım olan “Günümüz Etiği” oluşturmaktadır. Söz konusu bu döneme canlı varlıklar içerisinde evcil hayvanlarında ele alınmaya çalışıldığı ancak istenilen başarıya ulaşamadığı görülmektedir. “Gelecekteki Etik Yaklaşım” olarak bahsedilen son aşamada, insanlarla beraber bitkiler, hayvanlar ve ekosistemde yer alan diğer varlıkların etiğin ilgi alanına dahil edileceği öngörülmektedir (Ertan,2004: 111.). Bu amacın gerçekleşmesi doğrultusunda etiğin pek çok alt başlıklara ayrıldığını ve bu başlıklar altında problemlerin sıralanarak çözümlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Hayvan etiği, çevre etiği vb. başlık örneklerinde görüldüğü gibi. Etiğin birey ve toplumsal düzlemde yansımaları yaşam tarzlarında görmek mümkündür. Nitekim vegan yaşam tarzının etik anlayışı etiğin alt başlıkları ile ilişkilidir.

Özellikler canlıların yaşam hakkını gözeten vegan yaşam tarzının ahlaki anlayışını oluşturan etmenlerden biri de biyoetiktir.

Biyoetik, sadece insan sağlığı ile alakalı değil, ekosistemde var olan tüm varlıkların yaşamını ile ilişkili bir kavramdır (Gazi ve Çobanoğlu,2016: 133.). Tüm türlerin barış içerisinde yaşaması, türü tehlike altında olan canlıların koruma altına alınması ile doğa içerisinde güvenliğin ve huzurun hâkim olması adına yapılan çalışmaları içermektedir (Son ve Yasemin,2016: 52.). Böylece nesiller boyu sürecek sağlıklı bir çevre sayesinde, toplumun sürdürülebilirliğini de korumak temel hedefi oluşturmaktadır. Biyoetik kavramı üzerine ilk kitap V.R. Potter tarafından kaleme alınan ‘‘ Geleceğe Bağlayan Köprü’’dür (Whitehouse,2001: 37.). Biyoetiği toprak, doğal yaşam, nüfus, evrensel etik ile ilişkilendirerek ele aldığımızda neden ihtiyaç duyulduğunu kavramamızda yardımcı olacağını ifade etmektedir. (Aşar,2017: 76.).

Biyoetiğin ilgi alanı 20.yy dan sonra giderek çoğalmıştır. Siyaset, eğitim, hukuk, bilim gibi pek çok dalda ahlaki meseleler ile ilişkilendirilerek üzerine çalışmalar yapılmıştır (Kushe ve Singer,2009: 70.). Çevre etiği, ekosistemin sadece insanlar için olmadığını dolayısıyla kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaması gerektiğini savunmaktadır. Aynı şekilde biyoetikte tüm canlılar kendi içinde değerli kabul edildiği için canlıların yapısı ve canlıları ilgilendiren normları irdeler, değerlendirmeler yapar ve oluşan sorunlara çözümler getirir. (Çobanoğlu ve Aydoğdu,2009: 112-118.).

Veganların, insan dışında herhangi bir canlıya, insanın çıkarları adına acı çektirilmesine etik sebeplerden dolayı karşı duran bir yaşam tarzı olarak, bu misyonu üstlenirken hayvan haklarının korunması ve doğanın bilinçsizce yok edilmesine karşı duyulan endişeye sahip olmaları, biyoetik anlayışı ile yollarının kesişmesine neden olmaktadır(Coulon ve Nouët,2018: 45.). Hayvanları mülk olarak kabul etmenin getirdiği anlayış ile deneylerde kobay olarak kullanmak, evde beslemek, hayvanat bahçelerine kapatmak, besin haline getirmek için öldürmek etik sorumluluğun gerekleriyle bağdaşmamaktadır. (Keleş,2013:173-174).

Türcü bir yaklaşımın ürünü olarak insanın diğer varlıklardan daha üstün kabul edilmesi ve doğada bulunan diğer canlıların ona hizmet ve onun ihtiyaçlarını karşılamak adına var olduğu düşüncesinin getirmiş olduğu soruna karşın, insanın diğer canlılardan üstün tutulamayacağı ve dünyaya gelen her canlının yaşama hakkı bulunduğunu kabul eden görüş antroposentrik hiyerarşiyi reddetmektedir (Çobanoğlu,2009: 134.). Canlımerkezli etiği odak noktasına alan veganların yaşamak için bitki yemenin hayvanları yemekten daha kabul edilebilir olduğunu savunmaktadır. Hayvanlara nazaran insanların irade ve akıla sahip oldukları ve dolayısıyla seçim yapabilme yetileri ile hayvanlardan farklı olduklarını dile getirerek etçil hayvanları yaşamın devamlılığı için et yemenin gerekliliği adına örneklediren bireylere cevap sunmaktadırlar.

Hayvanların acı çekmediği düşüncesi ile beslenmek, spor ya da eğlence adına hayvanların katledilmesine karşın hayvanların acıya veya hazza karşı duyarlı oldukları düşünülmektedir. Hayvanların, insanlar gibi düşünce yetisine sahip olmaması onları kendi çıkarlarımız doğrultusunda kullanmamız için yeterli bir sebep teşkil etmemektedir. Zira zihinsel engelli bireylerin ya da bebeklerin de sırf düşünce yetileri erişkin bir bireyle aynı olmadığı için onları deneylerde kullanmak karşı çıkılacak bir davranış kalıbını oluşturmaktadır. İçsel değere sahip olduklarını kabul etmek ve onların yaşama hakkını gözetmek etik açıdan doğru kabul edilmektedir. Hem yaşama haklarını gözetmek hem de onları besin olarak tüketmek mantık açısından çelişki oluşturduğu için veganlar hiçbir hayvanın etini veya ürünlerini tüketmeme kararını savunmaktadır. Onları kendi başına değerli kabul etmeyen düşüncenin siyahi ile beyazı, kadın ile erkeği de eşit görmediğini savunarak, hayvanlara yapılan usulsüzlüğü kabul edip bu usulsüzlüğe karşı çıkarak gündelik hayatta uğranılan haksızlıklarında azalarak bitebileceğini öngörmektedir. Bu konu bağlamında Abolisyonist Veganlıktan söz etmek gerekir. Abolisyonist veganlık, 1996 yılında Gary L. Francione tarafından geliştirilen bir yaklaşımdır (Altınal,2015: 3-7.). Abolisyonist kelimesi tarih boyunca kölelik karşıtı hareketlerin ismini taşımıştır. Abolisyonist yaklaşıma göre bütün canlıların ortak hakkı mülk olarak görülmemektir. Abolisyonist Veganlar, hayvanlara uygulanan türçülüğü ve diğer ayrımcılık biçimlerini (kadın-erkek, zengin-fakir gibi) de reddeder. Abolisyonist yaklaşım, tek konulu kampanyalarla ilgilenmemekte, toplumu veganlıkla ilgili bilinçlendirerek bu yaklaşımın etki alanının arttırılabileceğini öngörmektedir. Abolisyonist Veganlar, şiddeti sorunun bir parçası olarak görmektedir. İnsan olmayan her varlığa yönelik şiddeti reddedilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bunun dışında Abolisyonist Veganlar, veganlığı doğrudan ekolojik sorunlar ile ilişkilendirmemektedir. Ekolojik sorunların kaynağının politik olduğunu ve bunun ayrıca ele alınması gerektiğini savunmaktadırlar. Onlara göre vegan olmanın tek gerekçesi etiktir.

Singer ve Regan'ın ahlaksal topluluğu sadece memeli hayvanlarla sınırlı tutmaktadır. Schweitzer'in Yaşama Saygı Etiği ve Taylor'ın Doğaya Saygı Etiği, etiği ise ilgi alanlarını bütün canlı varlıkları kapsayacak şekilde genişletmektedir. Schweitzer'e göre her canlı, insan gibi yaşama iradesi ile doludur. Böylelikle daha yüksek ya da aşağı, daha değerli ya da daha az değerli yaşamlar arasında hiçbir ayrım yapılamaz. Schweitzer'in Yaşama Saygı kavramı için kullandığı sözcükler, Almaca, *Ehrfurcht vor dem Leben* 'dır. Ehrfurcht, korku ve şaşkınlığı ile gösterilen saygıyı ifade etmektedir. (Schweitzer'dan akt. Çobanoğlu,2009: 136.).

Vegan bireyler, yeme-içme pratikleri haricinde kullandıkları ilaçlarda da hayvanların denek olarak kullanılmadığına dikkat etmektedir. Ayrıca diğer kozmetik, kişisel eşyalarda da bitkisel bazlı olmayan ürünleri tüketmeyi reddetmektedir. Hayvanların insanların refahını sağlamak

adına kötü muameleye uğramalarına karşıdır ve hiçbir gerekçeyi kabul etmemektedirler. (<https://abolisyonistveganhareket.org/post/77066179331/hayvan-deneyi-yap%C4%B1lmam%C4%B1%C5%9F-%C3%BCr%C3%BCnler-veganm%C4%B1> (erişim tarihi: 15.06.2020.).

Bitkisel bazlı gibi görünen pek çok ürün hayvanların eziyet görmesini engellememektedir. Örneğin pek çok vegan palme yağı tüketimine karşıdır. Endonezya ve Malezya’da 30 yılı aşkın üretilmeye çalışılan palme yağı, orangutan türünün yaşam alanını ve hayatlarını tehdit etmektedir (Altaş,2017: 408.).

Karnist yaklaşıma sahip toplumun geniş kısmını oluşturan bireylerin, hayvanların gördüğü kötü muamele ve eziyeti görmezden gelerek düzenlerini sürdürmesine karşı durmaktadır. Karnist düşüncenin bireylere kapitalist marketler yoluyla ‘’sunum’’lar halinde kabul ettirildiği öngörülmektedir. Öyle ki, hayvanların bedenini parçalar halinde sunarak ve normalleştirerek satın alırken önceki işlemleri sorgulamamızı engellemektedir (Foer,2015: 238.). Ancak vegan ideolojiler bu tür normalleştirmelere karşı durur ve mekanların yeniden şekillenmesine destek verir (Parker,2016: 29.). Veganlık, olumlu biyopolitik bir biçim olarak çerçeveyerek hayvanların sömürülmesine ve şiddet görmesine karşı durmakla kalmayıp aynı zamanda bu durumu meşru kılan epistomolojik ve kültürel noktalara da karşı duruş sergilediği görülmektedir (Giraud,2013: 54.).

1.10. Hayvan Hakları Yönüyle Veganlık

İnsanoğlunun geçmişten günümüze hayvanları kendi yararına kullanması ve kendi ihtiyaçları doğrultusunda evcilleştirmesi hayvan-insan ilişkisinde sıklıkla rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca hayvanların çeşitli incelemeler başlığında deneylere tabii tutulması ihtiyaçlar çerçevesinde normalleştirilmektedir.

İnsanların hayvanları bir bütün olarak değil bölümler olarak görmesi, firmaların ekonomik kazanç sağlamalarına yardımcı olurken; tüketen bireylerinde vicdanen rahatlamasına ve etin üretimi esnasında yapılan eziyetlerin görmezden gelinmesine sebep olmaktadır. Böylece çiftlik hayvanları ve evcil hayvanlar arasında farklar oluşturularak çiftlik hayvanlarının, hayvan hakları kavramının dışında kalmasına olanak sağlanmıştır. Örneğin, süt ve et endüstrisi, buzağılar ineklerden ayrıldığı andan itibaren başlamaktadır. Bir inek üretim döngüsü içerisine girdiğinde 10 ay boyunca günde 2-3 kez sağılmaktadır. 3. ayın sonunda tekrar gebe bırakılmaktadır. Ardından buzağı doğduğunda inekten tekrar ayrılır ve yeniden sağılmaya başlanır. Bu yoğunlaştırılan gebelik döngüsü 5 yıl sürmektedir. Ardından tüketilen inekler son kez tüketilmek

adına mezbahalara gönderilmektedir (Singer,2005: 147-220.). Benzer işlemler kanatlı hayvanlara da uygulanmaktadır. Üreticinin işine yarayan hayvanlar aşırı kalabalıkta birbirine zarar vermemesi için gagaları kesilerek tutulurken, erkek civcivlerin fazlaları öldürülmektedir (Degrazia,2002: 105-108.). Bireylerin günlük beslenme pratikleri ve eğlence anlayışları için hayvanlar doğal ortamlarından koparılmakta, çoğu zaman kötü muameleye maruz kalmaktadır. Kürkleri için öldürülen foklara, insanların sesini taklit etmeleri için hapsedilen kuşlara dair uygulanan bu olumsuz davranışlar ‘‘2004 Hayvanları Koruma Yasası’’ ile yasaklanmasına rağmen sürdürülmektedir.

Hak kavramı, insanın gündelik hayattaki davranış çizgisini belirleyen sınırlardır. İnsan ve hayvan hakları arasındaki fark hayvanların haklarını da insanların gözetiyor olmasıdır (Keleş ve Ertan,2002: 141.). Hayvan hakları, hayvanların yaratılışları itibari ile duydukları yeme-içme ve barınma ihtiyaçlarının onlardan bir karşılık beklenmeksizin sağlanması ve sağlıklı koşullar içerisinde hayatlarını sürdürmeleri için gerekli koşulların oluşturulmasıdır (Aksulu,2013: 25.). Hayvanların haklarını savunmaya yönelik ilk iddiayı ortaya atan isim Thomas Tryon olmuş ardından 1641 yılında ilk yasa düzenlemesi Avrupa ve Amerika’da ortaya atılmış ve bu adım diğer ülkelerde de hayvan hakları adına yasal düzenleme yapılmasına ortam sağlamıştır (Beardsworth ve Keil,2012: 388.). Hayvan haklarının toplum içerisinde insanlarca kararlaştırılarak hayvanlara tanınan haklar olması ve tekil anlamdan ziyade tür olarak korunmasını içermektedir (Keleş ve Ertan,2002: 151.). Hayvanların neslinin tükenmesinin en aza indirilmesi ve artık tekil olarak değerli olduklarını kabul ederek yapılan zararlı davranışlara yaptırım uygulanması, yaygınlaştırılmak istenilen bir davranış olarak görülmektedir.

Yeni yaşam tarzlarından ve aktivist hareketlerden biri olan vegan düşüncenin, hayvanların da diğer tüm canlılar gibi yaşama hakkına sahip olmasını kabullenen ve bu yaşama hakkının keyfi olarak son verilmesini reddeden birçok yasal düzenlemeye ek 15 Ekim 1978’de Paris’te ilan edilen bildirge sayesinde etik anlayışlarını ve eylemlerini yasal olarak desteklemelelerinin önü açılmıştır:

1. Bütün hayvanlar yaşam önünde eşit doğarlar ve aynı var olma hakkına sahiptirler.
2. Bütün hayvanlar saygı görme hakkına sahiptir. Bu hakkı çiğneyerek onları sömüremezler. Bilgilerini hayvanların hizmetine sunmakla görevlidir. Bütün hayvanların insanca gözetilme, bakılma ve korunma hakları vardır.
3. Hiçbir hayvana kötü davranılamaz, acımasız ve zalimce eylem yapılamaz. Bir hayvanın öldürülmesi zorunlu olursa, bu bir anda, acı çektirmeden ve korkutmadan yapılmalıdır.
4. Yabani türden olan bütün hayvanlar, kendi özel doğal çevrelerinde karada, havada ve suda yaşama ve üretme hakkına sahiptir. Eğitim amaçlı olsa bile özgürlükten yoksun kılmanın her çeşidi bu hakka aykırıdır.

5. Geleneksel olarak insanların çevresinde yaşayan bir türden olan bütün hayvanlar uyumlu bir biçimde türüne özgü yaşam koşulları ve özgürlük içinde yaşama ve üreme hakkına sahiptir.

6. İnsanların yanlarına aldıkları bütün hayvanlar doğal ömür uzunluklarına uygun sürece yaşama hakkına sahiptir. Bir hayvanı terk etmek acımasız bir davranıştır.

7. Bütün çalışan hayvanlar iş süresi ve yoğunluğunun sınırlandırılması ve güçlerini artırıcı bir beslenme ve dinlenme hakkına sahiptir.

8. Hayvanlara fiziki ya da psikolojik bir acı çektiren deneyler yapmak hayvan haklarına aykırıdır. Tıbbi, bilimsel, ticari ve başkaca biçimlerdeki her türlü deneyler için de durum böyledir.

9. Hayvan beslenmek için yetiştirilmişse de bakılmalı, barındırılmalı, taşınmalı, ölümü de acı çektirmeden ve korkutmadan olmalıdır.

10. Hayvanlardan insanların eğlencesi olsun diye yararlanılamaz, hayvanların seyrettirilmesi ve hayvanlardan yararlanılan gösteriler hayvan onuruna aykırıdır.

11. Zorunluluk olmaksızın bir hayvanın öldürülmesi yaşama karşı suçtur.

12. Çok sayıda yabani hayvanın öldürülmesi demek olan her davranış bir soykırım, yani bir suçtur.

13. Hayvan ölümüne de saygı göstermek gerekir. Hayvanın öldürüldüğü şiddet sahneleri sinema ve televizyonda yasaktır.

14. Hayvanları koruma ve savunma kuralları, hükümet düzeyinde temsil olunmalıdır. Hayvan hakları da insan hakları gibi yasayla korunmaktadır. (https://www.wikiwand.com/tr/Hayvan_Haklar%C4%B1_Evrensel_Beyannamesi (erişim tarihi: 23.04.2020)).

Maddeleri dikkate alacak olursak, tüm hayvanların yaşama hakkına sahip olmasının kabulü, insanların keyfi olarak diğer canlıları yok edemeyeceği anlayışı, yaşama koşullarında yapılacak her türlü olumsuz değişikliğin haklarına aykırı olduğu gerçeği, hayvanların da dinlenme hakkına sahip olduğunu kabullenmek ve onları eğlence amaçlı sirklerde, akvaryumlarda ve kıyafet yapımında kullanmamak gerektiği anlatılmaktadır. Bu maddelerin vegan düşünce çerçevesiyle benzeştiğini kabul edebiliriz. Ancak 9. madde de belirtildiği üzere “ölümleri de korkutmadan, acı çektirmeden olmalıdır” ibaresi vegan etik anlayışı ve düşüncesine ters düşmektedir. Öyle ki vegan yaşam tarzında hayvanların herhangi koşul ve gerekçe itibari ile öldürülmesi yanlış bulunmaktadır. Burada ekonomik ve siyasi çıkarların, türcülük yapılmasında etkili olduğunu öngörülmektedir. Türcülük, insan yanlı bakış açısı ile diğer canlıların yaşamları hakkında yorum yapmak hatta şekillendirmektir. “İnsanın kendi biyolojik türünün çıkarları lehine diğer biyolojik türlerin çıkarları aleyhine olacak şekilde önyargılı ya da yanlı davranış göstermesidir.” (Aksulu,2013: 27.).

Diğer yandan Türkiye’de hayvan hakları üzerinde yapılan araştırmaların ve ortaya konulan çalışmaların 21.yy. dan sonra başladığı görülmektedir. Hayvanların refahı ekonomik ve sürdürülebilirlik kapsamında desteklenmiştir. (Sert ve Uzmay,2017: 265.). Avrupa ve AB’de ile karşılaştırmalı olarak mevzuatlar değerlendirilmiştir.

Tablo 1.1. Avrupa'da AB'de ve Türkiye'de mevzuatlar

Avrupa’daki Durum	AB’deki Durum	Türkiye’deki Durum
1911- Hayvanları Koruma Kanunu	1974- Hayvanların Kesimine Yönelik Kanun	2004- Hayvanları Koruma Kanunu
1951- Hayvan Refahı Enstitüsünün Kurulması	1976- Çiftlik Hayvanlarının Korunması Kanunu	2004- Organik Tarım Kanunu
1957- Roma Antlaşması	1977- Hayvan Nakillerine İlişkin Kanun	2010- Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu
1964- Ruth Harrison: Hayvan Makineleri Brambell Raporu	1988- Yumurtacı Tavuklara Yönelik Kanun	2011- Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği
1972- Hayvanları Koruma Kanunu	1991- Nakiller Sırasındaki Taşıma Süreleri ve Hayvan Yoğunluklarına İlişkin Yönetmelik	2014- Buzağların Korunması ile İlgili Yönetmelik
1974- Hayvan Kesimi Yasası	1991- Buzağı ve Domuzlara İlişkin Kanun	
1978- Hayvan Hakları Evrensel Beyannamesi	1993- Hayvanların Kesim Sırasında Korunmasına Yönelik Kanun	
1996- Taşımada Hayvan Refahı	1998- Çiftlik Hayvanlarını Koruma Yasası	
1997- Hayvanları Koruma ve Refahı	1998- Amsterdam Antlaşması	

Kaynak: Sert ve Uzmay,2017.

İnsanların yaratılış itibari ile diğer canlılardan üstün olduğunu düşünmesi ve bu düşünce doğrultusunda keyfi olarak canlıların yaşamı üzerinde söz hakkına sahip olması bir tür cülük örneğidir. Batının hayvan haklarını korumak adına başlatmış olduğu bu hukuki girişim, sokak hayvanlarını sokaklardan silme hareketi olarak devam etmiş ve bu önemli değişikliğin Türkiye çerçevesinde gerçekleşmemesi Türklerin, hayvanların yaşama hakkına saygı duyduklarını göstermektedir. Öyle ki Avrupa, Roma döneminde olduğu gibi, hayvanları kesin bir şekilde sevgiden bağımsız kılmıştır. Singer, hayvanların ruha sahip olmadığı düşüncesini benimsemeleri ve

Descartes öğretisinde olduğu gibi bilince sahip olmadıklarını kabullenmek, insanlar tarafından hayvanların sadece bir makine olarak kabul edilmesine neden olmuştur (Singer,2005: 274.). Bu nedenle kendi isteklerimiz doğrultusunda onları çoğaltmanın veya hayattan koparmanın onlara acı vermediğini düşünmemize neden olmuştur.

Vegan bireyler, sirk hayvanları, deney hayvanları dahil olmak üzere hiçbir hayvanın insanların istekleri ve arzuları doğrultusunda kullanılmamasını ve özgür olması gerektiğini savunmaktadır (<https://tvd.org.tr/tvd/manifestomuz/> (erişim tarihi: 24.04.2020.)). Bunun için veganların öğretisince hayvanların yok edilmesi ve acı çekmesi engellenilmelidir. Bireylerin tüketim alışkanlıklarını değiştirmeleri reform ve yasal düzenlemelerin kalıcılığını arttıracaktır. Hayvanlar, insanlar tarafından saygı göstermesi gereken bazı haklara sahiptir ve bu ahlaki sorumluluğun zihni değil bireyin özünü önceliğe aldığını belirten Regan, (Regan'dan akt. Singer, 2005: 43.) özselci anlayış ile hayvanların insanlığa sağladığı yarardan bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve hayvanlara hak ettikleri düsturun geri verilmesinin ve türcü düşüncelerden uzaklaşılmasının en önemli yöntemi olarak ‘‘vegan yaşam tarzı’’nı göstermektedir.

1.11. Yaşam Tarzı Olarak Veganlık

Yaşam tarzı, günümüzde bireyleri birbirinden ayıran eylemlerdir. Bu davranış kalıpları, insanların ne yaptıkları, neden yaptıkları ve içinde bulundukları toplumda ne anlama geldiğini anlatmaya yardımcı olur. Yaşam biçimi, gündelik hayatın ve toplumsal işleyişin bir parçasıdır. İşlevlerini karşılıklı bir etkileşim dâhilinde yerine getirirler (Chaney, 1999: 14.).

Kültür de toplumsal işleyişin belirleyici kalıplarını gösteren, ‘‘bir halkın yaşam biçiminin tamamı’’ o halkın âdetleri, tutumları, gelenekleri olarak kabul edilir. Buradaki, yaşam biçimi kavramı kültürden farklı olarak o grubun içinde bulunan bireylerin deneyimlerinin tamamını içermektedir. Çünkü yaşam biçimi dediğimiz şey özel bağlamlarda anlam kazanmaktadır (Chaney,1999: 15.).

Yaşam tarzını etkileyen faktörlerden birisi, köyden kente göçtür. Kırsal bölgelerden uzaklaştıkça gruba bağlılık azalmaktadır ve geleneklerden kopuş gözlemlenmektedir. Bir diğer faktör ise, kurumsallaşmayla beraber bireylerin kentlerde bir araya gelmesiyle doğaya olan özlemin uyanmasıdır. Eğitim seviyesi ve özbilincin giderek artması, kişilerin yeni yaşam tarzları edinmesinde etkili olmaktadır (Chaney,1999: 17-18.).

Sağlıklı yaşam tarzlarının sosyal medyada hızla yayılmaya başlaması, vegan yaşam tarzına ilişkin elde edilen verilerin alt yapısını oluşturmakla beraber; neoliberal politikanın oluşturmuş olduğu tüketici kimliğinin moda ve idealize yapı kullanılarak medya bağlamı sayesinde bedenlerimizi ve kimliklerimizi yeniden kurgulanmasına neden olmaktadır. İdealize edilmiş

kadınlık ve erkeklik, sosyal medya için bir model olarak yeniden yapılandırılmakta ve yemek yeme pratiklerimiz; bitki temelli, doğal ve etnik olana dönüşü destekler şekilde bizlere sunulmaktadır. Var olan kimliğimizin dönüşümünü sosyoekonomik tüketim baskılar yoluyla sağlayarak kapitalizme yeni üretim alanı sağlayacak yaşam tarzları halka sunulmaktadır (Sotudeh,2016: 5.).

Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye'nin, küresel pazardaki yeri, şehrin beslenmesi, şehirde barınma ihtiyacının giderilmesi gibi temel ihtiyaçların karşılanmasındaki yöntemleri de etkilemektedir. Neoliberal kapitalist sistem, değişen tüketici isteklerini karşılamak için birbirini destekleyen tedarik zinciri geliştirmiş, farklı alanlarda uzmanlıkların oluşmasına neden olmuştur. Tedarik zincirinin her biri belirli riskleri içinde barındırmaktadır. Bu risklerin minimal düzeyde tutulması ve yayılmaması için gayret edilse de devamlılığı kabul görülen bu risklerin oluşturduğu çemberin içinde yaşamaya devam etmek, riskleri kabullenme veya görmezden gelmenin bir sonucudur (Türkkan,2016: 75.). Son dönemde bu risklerin bireysel yaşamda en aza indirgenmesinin yolu olarak, yaşam tarzının çığ beslenme ve bitkisel beslenme pratiğine dönüştürülmesi görülmektedir.

Bitki ağırlıklı beslenmenin tarihçesi eskilere de dayansa, son zamanlarda medya araçları sayesinde görünürlülüğü artmıştır (Kınıkoğlu,2018: 15.). Veganlığın bitki temelli bir beslenme anlayışı içermesi de iletişim araçları ile modaaya uygun, alternatif yaşam tarzı olarak tanıtılmıştır. Siyaset karşıtı, elit, antikapitalist olarak politik düzleme oturtulan veganizmi ne olduğunu anlamak, toplumda var olan ve giderek artan yeni yaşam tarzını anlamamızda oldukça yarar sağlayacaktır. Veganlığın ahlaki benliklerini nasıl inşa ettiklerini, kadın ve erkek vegan yaşam tarzının oluşumundaki farkları, sağlık, etik, gibi diğer sosyal kurumlar ve toplumsal değerlerle ilişkisini ortaya koyarak; vegan bireyin toplumsal sınıfsal yer algısını ve statüsel olarak kendini ait hissettiği yer, veganlar ve naveganların tutumunu da göz önüne alarak değerlendirmek çalışmanın ilgili bölümünü oluşturmaktadır.

Veganlığın, beden imajını ve bireyin duygularını vegan yaşam tarzına ait simgeler ve davranışlar yolu ile çevrimiçi gösterimlere dönüştürdüğü görülmektedir. Öyle ki etik bir kimlik inşa ederken kullandıkları motivasyon ve müzakerelerden bir tanesi hayvanlara olan duygusal yaklaşımlarıdır. Veganlar, etik tüketim sayesinde ekonomik algıda yaratacakları farkındalık ile sosyal hiyerarşiyi yeniden üretme potansiyelini kendilerinde görmektedir (Erciş ve Türk,2016:6.).

Sağlık reformcuları 19.yy. da ahlak, din gibi alanlarla da birleşerek erdem vaad edip, dinin hijyenizmolojisini oluşturmuştur. Yiyecekler üzerinden yapılan sınıflandırmalardan kurtularak, vücudu özgür ve temiz kılmanın yolu bitkisel ağırlıklı beslenme olarak tanıtmışlardır

(Gürhan,2017: 1213.). Esnekleşebilen, kısıtlayıcılığı sadece besinin türüne göre değişen bu etik ve doğru olarak sunulan yeni yaşam tarzının ideolojik temeli “kendi kendine iyi bakma “ olarak da ifade edilmiştir. Böylece bireyin kendine iyi bakmasının, “iyi halde olma durumu”na sahip olmasının yeni yolu olarak veganlık gösterilmektedir. Vegan olan bireylerin “daha hafif, zayıf, güçlü hissediyorum ” dedikleri gözlemlenmektedir. İnsanların et yememe durumunda agresif olacakları yönündeki tahminde yanıldıkları yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur (Sotudeh,2016: 11.). Kadınla gündelik hayatta eşleşmiş olan “kirli, utanç verici, gizli” ifadeleri veganların beslenme alışkanlıkları ile beraber yaşama biçimlerinde kullanmaktan kaçındıkları kavramlar olmuştur. Böylece “hayvan eti”nin kadın bedeninden sıyrılması sayesinde söylemlerden de çıkarılarak, vegan olma yolunda kolaylaştırıcı etki sunacağı öngörülmüştür (Adams,2017: 277.).

Vegan yaşam tarzında idealize edilen bir hayat hayali kullanılmaktadır. Hayvan ve doğayla iç içe yaşayan insanların, çevresinde oluşan risklerden uzak, sağlıklı ve uzun bir ömür geçirmesi düşüncesi; korku duyulan kirletilmiş bir çevre, fabrikasyon içerikli gıdalar ve stresle değiştirilmek istenmektedir. İnsanların beslenme alışkanlıkları, kimliklerinin oluşumunda oldukça önemlidir. Besinler üzerinde değerler ya da eksiler taşıyan, onları bireyin tüketmesiyle beraber yaşantısına aktaran, duygusal ve ideolojik anlam barındıran bir kimlik unsurudur. İnsanların kendilerini yeniden inşa etmesi sürecinde, kapitalist ideolojiye dayalı olarak seçtikleri diyetlerin de modaya uygun olması gereklidir. Toplumsal iletişimde insanların sosyal değerlerini eş zamanlı tanımlayan gıda seçimlerinin etik kurallara uygun olması, zenginlik olarak görülmektedir (Leenaert,2019: 45-46.).

Cherry, vegan yaşam tarzına sahip olan bireylerin kişisel kimlikleri ile beraber sosyal kimliklerini de değiştirdiklerini savunmaktadır. Öyle ki, etik vegan topluluğunun amacı, kolektif bir kimliğin yaratılması yerine toplumdaki insan-hayvan ilişkisine olan bakışın değişmesi ve insanların, gezegenin yararına hareket etmesidir. Veganizm, bir diyet türü olarak var olmakla beraber aslında yeni bir kimlik ortaya koymanın bir yoludur. Veganların neyi tüketip tüketmeyeceklerine karar vermeleri, küresel bir direniş sağlamanın göstergesidir. Çünkü veganlar, insanların köleleştirildiği sisteme de ortaya koydukları bu yeni kimlikle karşı durmaktadırlar. Neoliberal küreselleşmenin karşısında dururken, insan hayatı ve işçiliğin hayalî metalaştırılmasına devam eden hâkimiyet ve hiyerarşik güçlere de meydan okumanın bir yolu olarak görülmektedir (Cherry,2014: 98.).

Castells'in "meşrulaştırıcı, direniş, proje" şeklinde sınıflandırdığı kimlikler arasında ve-ganizmi, direniş kimliği dâhilinde ele almamız mümkündür (Castells,2006: 14.). Veganizm sa-yesinde bireylerin öznel bir kültür bağlamı oluşturarak risk toplumu içerisinde karşılaşılabilecekleri tehlikelerden kaçınabileceği öngörülmektedir.

Postmodern dönemde bir kuvvet olarak kimlik, bireysel ve sosyal aidiyetleri ifade etmek için kullanılır. İçtimaî yaşamda bireylerin beklentilerini anlatmalarında bir araç görevini üstle-nir. Veganlar ile vejetaryenler arasında bu farklılığın oluşması veganlığın bir kimlik olarak ka-bul edilmesi ve direniş aracı olarak kullanılmasıdır (Yegen ve Aydın, 2018: 94.).

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, toplumun bilinçli tüketime yöneldiğini göster-mektedir ve bu yaşam tarzları değişmeye yönelik ve yeni bir sosyal hareketin yükselişini ifade etmektedir. Veganların motive edici ideolojileri, hayvan haklarıyla yaşam tarzlarının uyuşması, veganlığı yaşam boyu sürdürme isteği, ürünlerin temiz içerikli (vegan) olduğunu bilmek, alt kültüre dâhil ise (hippi vb.) onun pratikleri ve ritüellerine uyum sağlamaktır (Cherry,2014: 55-56.). Veganlığın sosyalleşme aracı olarak kullanılması motivasyonu da bulunmaktadır. Örne-ğin; hippie, punk vb. alt kültürlerle katılımı kolaylaştırdığı yapılan araştırmalarda görülmüştür (Cherry,2014: 55.).

Vegan olmayan nüfusun veganizm hakkında oluşturduğu sosyal temsillerin önyargılı tutum sergileyerek veganlığın sosyal hareketten çok, bir yaşam tarzı olduğunu öngörür. 21. Yüzyıl'ın ilk zamanlarına kadar veganlık tam olarak tanınmamaktadır. 1970'te Singer'ın "Hay-van Hakları" kitabıyla, veganlığın hayat felsefesi, siyasi ve etik duruşu hayatımıza girmiştir. Duyarlılık hareketlerinde de kendini göstererek adını duyurmayı başarmıştır. Her sosyal temsil, bilişsel çatışmayı önleyecek şekilde temellendirilir ve bu sayede her birey grup içinde edindiği bilgiyi grupsal veya bireysel kimliğini haklı kılacak şekilde emer ve kabullenir (Singer,2005: 49.).

Hayvanları yeme düşüncesini itici bulma ve insanları eğlendirmek için hayvanları sö-mürmeyi kabul etmeyenlerin sayısındaki artış, et yemekten duyulan rahatsızlık, etik ve estetik değerleri üstün tutan kültürel bir kimlik kavramı oluşmasında etkili olmuştur. Bu yeni duyarlılık anlayışı, bireyler arasındaki maddî çelişki olarak gelişmiştir. Hayvanların, insanları eğlendir-mek amacıyla kavgaya sokulması, yeni düşünceye sahip bireyler tarafından son verilmeye ça-lışılan kanlı bir davranış olarak görülmektedir (Chaney,1999: 18-19.).

Doğa ve hayvanlarla ilgili yeni değerler üretmekle uğraşanlar, duygularını anlatabilmek adına özel yaşam biçimleri benimsemektedir (Chaney,1999: 20.). Onlar, daha sağlıklı yaşama sahip olmanın yolu olarak daha olumlu bir hayatı kabul etmenin gerekliliğini vurgulamaktadır (Williams,1995: 578.).

Beğeniler ve kimlik duygusu, birbirini tamamlayıcı öğelerdir (Karademir Hazır,2014: 246.). Bu öğeler, tüketim etkinliğini veya boş zaman etkinliğini oluşturan kültürel seçimleri etkilemektedir. Değer yargılarında yer etmiş, sosyokültürel özelliklere ilişkin yeni kalıplar oluşturan, dolayısıyla farklı olmanın ve dikkat çekici olmanın kaygısından etkilenmektedir. Yaşam biçimlerinin modernizme karşı tepki olarak da ortaya çıktığı görülmüştür (Touraine,2005: 119.). Yaşam biçimleri, sekülerleşmenin etkisiyle günlük yaşamın dinî ritüellerden sıyrılması (Chaney,1999: 21.) ve kitle toplumu olgusunun yarattığı sosyal belirsizlik üzerine düzenli denetim işlevi yapan beklentiler dizisi görevini üstlenmektedir. Zorunlu olmayan sınıfsal ayrıcalığın ve seçkinliğin temelini de oluşturmaktadır (Dağtaş ve Erol,2009: 169.). Sağlığın sosyo-ekonomi ile ilişkisinden dolayı yaşam tarzının sağlıkla ilgili tutumları etkilediğini öngörülmektedir. Karmaşık ve çok boyutlu bir fenomen olan sağlığın sadece tek bir etmenden etkilenmediğini yinelenen de alt ekonomik durumları kötü olan bireylerin, daha iyi olan bireylere nazaran daha güçlü etkileri olan hastalıklara yakalandığını belirtilmiştir (Williams,1995: 579.). Nitekim maddi durumu iyi olan bireyler için beslenme sadece hayati bir gaye taşımamaktadır. Bu sebeple aldıkları besinlerin içeriğinde seçici tutum sergilemektedir. Bireylerin gündelik yaşam pratikleri (sağlıkla ilgili tüketimleri dahil) büyük ölçüde aktörlerin farkında olmadığı organize- nin dahilindedir. Vegan bireylerin kültürel tüketim dahilinde farkındalık içerisinde olduğu, belli etmenin yollarını aradığı ve kendini “normallerden” ayırt etmeye çalıştığı öngörülmektedir. Baskın sınıf olma arzusunun yanı sıra sosyal ayırım arayışında olan bireylerin de tercih ettiği bir yaşam tarzı olmuştur. Bedenlerin egemen sınıfların devülasyonu olarak kullanıldığını söyleyen Bourdieu’ye karşı (Bourdieu’dan akt. Williams,1995: 589.) vegan beslenen sporcuların, bedenlerini sadece tüketime açmadıkları aynı zamanda fiziksel sermayelerini aynı zamanda vegan sınıfa dönüştürebilme ve saygı duyulan sosyal ve kültürel sermaye elde edebilme gayretinde olduğu öngörülmektedir.

Tüketim, toplumsal olarak oluşturulan ve tarih boyunca değişime uğramış bir eylemdir. Tüketici kültürünün ve boş zamanların değerlendirilmesi, toplumsal ilişkileri ve yaşam tarzlarını şekillendirmektedir (Chaney,1999: 25.). Değişen kent kültürü, düşüncelerimize medya üzerinden beğeni ve kalite satın almanın yerleştirilmesi, insanların tüketim metalarını biçim yakalamak adına kullanması yaşam tarzını ortaya koymada çeşitlenmelere sebep olmuştur (Chaney,1999: 27.). Gıda ve kentin ilişkisi, gıda üretimi, dağıtımı, tüketimi süreçleriyle yaşadığımız çevre ve yaşama tarzımızın ilişkisi ele alınması gereken önemli bir konudur. Değişen beslenme pratikleri, tüketim ile düşünme tarzlarında ortaya çıkmakta ve normalleşmektedir.

Türkiye’de 1950 ve sonrasında köyden kente artan göç ve sermayenin kentlerde konumlanması yeni demografinin oluşmasına zemin oluştururken, tüketim alışkanlıklarını eski tüketim alışkanlıklarına eklemleyerek kentli olma söylemi üzerinde kendini yeniden inşa etmiştir (Türkkan,2016: 79.). Üretilen malların serbest dolaşımının sağlanmasıyla, talep edilen ürün haline getirilmesi kurgulanmıştır. Böylelikle kent değişen tüketici isteklerini karşılayan bir piyasaya sahip olmuştur.

Kentin arzu edilen ürünlerin piyasası haline getirilmesi aynı zamanda bölünmüş sistemin her birinin metalaşmasına neden olmuştur. Metalaşmanın getirdiği istek ve ihtiyaç ayrımının muğlaklığı risk faktörünün artık tüm zincirlere dağılmasını sağlayarak görünürlüğü en aza indirmiştir. Artık isteklerimizi ihtiyaçlarımız olarak kabul etmemiz, kolaylıkla risklerden sıyrılmanıza engel olmaktadır. Devletin denetimine olan güvence haricinde bireylerin ürün hakkında bilgisi sınırlandırılmış olması, bireyin bilinçli olmasının gerekliliğini gözler önüne sermektedir (Türkkan,2016: 79-80.). Bireyler, artık sadece bir meta değil bir yaşam tarzı satın almaktadır. Temsiller ve kutlamalar, bu yaşam tarzlarının sosyal alanlarda sunulmasında ve yayılmasında etkili olmaktadır (Chaney,1999: 35.).

Vegan yaşam tarzı ile bireyler medyanın yönlendirmiş olduğu gösterişli tüketim metalarına rağbet etmemekte ve sadece kendi grubunda anlamlı olan, doyuma ulaşacağı ürünleri satın almaya yönelmektedir. Bu sayede beğenilerin olgunlaştığı ve kültürel farklılıkların beslenme tarzında da etkili olduğu görülmektedir. Daha sağlıklı bir yaşam ve bu yaşam tarzına uyumlu yeni kimliklerin edinilmesi ve bu kimliklerin ortaya konulmasında kullanılan simgelerin toplumsal değere büründürülmesi, yeni yaşam biçimlerinin benimsenmesinde etkili olduğu öngörülebilir. Yaşam biçimi kazanımında etkili olan etmenler içerisinde, gelir durumu, eğitim, bulunulan coğrafya, toplumsal koşullar, siyasî koşullar sayılabilir (Chaney,1999: 44-45.). Yaşam biçimleri, direniş değerleri, alışılmışın dışında yaratılan tüketim noktalarını barındırmaktadır. Veganların kolektif eylemsel yönelimlerinde gıda aktivizmde aktif rol aldıklarını ve alternatif tüketim yolları benimsediklerini göstermektedir. Ancak veganlık bitki temelli beslenme, kapitalist üretimi boykot olarak kavramsallaştırılsa da söylemsel formların dışında politik tüketim olduğu öngörülmektedir (Piia vd.,2019: 173.).

Yaşam tarzlarının öneminin giderek artmasındaki neden, metaların maddî değerinden uzaklaşması, yüklenilen anlamının değerlendirilmesidir (Chaney,1999: 53.). O halde yaşam tarzları, toplumsal ve bireysel değerlerle donatılan, kalıplaşmış biçimlerdir. Bu yaşam tarzları aynı zamanda yeni kimlik ediniminin de bir yolu olarak görülmektedir (Chaney,1999: 54.). Yaşam tarzları, kültürün görünen kısmını oluşturur ve bireyselliği dışı vurmaya olanak sağlamaktadır.

Dönemsel olarak popüler olan yaşam tarzları değişmektedir çünkü statünün imtiyazlarının devamlılığı için dönemsel kısıtlamalardan kaçış yolu olarak görülmektedir. Yaşam tarzı, dönemin modasına uymanın ve onun bir parçası olduğunu göstermenin bir yolu olarak görülmektedir. Moda kurumu Simmel'e göre, "kopyalama ve farklı olma" arasındaki etkileşimden oluşmaktadır (Simmel'den akt. Chaney,1999: 67.). Baudrillard'a (2013: 14.) göre ise, "simülasyon ve simülakrın" üzerinden değişim ve anlaşılmazlığın merkezidir. Anlaşılmazlık ve değişim, insanı büyülemektedir (Chaney,1999: 63.). Veganlığın bireysel temelden, toplum tarafından arzulanan bir yaşam tarzı olarak bilinmesi için yemek tarifleri veren blogların, bitki temelli yemekler yaparken sunuma, lezzete önem verdiği gözlemlenmiştir. Modaya uyarlanarak normalize edilmeye çalışılan etik değerlerinin yanı sıra estetik bir yönünü de ortaya çıkarma istencelerini göz önüne sunmaktadır (Piia vd.,2019: 173-174.).

Kentsel yaşam içinde beslenme ve beğeni ilişkisi, moda ekseninde şekillenmektedir. Güzellik ve beden kavramları kullanılarak idealize edilen profiller tarafından, bireyler üzerinde kaygılar oluşturulması, besin endüstrisini de etkilemektedir. Ayrıca restoranların, AVM'lerinin durmadan yeni ürün getirmesi, moda algısının değişmesine neden olmaktadır. Restoranların, bireyin gelir düzeyine göre hitap eden belli ürünler ortaya koyması, beslenme pratiğinin mekansal kurgusunda estetiği ön plana çıkarıp bireyleri sınıflandırmaktadır. Burada kullanacağımız piyasa kavramı, sadece besinin estetik beğeni dâhilinde pazarlanmasıyla alakalı değil, sınıfsal farklılıkların da temsil edilmesini ifade etmektedir. Örneğin; Antalya'daki vegan restoranlarda bu ayrışmanın izlerini sürmek mümkündür. Görsel olarak hangi materyaller üzerinde iz sürdüğümüz önemlidir. Güzelliği tanımlayan göz üzerinden, yemeğin tadından önce sunulduğu tabak, porsiyon boyutu, tarzın sunum biçimi, sunulduğu kafe ortamı, kısacası gözün temas ettiği her alanda beslenmeye ait anlam barındıran parçalar bireyin beğenisi merkezindedir. Her sınıfa ait izleri bulundurması, mekânın postmodern ve kimliksiz olduğunu örtük bir biçimde ifade etse de alt gelir grubuna sunulan hizmetin daha sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. "Estetik şiddet" kavramı yemek ve beğeni bağlamında ortaya çıkan bir noktadır. Bireylerin besinin fotoğrafını çekerek veya çevresindekilere anlatarak, yedikleri içtikleri üzerinden farklılaşma arzusu hissettiklerini göstermektedir. Semt pazarlarından benzer ürünler alınarak, bireylerin kendi mutfaklarında da benzer yemekler oluşturabileceği fikri bu sisteme karşı direniş noktası olarak sunulmaktadır. Beslenmeyle ilgili değişimler, beğenileri de belli ölçüde etkilemektedir. Yöresel kalıpların belirlediği sofrâ düzeni ve adaplarının yerine insanların artık yeni kalıplar benimsemesi, bireyin ailesiyle değil, tek başına gıda tüketmeye yöneldiği görülmektedir. Nedeni modern dönemde beslenmenin standartlaştırılmaya çalışılması, hızlı ve kısa sürede bitmesi gereken bir pratik haline getirilmesidir. Dolayısıyla doğal olmayan kontrol araçlarıyla uzman ve medya

söylemine teslimiyet fikri, yeniden doğala yönelmenin bir yolunu arayanlara neden olarak oluşmuştur.

1.11.1. Yaşam Tarzının Hizmet Ettiği Kavramlar

Yaşam biçimleri “*yaratıcı metaforlar*”dır. Öyle ki, otorite tarafından kabul edilmese bile denetlenebilen mekânlar üzerinden yaşam tarzlarının, kimliklerinin, öykülerinin en iyi anlaşıldığı yerlerdir. Yaşama şekli ile yaşam tarzı arasında fark vardır. Yaşam şekli, değişken olmayan unsurlar içermektedir. Örneğin; cinsiyet, meslek, yaşanılan yer ve etnik grup gibi. Ayrıca kapsayıcı olması ve topluluk oluşturmaya gerekmez (Chaney,1999: 103.). Yaşam tarzı ise, toplum yaşantısından farklı kolektif katılımdan ziyade özel yaşamla ilgili kişisel katılım modellerinin benimsenmesi yönündeki hareketlerdir (Chaney,1999: 105.). Yaşam tarzı, kim olduğumuzu temsil etmektedir. İhtiyaçları sürekli stratejilere dönüştürür, tercihlerde kısıtlamalar ve herhangi bir mekanik belirleme olmaksızın, yaşam tarzlarını oluşturan "seçimler" dizisini üretir; anlamlarını, yani değerlerini, bir sistemdeki konumlarından türetir. Karşıtlıklar ve korelasyonlar üretir (Bourdieu,1984: 175.).

Modern dönemin gösterge kültürüne dönüşmesiyle, yaşam tarzları sadece benimsenen düşünceler dışında, bireylerin kendilerini sergiledikleri etkinlikler ve simgeler bütünü olarak da görülmektedir. Elias (2004: 83.) “yeni benlik” oluşumunun, yapmacıklık ve eğlenceli davranışın harmanlanmasıyla meydana geldiğini ve sadece dışsala önem verdiğini ifade etmektedir. Bireyler, modern dönemde yeni kimlik ve benlik ediniminin pek çok yöntemi bulunmaktadır (Bozdoğan ve Kasaba,1999: 22). Bedenini yeniden düzenleme ve istediği kişi olmanın yolu olarak dayatılan yeni yaşam biçimlerinden birini benimsemektedir. Bunu sağlık, söylemler ve topluluklar yoluyla yapabilmektedir. Birey bedeni disipline ederek farkındalık kazanmaktadır. Toplumun beklentileri ile bireyin arzuları arasında çelişki oluşabilmektedir. Ancak yaşam tarzları sık sık yapay olarak görüldüğü için bireyler yaşam tarzlarını hakiki alanlar üzerine kurmaya çalışmaktadırlar. Örneğin; organik gıda tüketmek, hayvan ürünleri tüketmemek, cinsel yönelimler gibi (Chaney,1999: 134.). Organik, doğal, geleneksel beslenme anlayışına sahip olmanın yüceltilmesi, sebzelerin ve sebze üreticilerinin sömürülmesi, ilaçlama ve kimyasal atıkların artması, besinle ilgili gizli kaygıların artması ve gizli vejetaryenlik, veganlık yaşam tarzlarının gelişmesinde etkili olmuştur (Chaney,1999: 136.).

Yaşam tarzı, bireylerin modern dünyanın getirdiklerine karşı günlük rutinleri içinde neyi, neden yaptıklarını ve ne anlama geldiğini kavramada yardımcı olan bir kavramdır. Türkiye’de yapılan çalışmalarda, yaşam tarzının son zamanlarda ilgi gören bir konu olduğu görülmektedir. Yaşam tarzı terimi, belirli bir sınıfın diğer sınıflardan farklı şekilde hayatı yaşama

tarzına gönderme yapan bir anlam taşımasının dışında sosyolojik olarak tüketim kültürü içerisinde değerlendirilebilecek bu terim; bireyselliği, özbilinci aklımıza getirmektedir. Bireyin bedeninde sunduğu kıyafetleri, besin tercihi vb. yönelimleri beğeni ve üslubuna bağlı olarak bireyselliğinin modern dönemden nasıl etkilendiğini bizlere yansıtmaktadır.

Yaşam tarzları, toplum içerisinde bireylerin birbirinden farklı olmasını sağlayan davranış kalıplarıdır. Günlük yaşam rutininin eyleme dökülmesinin toplamı, yaşam tarzı olarak kabul edilebilir. Yaşam tarzı beğenilere dayandırılabilceği gibi özel bağlamda anlam kazanan etkinlikler olarak bahsedildiğinde boş zamanın nasıl değerlendirildiğine atıf yapılmaktadır. Yaşam tarzının, dünyaca bilinen belli normları bulunmaktadır. Evrensel kabul edilen bu normlar; kültürel yapı, aile, gelir düzeyi, eğitim, din, etik anlayış, medenî durum, bağlı olunan sınıf gibi açıklanabilir. (Kahraman, 2010: 244.). Bu normların arasında tüketiminde dahil edilmesinin gerekli olduğu öngörülmektedir. Öyle ki; dâhil olunan sistemde hem kendi düşüncelerini hem de ait olduğu grubun ideolojilerini harmanlayarak bir tarz yaratma durumu olarak tüketim olgusu üzerinden yaşam tarzının açıklanması, tüketimin aslında moderniteye özgü bir olgu olarak, toplumsal alanda oluşturulan bir yaşam formu olduğunu; bu yaşam formunun gösterge ve imajlarla dolu olduğunu, sadece ihtiyaçların giderilmesi için kullanılmadığını, kullanılan her bir objenin, gerçekleştirilen her bir eylemin sembolik anlamlar içerdiğini, istek ve arzularla donatıldığını belirtmek gereklidir. (Duman, 2018: 219.).

Günümüz bireyleri kendini ifade etmek, özünü yansıtmak amacıyla ihtiyacını giderirken aynı zamanda sağlıklı olmaya ilişkin bir yaşam tarzını benimsemeye özen göstermektedir. Sağlıklı yaşam tarzı benimsemek bireyi modern yaşamın çıkmazlarından kurtarmanın aksine, daha da içinde kaybolmasına sebep olmaktadır (Sezgin, 2011: 60.) ve bu sağlıklı yaşam tarzı benimseme düşüncesi, karşılanmamış kimlik ihtiyacının sonunda da ortaya çıkabilmektedir.

1.11.2. Sosyal Statü Olarak Veganlık

Habitus, kültürel bir düzenin nesnel gereksinimlerinin bireyler için tahmin edilebilir davranış yolları olarak görülmesini sağlayan bir araç olarak, toplumsal gerçekliğin yaratıldığı alandır (Wacquant, 2014: 12.). Bireyler arasında, ayırım kriterlerinin yaratılması habitusun değişimine neden olmaktadır. Ayırım kriterleri yaratılmasında ve oluşan sınıfsal eşitsizlikte, başat etkenin ekonomik koşullar olduğu söylene de tek başına açıklama da yetersiz kalmaktadır. Meşru sanatın tanımına işaret eden bir ses duyulur ve onun aracılığıyla yaşama sanatı, sınıflar arası bir struggle nesnesine dönüşür. Hâkim yaşam tarzları (arts de vivre) pratikte hiç sistematik bir ifade almamış, savunucuları tarafından bile neredeyse her zaman baskın estetiğin yıkıcı veya indirgemeci bakış açısına sahip olmuş, böylece tek seçenekleri bozulma veya kendi kendine

yıkıcı rehabilitasyon olmuştur (Bourdieu,1984: 48.). Belirli bir yakınlık ve ortak çıkarları bulunan bireylerin ortak bir konumla kendini ilişkilendirmesinde kültürel farkların oluşturduğu koşullar göz ardı edilmektedir (Sunar,2018: 37.). Kültürel bir ögenin önemi ne kadar barizse, çok sayıda insanın manevi gelişiminde genel bir rol alması uygun görülmektedir (Simmel,2009:335.).

Kültürel tabakalaşmayı anlamak, bireylerin ait olduğu toplumsal sınıfı ve o sınıfa ait yaşam tarzını ve alışkanlıklarını da ele almayı gerektirir. Bu da yaşam tarzının, Weberyen tabakalaşma kuramındaki gibi sosyoekonomik statüyle ilişkilendirilmesi, tüketim kalıplarının etkilenmesine sebep olmaktadır (Sunar,2018: 38.). Tüketim fikri aynı zamanda kişinin kimliği olarak tanımlayan Bocock, kişinin “kim olduğunu” cevaplama da kullandığı bir araç olarak kabul etmektedir (Bocock,1997: 74.). Bu grupların hepsi toplum içerisindeki yerlerini yeniden tanımlamanın peşindedir. Ama bu girişim yalnızca kendi yerin belirleme güdüsü tarafından harekete geçirilmez, aynı zamanda bu gruplar hakkında bugüne kadar yapılmış yorumlara karşı eleştirel bir tutum sergileme gayreti de içermektedir. Bireyler, aile fertleri ve bağlı bulundukları toplumun normlarına göre beslenme pratiklerini şekillendirirken, bireysel olarak kendi isteklerine ve inandıkları etik kavramlara göre yeniden düzenleyebildiklerini görmüşlerdir ve grup bilinci oluşturma zeminini hazırlamışlardır (Mannheim,2017:128.). Bireyde başlayan bilinçlenme benzer fikirlere sahip bireylerin birlikteliği sonucunda toplumsal rollere yönelik bir tanıma erişimleri toplumu ilgilendiren konu olmasını sağlar. Toplumsal bilinç, her zaman grupların itibarına göre belirlenmez zira toplumsal değişikliğe yönelik bilinçli tepki modern çağa özgüdür (Mannheim,2017: 130.). "Model" yaşam tarzı, yeni tat yapıcılar bir ahlak önermektedir. Tüketimi, harcama ve keyif alma sanatına dönüşür. Medya aracılığıyla tavsiye veya uyarı kılıfına giren işlevler, özellikle kadınlar arasında ayrıcalıklı tüketici özneleri ve nesneleri, "özgürleştirilmiş" yaşam tarzının gerektirdiği sayısız görevi yerine getirmemek ve yerine getirmek için gerekli olan eğilimlere sahip olmama bilinci ahlaki değersizlik duygusunun yeni bir biçimi haline gelmiştir (Bourdieu,1984: 310-311.). Bu düşünce, bireyin beğenilerini ve değer algılarını yeniden düzenlemiştir.

Bireyin gündelik yaşamını estetikleştirme arzusu gütmesi, sosyoekonomik statüye göre beğenilerin farklılaşmasına neden olmaktadır. Eti, şiddet içerikli ve sunumunu estetik bulmayan vegan bir bireyin falafel seçmesindeki örnek gibi. Bireyin farklılaşma arzusu kültürel objelere olan isteğini ve beğenisini yönlendirmektedir. Yüksek kültür pratikleri içeren yaşam tarzına sahip olmak, sınıfsal bir etiket işlevi görmektedir (Featherstone,2005:148.). Yaşam tarzları üzerinden bireylerin birbirlerine “simgesel şiddet” (Bourdieu,1984: 48.) oluşturduğu öngörülmektedir ve bu yönden bakacak olursak veganlık, veganlığı benimsemeyen bireyler tarafından çoğu

kez bir statü kazandıran yaşam tarzı olarak görülmektedir. “Simgesel uzmanlık” (Chaney,1999: 71.) atfedilen veganlık, aslında o gruba ait olan bireylerin ayrıcalıklı olduğu düşüncesinin oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıcalıklar da sermaye biçimi oluşturan bir çeşit metadır.

Sınıfsal düzene dayalı yaşam tarzlarının birbirinden farklı öğelerin birbirini çağrıştıracığı düşünülmektedir. Örneğin; vegan bir bireyin hippy ya da punk kültürlerini benimseyebileceği yakıştırmaları ya da eşcinsel eğilim gösterebileceği yakıştırmalarının yapılması. Yemek yeme alanında kültürel ve ekonomik sermayenin varlığı ya da yokluğu, cinsiyet, yemek hazırlamak için ayrılan zaman toplumsal statüye göre değişmektedir. Çünkü sınıf içinde sermaye sahibi olmak için spor, düzenli beslenme gibi konularda belirgin farklılıklar ve beğeniler benimsemenin gerekliliğine inanılmaktadır. Simmel, toplumsal gerçeğin meydan okumasına karşın, bireylerin yaratıcı hareketlerinin yapıcı gücünü vurgulamaktadır (Chaney,1999: 83.). Bauman ise, postmodernizmin çelişkili bir yüzü olarak görmektedir (Bauman,2011: 45.). Giddens; modernlik, geleneksellik sonrası bir düzen oluşturmuştur der ve bu düzen içerisinde nasıl var olacağımızı ve neleri seçeceğimizi görünmeyen bir gücün belirlediğine düşünmektedir. Ancak yaşam biçimleri, insanların kitlesel tüketimin yarattığı gerginlik ve seçeneklerde kimlik arama konularını nasıl algıladıklarıdır. (Touraine,2005: 65-70.). Bitki temelli yeme-içme alışkanlığı, özellikle orta sınıfta “salata” şeklinde sunulması bir anlamda elit duyarlılığın yaratıcısı olduğu yerlerden desteklenerek, veganlar tarafından “manevi ve fiziksel olarak temiz olma durumu” şeklinde ifade edilerek sağlıklı anlamda motive ederken, bedeni taktir edilen konuma büründürmektedir. Gıda kalitesi, içeriği ile ilgili değerler daha önemli olduğu için yaşam politikası olarak düşünmek mümkündür. (Piia vd.,2019: 176.).

Türkiye’de liberal ekonomi uygulaması, 1980-1990’larda hayatımızda önemli farklılıklar yaratmıştır. “Yeni Türk bireyi” olarak tanımlanan bir sınıf oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu değişime neden olan önemli olaylar dizisinde Türkiye’de yaşanan; 1970-1980’li yıllarda yaşanan işveren-işçi arasındaki gerginlik, 12 Eylül 1980 askerî darbesi sayılabilmektedir (Bali, 2018: 18.). Karaborsadan serbest piyasaya dönüş, toplumdaki herkesin ithal ve lüks ürünleri tanınmasına olanak sağlamış, geleneksel zengin ve modern zengin ayrımının yapılmasında besin önemli bir rol oynamıştır. “Yemek sırasında asgarî zaman harcamak isteyen genç yöneticiler için çare, filmlerden gördükleri ve imrendikleri Amerikan hayat tarzının en bilinen ve yaygın örneği olan McDonalds’dı.” (Bali,2018: 46.). Yani yönetici vasfında olmanın gizli niteliklerinden biri, iyi yemeklerden anlamak, lüks lokantaları ziyaret etmektir. (Bali,2018: 49.). 1980 sonrası Türkiye’de iş adamlarının kendi saygınlığını arttırmaya çalışması, medya sektörü tarafından reklamların, iş adamlarının günlük yaşam tarzlarını baz alacak şekilde kurgulamasına ne-

den olmuş ve böylece Kozanoğlu'nun (2004:22) "sınıf kozmopolit kültür ittifakı" olarak tanımladığı durum gerçekleşmiş, tüketimle seçkinlik harmanlanmıştır. Bu kurgu, bizler ve ötekiler ayrımı düşüncesine neden olmuştur.

Vegan yaşam tarzının etkilediği kitleler, genç öğrenciler, akademisyenler, entelektüeller, bire bir konuşmaya katılmış bireylerdir. Aynı zamanda gıda sektörünün bir ürünün içeriğinin vegan olması sebebiyle vegan etiketiyle etiketlemesinin o ürünü tüketimini azalttığını belirtmiştir. Ulaşılabilirlik verilmesi gereken çabada da büyük rol oynamaktadır. Örneğin acıktığınızda yemeyi dışarıdan söylemek istediğiniz de vegan seçeneklerin az olması sizi diğer seçeneklere mahkûm edebilir ya da vegan bir yaşam tarzı sürdürüyorsanız mutfakta daha fazla vakit geçirmenize neden olabilir. İşte bu yüzden ticaret içerisinde veganlar adına alternatif ürünlerin üretilmesine dair reklamların oluşturulması gereklidir (Leenaert,2019: 105.).

Türk toplumunun Avrupaî standartlara eşitlenmesini sağlamak için yeme-içme pratiklerinin de üst sınıflar başta olmak üzere, tüm sınıflarda dönüştürülmeye çalışılmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren çağdaş kadın profili olarak doğru besin tüketen ve spor yapan kimseler örnek gösterilirken, çağdaş erkek profilinde kırmızı et tüketmeyen, alkol kullanmayan kimseler örnek gösterilmektedir (Bali,2018: 51.). Dolayısıyla Türkiye'de bu yeni profillere yönelik, yeni anlayışa sahip mekânlara ihtiyaç duyulmuştur. Tüketici olma bilincini sürekli telkin eden ve sürekli üst düzey bir yaşam hayalini taze tutan bu mekânların seçkinlere yönelik olduğu düşüncesini yaratması, halkın farklı kesimlerinin de seçkinler gibi yaşama, onlarla beraber yemek yeme isteğine karşılık vermiştir. Seçkinler ile aynı mekânı tüketmenin büyük bir hevesle benimsenmesi, mekânların sadece meta değil aynı zamanda bir yaşam tarzı pazarladığını ortaya koymaktadır (Hekimoğlu,2020: 598.). Lezzet ve keyif dergilerinin sadece "üst sınıfa ait bireyleri" ilgilendirir şeklinde "kaliteli yaşama sahip olmak" kavramını kullanıp kendini sunarak, yaşam kalitesini yükseltmek isteyen tüketici bireylere de hitap edecek üslupta hazırlanıp bu mekânlara ilgileri çekilmektedir (Bali,2018: 228.). Sosyal tırmanışın göstergesi aşırı tüketim olmaktan çıkmış, yerini etik değer, kalite ve sağlık arayışı almıştır. Giyinmekle kapanmak arasında nasıl bir kültür farkı varsa, doymak için yemek ile zevk için yemek arasında da ince bir ayrım bulunmaktadır. Türkiye'de yeme-içme üzerinden sınıf ayrımı oluşturulma istenimine 1980'li yıllardan itibaren rastlanılmaktadır. Öyle ki, zeytinyağı kullanımını bir kültür haline getirilmeye çalışılmış, kebabçıların ana caddelerden uzaklaştırılmasını istenmiş, et tüketiminin sınırlandırılması düşüncesi dile getirilmiştir (Bali,2018: 101-139.). Kentli ve uygar bir toplum için temiz, etik anlayışa sahip, özenli bir insan yaratılmak istenmiş ve kent kültüründen farklı davranan bireylerle ve onların farklı yaşam tarzları ile mücadele edilmiştir. Etik anlayışı inşa edilmeye

çalışılırken gazeteler, batılı ve uygar insan olmanın şartı olarak hayvanseverliği topluma aşılama çalışmıştır. 1990’larda tüccar turistlerin yavru köpek satışlarını arttırması, buna örnek olarak gösterilebilir (Bali,2018: 308-312.).

Modern toplumda normalite aklın çerçevelediği bir alanda şekillenmektedir. Kant’ın akli kullanma cesareti postulası bir yöntem olmanın haricinde, modern toplumun sistematik ve hiyerarşik yapısının kaynağı olmuştur. Weber’in “çelik kafes”i, Marx’ın “yabancılaşma kuramı”, Bauman’ın “cam fanus” şeklinde eleştirdiği modern toplumun normalitesi tam da sosyal dışlanmanın içeriğini sunmaktadır.

Sosyal dışlanma, insanların bedenlerini ve düşüncelerini yeniden şekillendirmeye yönelmektedir. Postmodern dönemde de beden aynı tartışmalar üzerinden gündeme getirilmektedir. Günümüz toplumunda artık Foucault’nun bahsettiği tımarhaneler, hapishaneler, kışlalar, hastaneler ve fabrikalardan oluşan bir disiplin toplumu değil, fitness salonları, gökdelenler, kafeler, avmler tarafından disipline edilen toplum haline getirilmiştir. Gündelik hayatında performansları bakımından değerlendirilen özne, direniş noktaları bulamadığı takdirde intihara meyili artmaktadır (Sunar, 2018: 150.). Bedeni yeniden özgürleştirmenin yollarını arayan birey, vegan yaşam tarzını benimseyerek özgürleştiğini düşündüren bir beslenme pratiği edinmektedir. Vegan mekanlarda, sosyal medyada kişinin bu yaşam tarzı üzerinden fenomen haline gelmesi, beslenmenin araçsallaştığını bize göstermektedir. Beslenmek, kapitalist bir düzenin ele aldığı endüstrilerden biridir. Diğer ülkeler ve Türkiye’de organik beslenme, çiğ beslenme, bitkisel bazlı beslenme workshopları, kafeleri, restoranları açılarak bireylerin bu sistemden kaçış noktası olarak gördüğü bu yaşam tarzı kapitalizmin kendini yeniden üretim noktası haline getirilmeye çalışılmaktadır. Vegan yaşam tarzının etik anlayış dışında, sporlarla birlikte sunulan diyet şekline dönüşmesi güzellik algısına dâhil edilmeye çalışıldığını göstermektedir. Yeme-içmenin salt bir amaç olduğu kırsal kesimde geleneklere bağlılığın devam ettiği gözlemlenmektedir. Aslında beslenme için oluşturulan alanların sürdürülebilirliği, kentleri mekânlar üzerinden yorumlanmasında önemli bir nokta oluşturmaktadır.

Öz kimlik anlatımının yolu olan “yaşam tarzının” nasıl hareket edeceği hakkında kararlar almasında etkili olduğunu ve kim olacağını belirlediği görülmektedir. Post-geleneksel bağlamlarda kendini gerçekleştirmenin yolu olarak görülen yaşam tarzının, vegan bireyler üzerinden ele alındığında anti-tüketicilik, fabrika eleştirisi, çiftçiliğe yöneliş, bulanık sınırlara sahip olduğu için birden fazla kimlik birlikte inşa edildiği görülmektedir. Eko-moda olarak görünürlüğünü ünlü isimler üzerinden arttırmaya çalışılan veganlığın, tekno-ticari süreçler içerisinde aslında kapitalizmin farklı bağlamlarda, farklı alanlarda yeniden üretimine katkı sağladıkları görülmektedir. Vegan olmak, Giddens’a göre yaşam projesini etkilemektedir ve bireyin

eğitim düzeyi, kültürel sermayesi çevresi tarafından tekrar değerlendirilmektedir (Larsson vd.,2003: 66.). Vegan olma sürecinin bir statü olarak görüldüğü belirtilmiştir. Bu süreçte bireysel olarak deneyimlenen vegan yaşam tarzı sonrası, pek çok seçim ve gündelik rutinin dışına çıkılması bireyin çevresi tarafından gözlemlenerek farklı konumda değerlendirilmeye başlanması neden olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİNİN VE ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, vegan bireylerin vegan olma deneyimlerini keşfetmek, anlamak ve tanımlamaktır. Veganların toplumsal etkileşim noktalarının neler olduğunu tespit etmek, nasıl oluştuğunu ortaya koymak, bağlamlarını öğrenmektir. Vegan bireylerin kendi dünyalarında yaşadıkları deneyimlere, toplumsal düzlemde bir ışık tutmaktır. Bu ışık vegan olmayan bireylerin, vegan bireyleri anlamasına yardımcı olacaktır. Vegan bireylerin anormal görülmemesi ve hayatlarında yaptığı değişimleri ve bu değişimlerin toplumsal etkilerini, özellikle de bu değişim sürecini yaşarken karşılaştıkları zorlukları, vegan olarak olmasa da gözlemleyerek, vegan olmanın bireysel ve sosyal hayatta nasıl bir çaba gerektirdiğini anlatmak, aydınlatmaktır. Bu amaç doğrultusunda, Antalya kentinde vegan olan katılımcılarla görüşmeler yapılarak demografik özellikleri, vegan olma süreçleri, katıldıkları sosyal gruplar, tüketim alışkanlıkları, karşılaştıkları avantaj ve dezavantajlar, yeniden edindikleri sosyal çevre ile önceden edinilmiş arkadaş çevresi arasındaki farklar ve ailesel çelişmelerin yaşattığı zorluklar, hayata bakış açıları ele alınmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda, derinlemesine ve ayrıntılı veri elde edebilmek için nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Nitel araştırma; irdelenen sosyo-kültürel yapıda saklı olan bilgilerin aydınlatılması ve karşılaşılan olaylara katılımcıların nasıl tepki verdiklerinin ortaya konması hususunda araştırmacıya, derinlemesine tanımlamalar yapma imkânı tanıdığı için (Güçlü,2019: 33-34.) bu araştırmanın yöntemi olarak tercih edilmiştir. Nitel araştırma yöntemi, insanların sosyal hayatlarında edindikleri değer ve davranışların çözülmesi, sosyal olguların incelenmesi ve derinleştirilmesinde kullanılmaktadır (Güçlü,2019: 19.). Araştırmada, bireylerin deneyimleri ile ilişkilendirdikleri anlamlara odaklanma ve kişilerin rutinlerini etkileyen pek çok unsurları fark etme, gözlemlenebilir ve aktarılabilir olanları veri olarak kaydederek öznel yargılarından uzaklaştırmadan nitel veriye dönüştürmek nitel araştırma sürecinin bir parçasıdır (Koçyiğit,2019: 28.). Böylece, toplumsal anlamları olan sembolleri ve imgeleri sorgulamakta ve nedensel genellemelerden uzaklaşmakta yorumlayıcı ya da katılımcı inceleme metodu olarak tercih edilir (Güçlü,2019: 20-21.).

Yapılan bu araştırmada gerçekliğin anlamı veganların yaşadıkları tecrübelerden yola çıkarak ortaya konmuştur. Vegan bireylerle aktif bir araştırmacı olarak çoğunlukla vegan mekanlarda görüşme gerçekleştirilmiştir. Tümevarımcı bir veri analiz süreci izlenmiştir. Nitel araştır-

manın bütüncül yaklaşım özelliği sayesinde incelenen sorun üzerinde etkili olan pek çok faktörle beraber büyük bir resim çizilmiştir. Yorumlayıcı yaklaşım ile verilerin sistematik bir analizini yaparak, görüşmelerin barındırdığı örtük anlamların ve niyetlerin ayırt edilmesi hedeflenmiştir. Bu araştırma boyunca, vegan bireylerin deneyimlerindeki ortak bulgulardan yola çıkarak veganların; Antalya’da vegan olma deneyimleri ve bireylerden farklılaşma noktası olarak neden veganlığı benimsedikleri ortaya konmuştur.

Bu çalışmada yorumlayıcı yaklaşımın kullanılmasının sebebi; çalışmanın, araştırmaya katılan kişilerin sosyal ilişkilerini, benliklerini besleyen duygu dünyalarını ve deneyimlerini anlayıp, açıklamaya çalışan bir süreç içermesidir. Böylece sosyolojik olarak yemek yeme pratiğini, bir gıda çeşidi olan hayvansal ürünlerin hayat tarzından çıkarılmasını irdelerken; gıda ve toplumun ilişkisini açıklama da faydalı olacaktır. Bu hedef doğrultusunda; gözlemler ve görüşmelerin yapıldığı bireylerin vegan olma deneyimleri, toplumsal alana doğru genişletilmiş sosyolojik bir perspektiften sunulmuştur. Bourdieu, toplumsal ayırım konusunu gıda üzerinden detaylandırırken, yemeğin toplumsal bir yansıma olmasından söz etmektedir. Gıda seçimleri sınıfın, cinsiyet rollerinin ve diğer toplumsal normların sembolik anlamını barındırmaktadır (Bourdieu, 2015, 278.). Mevcut literatür araştırması ile oluşan sınırlar, bireylerin yaşanmışlıkları ile aşılma istenmiştir. Her bir katılımcının yaşadığı deneyim aktarılmaya çalışılmıştır. 50 vegan bireyin yaşamında oluşan değişimleri ve birbirleri arasında gerçekleşen dayanışma, duygusal bağ ve baş etme pratikleri üzerine, tek ve geçerli bir bilgi ortaya koymaktan ziyade; bu paylaşımların ve gerçekliğin deneyimler üzerinden, geniş bir bakış açısı ile sunulmak istenmesi araştırmanın amacını ve içeriğini, yöntemi ile uyumlu kılmıştır.

Araştırmanın evreni, araştırma sonuçlarının kapsayabileceği en geniş alanı ifade ettiği için Antalya’da ikamet eden tüm veganları kapsamaktadır. Araştırma örneklemini ise Antalya’da yaşayan, internet üzerinden geniş kitlelere ulaşan, vegan kafe ve restoranlara gitmeyi tercih eden vegan bireyler olmak üzere 50 kişi olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın örneklemini, amaçlı örnekleme yönteminin bir çeşidi olan kartopu (zincir) örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Kartopu örnekleme yöntemi, “toplumun marjinal grupları, kanun dışı işler yapan kişiler ile toplumun genel davranışlarından sapma gösteren gruplara ulaşmak için kullanılan bir yöntem” (Neuman ve Robson, 2014: 197) olarak bilinmesi sebebiyle araştırmanın konusu ve yöntemine uygun bulunmuştur. Kartopu örnekleme tekniği kullanılmasının nedeni, evreni oluşturan her bir birime ulaşmanın zor olması ve evrenin derinliği hakkında bilgi yetersizliğinin olmasıdır (Patton, 2005: 237). Bu tekniğin kullanılması sayesinde daha geniş veri elde edilmiştir. Kişilere, önemli durumlara odaklanılmış ve evrene ulaş-

mada bu kişi veya önemli durumlar takip edilmiştir. Kartopu örnekleme yapılmaması için Antalya’da ikamet eden, vegan yaşam tarzına sahip bireylerle iletişime geçilmiştir. Görüşülen bireyler vasıtasıyla da Antalya’da vegan yaşam tarzına sahip başka bireylere ulaşılmıştır. Çalışmanın evrenini 15 yaşından büyük ve en az iki aydır vegan yaşam tarzını benimsemiş olan bireyler oluşturmaktadır. Vegan olma deneyimi en az iki ay olan bireylerle görüşmenin uygun bulunmasının nedeni, bireylerin konu hakkında yeterli deneyim ve fikir sağlayacağı minimum süre olarak öngörülmesidir. Örneklem seçimine gitmeden ulaşılan ve çalışmaya katılmayı kabul eden bireyler çalışma örnekleme dâhil edilmiştir.

Nitel araştırmanın veri toplama yöntemlerinden olan görüşme yöntemleri başlığının alt dallarından olan derinlemesine görüşme yöntemi ile katılımcıların tecübeleri, bakış açıları öğrenilirken açık uçlu sorular sorulmaktadır ve ayrıntılı bilgi elde edilmektedir (Johnson ve Rowlands, 2012: 100). Bu yöntem sayesinde olguların süreç içerisinde nasıl geliştiği ve katılımcılar tarafından nasıl algılandığı irdelenecektir. Derinlemesine görüşme yöntemi kullanılırken karşılaşılabilecek zorluklar arasında, araştırmacının saha araştırması sırasında doğru anlaşılması ihtimalidir. Katılımcıların bazılarında kendi değer ve tecrübesine uygun düşecek şekilde soruları dönüştürme isteğinin oluşması veya katılımcıların kendinden istenilen rolü farklı anlamlandırması sonucu alınabilecek yanıtların etkilenebilecek olmasıdır (Neuman, 2014: 142). Kısıtlı zaman içerisinde etkili bir görüşme gerçekleştirilmesi hedefi içerisinde (Kümbetoğlu, 2008: 72-75) rehber görüşme formu kullanılmıştır. Sorulacak olan soruların unutulmaması ve gerektiğinde sorular türetilmek istendiği için araştırmada veriler görüşmelerden önce hazırlanan görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formu 20 sorudan oluşmaktadır (EK-3). İlk 7 soru, bireylerin tanıtıcı özelliklerini içeren demografik sorulardır. 8-13. sorularda; bireylerin veganlık açısından tanımlayıcı özellikleri sorulmuştur (ne kadar zamandır vegan olduğu vb.). 14. soru ile, devam eden sorularda ise bireylerin veganlığa dair görüşlerinin sorulduğu 6 tane soru bulunmaktadır. Görüşmeler, 50 kişi ile derinlemesine görüşme tekniği ile yapılmıştır. Görüşmelerin ön uygulamaları (pilot görüşme) 16.01.2020-17.09.2020 tarihleri arasında 3 kişi ile yapılmıştır. Görüşmeler sırasında formun bütün sorularına bağlı kalınmakla birlikte görüşmenin akışına göre ek sorular sorulabilmiştir. Ön uygulama sonrasında görüşme formunda bir düzenlemeye gidilmemiştir.

Görüşmelere, Antalya’da yeni açılmış olan vegan bir kafede başlanmıştır. Orada çalışan ya da o gün orada bulunan vegan kişilere çalışma hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya katılmayı kabul edenlerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmaya katılma konusunda gönüllü olan kişiler, araştırmacıya e-posta ya da telefon ile iletişime geçmiştir. Görüşme öncesi, bireylere çalışma hakkında bilgi verilmiş, katılımının isteğe bağlı olduğu açıklanmıştır. Veriler araştırmacı

tarafından, her birey ile yüz yüze görüşme yapılarak toplanmıştır. Görüşmede sorular araştırmacı tarafından bireylere sorulmuş ve alınan yanıtlar not edilmiştir. Kabul edilmesi durumunda görüşmeler ses kayıt cihazına da kayıt edilmiştir. Ön uygulama görüşmeleri çalışmaya dâhil edilmiştir. Görüşmeler 16 Ocak-17 Eylül 2020 tarihleri arasında yapılmıştır. Çalışmadan anlamlı sonuç alınabilmesi adına görüşmelerin süresi 14 ile 25 dakika arasında gerçekleşmiştir. Katılımcıların, görüşmeye katılmaya gönüllü olduğuna dair sözel onam alınarak görüşmeye başlanmıştır. Kişilerden izin alınarak görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt edilmiştir. Ses kaydını kabul etmeyen 38 bireyin görüşmeleri araştırmacı tarafından sadece not edilmiştir. Cevapları ses kaydına alınan bireylerin cevapları, bilgisayar ortamında word dosyası oluşturularak kaydedilmiştir. Katılımcıların görüşleri gizlilik esasına dayanarak isim verilmeden aktarılmıştır. Sonrasında görüşülen kişilerin tanıdığı ve araştırmaya katılmaya kabul eden veganlara gerek telefon gerekse sosyal medya ile araştırmacı tarafından ulaşılmıştır. Bunun dışında araştırmacının çevresindeki bireylerin tanıdıkları vegan bireyler ile iletişime geçilmiştir. Öncesinde araştırma hakkında kişilere bilgi verilmiştir. Kişilerle iletişime geçildiğinde, onlar böyle bir araştırma için kendilerine ulaşılacağını bilmektedir. Her birey ile konuşulup görüşme için yer ve zaman belirlenmiştir. Görüşmeler için çok gürültülü olmayan mekânlar tercih edilmeye çalışılmıştır. Görüşmeler büyük oranda Antalya/ Lara bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Bazı bireylerle Antalya/Olympos'ta gerçekleşen vegan kampı esnasında görüşülmüştür. Önce araştırma hakkında bilgi verilmiş ardından görüşmeler yapılmıştır. Bazı bireylere ise araştırmacının vegan toplantılara katılması ile ulaşılmıştır. Toplantılar çoğunlukla Ch'i Fine Food'da ve Vegan House'da yapılmıştır. Görüşmelerin yapıldığı mekânlar işitsel kayıt açısından sorun olmamıştır, ses kaydı rahatlıkla yapılabilmiştir.

Görüşmeler sırasında araştırmacıya vegan ya da vejetaryen olup olmadığını soranlar olmuştur. Araştırmacının vegan/vejetaryen olmaması nedeniyle vegan bireylerin araştırmaya katılımda tereddüt yaşadıkları gözlemlenmiştir. Ancak bu nedenle görüşmeyi kabul etmeyen kimse olmamıştır. Kişilerin araştırmaya bakış açılarının olumlu olduğu ve bazen soruları örneklerle cevapladıkları kaydedilmiştir. Çoğu görüşme, formdaki sorularının dışında soruların sorulmasına imkân veren bir atmosferde gerçekleşmiştir. Görüşülen kişilerden bazıları vegan/vejetaryenlik ile ilgili duygu ve düşüncelerini dile getirmekten ve böyle bir araştırmanın yapılması konusundaki memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Görüşmeler bittikten sonra iki tarafın da zaman durumuna göre konuyla ilgili sohbet devam etmiştir. Bu sırada görüşülen bireyin eklediği başka anekdotlar olduğunda araştırmacı tarafından ayrıca not edilmiştir. Görüşmede ses kaydını kabul etmeyen kişilerin söyledikleri araştırmacı tarafından sadece not edilmiştir. Ses kaydını kabul etmeyen bireyler (38 kişi), araştırmacının not edebilmesi için yavaş hızla

konuşma hassasiyetini göstermişlerdir. Görüşme ses kayıtları sonrasında araştırmacı tarafından dinlenerek yazılı hale getirilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular yardımı ile katılımcıların aktif olarak görüşmeye katılımları sağlanmış ve karşılıklı diyalog gerçekleştirilmiştir.

Yapılan bu nitel araştırmada elde edilen veriler, bilgisayar destekli analiz yöntemlerinden ‘‘maxqda programı’’ ile kodlanarak analiz edilmiştir. Ardından ilgili temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Daha sonra temalar üzerinde gerekli düzenlemeler yapılarak bulgular yorumlanmıştır.

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri Tablo 3.2.’deki gibi düzenlenmiştir (EK-1). 6 kişinin evli, 44 kişinin bekâr olduğu kaydedilmiştir. Eğitim düzeyine bakıldığında 3 katılımcı lise seviyesinde eğitim almışken, 2 kişi önlisans, 36 kişi lisans, 8 kişi yüksek lisans, 1 kişi doktora eğitim seviyesine sahiptir. Çalışma durumlarına bakıldığında 8 katılımcı öğrenci olup, 5 kişi devlet memuru, 1 kişi henüz işe başlamamıştır; diğer 37 katılımcı ise özel sektörde mesleklerini icra etmektedir.

Yapılan derinlemesine görüşmelerde, Antalya’daki bireylerin veganlığı seçme sebeplerine, vegan olduktan sonra yaşamlarındaki değişen noktalara, aile ve sosyal çevresi ile yaşanan paylaşımlara ya da tam tersi bir durum olarak yaşanan kaçışlara ve tüm bunlar ile baş etmek üzere geliştirilen yöntemlere odaklanılmıştır. Görüşmecilerin yeni yaşam tarzını benimserken deneyimledikleri bedensel, çevresel değişimlerin; benlik dünyalarında yarattığı değişimler ile bunların dışı vurumları üzerinde durulmuştur. Görüşmecilerin vegan olarak geçirdiği süre ile veganlığı deneyimlediği esnada sosyal çevresinin veganlık hakkındaki bilgi düzeyi ve içinde bulunduğu toplumun vegan yaşam tarzına yaklaşımı araştırma kapsamında incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma süresi Covid-19 pandemi süreci dahiline denk geldiği için randevuların zaman zaman ertelenmesine neden olmuş olsa da görüşmeler sağlıklı bir şekilde tamamlanmıştır.

Tezin bundan sonraki kısmında, araştırma bulgularının tanımlanması ve yorumlanması yer almaktadır. Alan araştırması bulguları üç ana tema ve bunlara bağlı olan sekiz alt tema ile birlikte tartışılmıştır. Araştırma sonucu ortaya çıkan tema ve alt temalar Ek-2’de yer almaktadır. Görüşmeler neticesinde ilk temada vegan bireylerin tanıtıcı özellikleri ve vegan olma deneyimlerine etkisine yer verilmiştir. İkinci temada veganlık deneyimi ekolojik, toplumsal ve etik kaygılar, başlıklar altında yorumlanmıştır. Üçüncü temada ise, veganlığın sağlıksal yönü nedeniyle tercih edilmesinin sonuçları ve geleceğin besin pratiği olarak kabul edilmesi hususu, nedenleriyle beraber ele alınmıştır. Dördüncü temada, yaşam tarzının veganlara yaratmış olduğu yeni alanları, kimliği, kapitalizme karşı direniş noktası olarak gördükleri bu yeni yaşam modelinin tüketim kültürüyle birlikte kapitalizmin alt kümesine dâhil olmalarını ve bu durumu farkedip-

etmedikleri görüşmecilerin ortak deneyimlerinden yola çıkarak detaylandırılmıştır. Son bölümde ise, veganların Antalya kentinde vegan olma tecrübesine ve Antalya'nın diğer şehirlerle görüşmecilerin gözünden kıyaslamasına yer verilmiştir. Vegan bireylerin düşüncelerinden yola çıkılarak Antalya'nın genel coğrafi, iklimsel özelliklerinden, ihracat ve üretim şartlarından, vegan mekânlardan ve tüketim alanlarından bahsedilmiş ardından Antalya'da veganların sosyalleşme alanlarını, neden burada vakit geçirmeyi tercih ettiklerini bulgularla beraber yorumlanmıştır.

2.2. Antalya Hakkında Bilgiler ve Araştırmanın Antalya Kentinde Yürütülme Nedeni

Bir toplumun kültürel temelleri arasında mutfak, o kültüre ait benliğin sofrada sunulmasını sağlamaktadır. Toplumun yaşadığı bölgenin coğrafi konumu, üretim biçimleri, tarihsel gelişimi, ekonomik ve kültürel ilişkileri, yörenin beslenme anlayışını etkilemektedir. Antalya kentinin doğası, hava koşulları ve coğrafi özellikleri sayesinde yetişen çeşitli bitkisel bazlı ürünlere, bireylerin ilk elden ulaşmasına imkân sağlamaktadır. Vegan bireylerin yerleşim yeri olarak Antalya'yı seçmesinde etkili olduğu düşünülen bu faktörler, araştırmanın Antalya kenti sınırlarında yürütülmesinde etkili olmuştur. Antalya; Türkiye'nin turizm ve tarım alanlarında kendini tanıtmaya katkı sağlayan önemli bir kenttir. Coğrafyacı Strabon, Antalya ilinin konumunu kaynağında şöyle telaffuz etmiştir:

Phaselis'ten sonra Pamphylia'nın başlangıcı ve büyük bir kale olan Olbia gelir ve oradan sonrada, büyük hacimde ve gürültüsü ta uzaktan duyulabilen, çok şiddetle yüksek bir kayadan aşağı çarparak düşen ve Katarrhaktes olarak adlandırılan ırmağa varılır. Bundan sonra Attaleia kenti gelir, burası adını kurucusu Attalos Philadelphos'tan almıştır (Strabon,2005:14.).

Kentin coğrafyasına bakılacak olursa, batısında ve kuzeyinde Batı Toros dağları bulunması ve üç traverten tараçadan ilkinin üzerine inşa edilmesi (Güçlü,1997: 1.) 500-600 metre yüksekliğe kadar Akdeniz iklimine uyum sağlayan makilere Antalya kentinde rastlanmasında rol oynamıştır (Dere Yağar,2012: 8.). Antalya, Türkiye'nin Akdeniz bölgesinde bulunan ve ılıman iklime sahip olan bir kenttir. Akdeniz iklimine sahip olan Antalya kentinde yaz mevsimi sıcak ve kurak geçerken, kışları ılık ve yağışlı olmaktadır (Güçlü,1997: 1.). Bölgede yazın ölçülen en yüksek hava sıcaklığı ve kışın ölçülen en soğuk hava sıcaklığı küresel ısınma ve iklimlerin değişim göstermesiyle değişmektedir.

Antalya kentinin arazi yapısı ise tarımsal faaliyetlere uygundur. 3.000 metreyi aşan yüksek bölgelerde yetişen bitki türlerinde çeşitlilik görülmektedir. Ayrıca yaz sıcaklarında bölge halkının yaylalara yerleşmesi, gittikleri bölgelerde yetişen ürün çeşitlerinin devamlılığını sağlarken, bunları kent merkezine getirmeleri ile ürünlerin kent geneline yayılmalarını da sağlamaktadır. ‘‘ 250 çeşit çiçek, 41 çeşit sebze ve 36 çeşit meyve; hububat ve bakliyat’’ (Dere

Yağar,2012: 9.) Antalya kentinin sahilinde ve yaylasında ana ürün olarak bireylerin sofrasına gelmektedir. Şimdilerde Antalya'nın simgesi haline gelmiş olan narenciye'nin ekimine 1900'lü yıllarda başlanmıştır. Ticaret ve Sanayi Odası, düzenli olarak Sakız Adası'ndan getirilen mandalina ve portakal fidanlarının Antalya'ya ekilmesinde rol oynamıştır. Narenciye'nin yanı sıra, şehirde 1936-1940 yılları arasında 22.000 zeytin ağacı olduğu bilinmektedir (Güçlü,1997: 56-60.). Bunun dışında, kentte 41 çeşit sebze ve 36 çeşit meyvenin yetiştiği bilinmektedir. (Dere Yağar,2012: 11-12.). Ürün çeşitliliğin çok olması ve bu ürünlerin ihracat talebi görmesi, bireylerin ürünlere taze ve uygun fiyatlı ulaşmalarına imkân tanımaktadır.

Çalışmanın Antalya ili üzerinde yürütülmesinin nedenleri arasında, vegan bireylerin maddi duruma bağlı olarak tüketim anlayışlarının değişmesinin gözlemlenmiş olması da yer almaktadır. Veganların, sadece vegan restoranlardaki ürünleri satın alarak vegan kimliği tüketmek amacı ile bu şehri tercih etmediği, market ve pazarlarda ürünü diğer şehirlere nazaran uygun fiyata bulabildiği için (tarımsal şehrin avantajlarından faydalanmak amacıyla) Antalya'yı tercih ettikleri düşünülmektedir. Antalya'da vegan olmanın daha avantajlı olduğu öngörülmektedir.

Antalya kentinin gelirinde hayvancılığın da payı bulunmaktadır. Kent gelirinin, hayvancılık ve tarım üzerinden elde edilen ürünlerin kent pazarlarında satılması ve başka şehirlere pazarlanmasıyla sağlandığını söylemek mümkündür. Antalya kenti, ılıman iklimi ve topografya şartları sayesinde birçok hayvan türüne ev sahipliğinde bulunsa da (Çimrin,1999: 29.) soylarının verimsizliği, hayvancılık sektörünün olumsuz gelişmesine neden olmuştur. Bu olumsuzluğa karşı hayvancılığın, yenilenebilir enerji kaynaklı projeler kapsamında geliştirilmesi adına adımlar atılmıştır (Antalya Valiliği, 2019:24.). Hayvancılık, tarımsal faaliyetlerle karşılaştırıldığında nispeten geri kalmış durumdadır. Dört mevsim boyunca tarımsal üretimin süreklilik arz etmesinde, hava koşullarının seracılığa uygun olması da etkilidir. Bölgede don olaylarının sık görülmemesi, seracılığın yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Çimrin,1999: 29.).

Şehrin olumlu hava koşullarına sahip olmasının, üretilen besinlerin çeşitlenmesinde ve bireylerin beslenme pratiğinde organik ürün tüketimine yönelmesinde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Organik ürüne ilk elden ulaşmanın daha az maliyetli olması nedeniyle, Antalya'da vegan olarak yaşayan bireylerin paketli ürünlerdence doğal ürünleri öncelikli olarak tercih ettiği öngörülmektedir.

Antalya kenti, pek çok milleti bünyesinde barındıran bir kent olma özelliği ile çokkültürlü bir yapıya sahiptir. Kentin mutfağı da göç aldığı toplumların mutfak kültürüyle harmanlanmıştır. Çeşitli bitkilerden elde edilen yemeklere sahip olmasında, Antalya ilinin konumu ve topografyası kadar çok kültürlü mutfağı da etkilidir. Girit, Mısır, Kafkasya, Kıbrıs, Selanik

mutfağının örneklerini genel olarak Antalya mutfağında görmemizin nedeni Antalya'nın bu bölgelerden göç almış bir kent olmasıdır (Aras,2007: 7.). Antalya'yı göç noktası haline getiren faktörlerden biri de bu bölgelerle olan benzerliğidir. Örneğin, Girit muhacirleri Antalya kentine gönderilirken “Akdeniz sahilinde bulunan ve bir hayli yabani zeytin ağaçlarıyla limon ve portakal gibi meyve ağaçlarına sahip, “umran ve terakkiye” müsait olan Antalya sancağının havası bu muhacirlerin geldikleri memleketin iklimine muadildir” (Güçlü,2018: 1047.) denilerek, geldikleri şehirle benzer noktalara sahip olduğu işaret edilmiş ve beslenme pratiklerinden uzaklaşmayacakları, kültürel kimlik ve belleklerini sürdürebilecekleri bir merkez olarak gösterilmiştir. Göçler, farklı topluluklardan insanların bir arada yaşamasına imkân tanımaktadır. Hoşgörü ve saygı değerleri böylesine çok kültürlü bölgelerde önem arz etmektedir. Antalya'nın çevre illerden ayrılan bir diğer özelliği de göç alan bir şehir olmasıdır. Göç alan yapısı ile Antalya'da yaşayan bireyler, toleransı daha yüksek ve yeniliklere açık hale gelmiştir. Vegan bireylerin kozmopolit şehirlerde kimliklerini hürce ifade ettikleri, dışlanma veya etiketlenme duygusunu daha az hissettikleri düşünülmektedir. Dolayısıyla Antalya kentinde yaşamının, vegan bireylerin kendilerini daha özgür hissetmelerine neden olduğu gözlemlenmiştir.

Günümüzde şehirlerin çeşitli amaçlarla öne çıkarılması ve diğer şehirlerden farklılaşmasında çeşitli ürünler ve hizmetler kullanılmaktadır. Antalya'da vegan toplulukların görünürlüklerini hızla arttırmaları, bu ürün ve hizmet piyasasında değişime gidilmesine neden olmuştur. Vegan kafe ve restoranların artması, vegan otellerin açılması bunun tipik örnekleri arasındadır. Araştırma çerçevesinde Antalya kentindeki vegan restoranlar tespit edilmiş ve inceleme amacıyla ziyaret edilmiştir. Araştırmanın ilk bulguları, vegan restoranların genellikle Antalya'nın Lara bölgesinde yoğunlaşmış olduğunu göstermektedir. Vegan kafelerin bu bölgede yoğunlaşmasının nedenlerinden ilki, orada ikamet eden bireylerin ekonomik durumudur. Lara bölgesinde yaşayan bireylerin alım gücünün yüksek olması, paketlenmiş vegan ürünleri tercih etmelerinde ve satın almalarında etkilidir. Lara bölgesinde vegan ürünlere olan ilginin artış göstermesi üzerine, o bölgede vegan restoranların ve kafelerin açılmasının hız kazanması arasında bağlantı bulunmaktadır. Vegan kafelerin tercih edilmesinde etkili olan bir diğer neden de bu kafelerin diğerlerinden farklı dizayn edilmiş olmasıdır. Minimal eşya ve doğal ışığın hâkim olduğu bir düzen kurgulanarak, bireyin kendini doğal ortamda hissetmesi için uygun ambiyans oluşturulmak istenmiştir.

Kentler çeşitli stratejik planlamalara bağlı olarak diğer kentlerden farklılaşmayı hedeflemektedir (Cevher,2012: 108.). Antalya'nın bölgesel kalkınmasında ve marka olarak ortaya çıkarılmasında veganlığın rolü ölçülmek istenmiştir. Bir kimlik olarak veganlığın pazara sunulması

ve bu doğrultuda şehre ek çekicilik olarak katılması adına bölgelerin yapılandırıldığı gözlemlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Görüşme Yapılan Kişilerin Tanıtıcı Özellikleri

Vegan bireyler ile yapılan görüşmelerde, bireylerin araştırma ile ilgili olumlu bir tutum sergiledikleri, fikirlerini paylaşma konusunda istekli oldukları görülmüştür. Görüşülen kişilerin 26'sı kadın 24'ü erkek bireylerdir. Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğu bekâr (44 birey) ve çocukları yoktur. Çocuğu olan kişilerin (2 kişi) de birer tane çocuğu bulunmaktadır. Bireylerin eğitim düzeylerine bakıldığında; 6'sı lise, 2'si önlisans, 34'ü lisans, 7'si yüksek lisans, 1'i ise doktora mezunudur. Buna göre Antalya'da yaşayan veganların çoğunluğu evli olmayan, kadın, yükseköğrenim düzeyinde eğitim almış, kentsel alanda yaşayan ve sosyo-ekonomik düzeyi iyi durumda olan bireylerden oluşmaktadır. Bireylerin vegan olma ile ilgili tanıtıcı özelliklerine bakacak olursak, veganlık sürelerinin 2 ay ile 10 yıl arasında değiştiği görülmüştür.

3.2. Vegan Yaşam Tarzını Tercih Etme Nedenleri

Görüşme yapılırken vegan bireylerin, vegan yaşam tarzını tercih etmelerini birden fazla nedene bağladıkları gözlemlenmiştir. Gerekçelerin başında hayvan haklarına saygılı olmak ve sağlıklı bir yaşam tarzının arzulanması gelmektedir. Diğer gerekçeler ise; gelecek neslin beslenme tarzını vegan olarak kabul görmelerine neden olan kitap ve belgesellerden etkilenmeleri bu nedenle erkenden adapte olma isteği, son zamanlarda vegan yaşam tarzının moda olması ve tüketim sektörlerinin veganlara özgü ürünler üretmesi, bu ürünleri tüketme alışkanlığı edinerek yeni bir statüye kavuşma isteği, yeni sosyal çevre edinme, yeni bir kimliğe kavuşma arzusu; veganlığın doğayı korumanın yollarından biri olarak kabul görmesi, önceden et alacak ekonomik durumun olmaması ve farkındalık yaşanmadan (yani etik nedenler umursanmadan vejetaryen beslenmek) vegan olmaya karar verme şeklinde sıralanmaktadır. (Tablo 3.1.). Vegan yaşam tarzını kabul etme nedenleri arasında direkt feminist düşünceler sayılmasa da görüşmeler arasında, insan haklarına saygılı olabilmenin yolu tüm canlılara merhamet göstermekten geçmektedir şeklinde ifade edilmiştir.

Veganlıkla ilgili yapılan araştırmalarda, bireylerin bu yaşam tarzını tercih etme nedenlerinin başında etik, ekoloji ve sağlık konuları gelmektedir (Ruby,2012: 142.). Bu yönüyle elde edilen bulgular uyumluluk göstermektedir.

Tablo 3.1. Bireylerin Vegan Olma Nedenleri

Vegan olma nedenleri	Cevap veren kişi sayısı
Sağlık	5
Doğayı koruma	8
Yeni bir statüye sahip olma isteği ve moda	9
Ekonomik durum	2
Hayvan haklarını koruma ve Etik	18
Feminist düşünceler	3
Yeni neslin beslenme pratiği olarak görme	5
Toplam	50

3.3. Demografik Bilgiler ve Veganlık İlişkisi

Araştırmaya katılan vegan bireylerin, demografik bilgilerine bakıldığında, kadın veganların sayısının erkek veganlara oranla daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Kadınların bitkisel bazlı beslenmesinin doğal karşılanması, veganlığı sürdürmelerinde çevrelerinden daha az eleştiri almalarına neden olmuştur. Erkeklerin ataerkil toplum düzeninde alışlagelmiş beslenme anlayışından sıyrılan beslenme pratiğini yaşam tarzına dönüştürmesi ise çevresi tarafından kabbullenilmesi güç bir durum olarak görülmektedir. Erkek bireylerin çoğu ‘‘hastalıklı’’ veya ‘‘aykırı’’ birey olarak etiketlendiğini belirtmektedir. Yaş aralığının 24-39 arasında yoğunlaşmasının nedenleri arasında fiziki görünüm ve yaşlanma kaygısının olduğu öngörülmektedir. Bireylerin beden imgesini şekillendirmede vegan diyet türünü tercih ettiği görülmektedir. Aynı zamanda yoga, pilates gibi vegan yaşam felsefesini destekleyici spor dalları ile ilgilendikleri gözlemlenmiştir.

Her sürecin kendini kanıtlamak ve ömrünü uzatmak için uyguladığı birtakım kurallar mevcuttur. Bu nedenle toplumu disipline eden değerler ve normları denetim altına almaya çalışan hatta yeniden oluşturan bir süreç bulunmaktadır. Turner’ın ifadesiyle bağdaştıracak olursak, bedeni kontrol altına almak aynı zamanda iç dünyayı da kontrol altına almak demektir. Günümüzde uzun ömür, sağlık, gençlik, güzellik için diyetler yapılmaktadır. Bu durum Foucault’un; diyeti, biyo-iktidarın nüfus politikası oluşturmada bir simge olarak gördüğü söylemini desteklemektedir. Disiplinci bir iktidar, verim ve uysallık üzerine çalışmakta ve bu nedenle bedenlerin denetimli bir biçimde, üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlanması sağlamaya çalışmaktadır (Foucault,2014: 100.). Diyet, sağlıklı ve nitelikli nüfusa sahip olmanın ön koşuludur. Sağlıklı kalmak için yapılan ve tüketim kültüründe moda olarak dayatılan diyet türlerinin ticari, politik ve kültürel amaçlar doğrultusunda, iktidar-

ların bireyler üzerinde denetim kurma amacına hizmet etmesi, bu diyetleri dini diyetlerden ayıran yönüdür. Baudrillard, tüketim kültürü içinde sürekli bir bedenimiz olduğu ve onu sosyal, psikolojik, baskılar doğrultusunda değişime soktuğumuzu ifade etmektedir. Estetik kaygıların yanı sıra tıbbi bilgilerle karıştırılan sağlıklı bedene sahip olma koşulları, tam anlamıyla hayatımıza girmiş olmaktadır.

Eğitim düzeyi dağılımına bakıldığında lisans eğitim seviyesine sahip veganların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Veganlığın öğrenilmesi ve kabullenilmesi sürecinde çeşitli kitap ve dergilerden araştırma yapılması, belgesel ve filmler izlenilmesi, sosyal medyada farkındalık çalışması yapan sayfaların takip edilmesi, etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu etkinliklerin eğitim seviyesine bağlı olarak, içinde bulunulan toplumsal normların sorgulanması ile ortaya çıktığı öngörülmektedir. Bireyin kişisel haz duvarlarını aşarak farkındalık yaşamasında, eğitim seviyesinin tamamen olmasa da kısmi olarak etkili olduğu öngörülmektedir.

Vegan yaşam tarzını sürdüren bekar bireylerin, evlilere nazaran çoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir. Nedeni, görüşme soruları arasında olmamasına rağmen konuşmanın seyrine uygun olarak sorulmuştur. Vegan bireylerin, kendi yaşam tarzlarına saygı duyan bireyle henüz tanışmadıklarını veya duygusal bağ kurdukları bireyin, etik veya vicdani kaygı duymaksızın veganlığa önyargı ile yaklaştığını belirtmiştir.

Vegan olan hep sabreden taraf olmak zorunda. Özellikle ilişkide kadın vegan olmak daha zor. Hem kendi yemeğinizi, vicdanınızın sesini dinleyerek pişiriyorsunuz hem de sanki hiç o düşüncelere sahip değilmisiniz gibi eşinizle iyi olmak adına hayvansal içerikli yemek yapıyorsunuz. Kendi içinizdeki çelişki hiç bitmiyor. Belli bir süre sonra yıpratıcı olmaya başlıyor ki ilişkinin bitmesine kadar gidiyor. (4 numaralı katılımcı.).

Kadın veganların bekar olmasında ve duygusal bağdan kaçınmasındaki bir diğer sebep de gelecekte çocuk sahibi olması sonucunda bir kişinin daha vicdani sorumluluğu ile fiziki ve psikolojik gelişimini takip etmek zorunda kalacak olmasıdır.

3.4. Çevresel ve Toplumsal Duyarlılığın Yaşam Tarzı Olarak İzdüşümü: Veganlık

3.4.1. Hayvan Haklarını Koruma ve Etik

Görüşülen kişilerin çoğu (18 kişi); hayvanların, insanların refahı için kullanılmasına ve acı çekmesine karşı duruş sergilediğini ve bu sebeple hayvan ürünlerini tüketmemeyi tercih ettiğini belirtmiştir. (Tablo 3.1.). Hayvanların, insanların istek ve arzularını tatmin etmek adına öldürülmesine karşı duran bir vegan görüşmecinin sözleri şu şekildedir:

Hayvanların insan istek ve ihtiyaçlarına bağlı olarak öldürülmesine karşıyım. Sırf biz istiyoruz diye öldürülen yüzlerce canlara artık sebep olmak istemedim. Hayvanları seviyorum ve onları özgür kılmanın yolu aynı zamanda kendimi iyi hissetmeme ve farklı olmama sebep olacaksa neden vegan olmayayım ki dedim. (16 numaralı katılımcı).

Hayvan haklarının korunması gerektiğini ve sadece kedi, köpek gibi evcil hayvanların değil tüm hayvanların bu haklardan faydalanması gerektiğini ifade eden bir vegan bireyin görüşünde cümleleri de şu şekildedir:

Daha barışçıl bir dünya istediğim için ve hayvanların yaşamına saygı duyduğum için onların bedenlerini yemekten vazgeçtim. Rastgele çıkan bir tabloda, arkada çiftlik hayvanları olan, önde ise kedileri besleyen bir adam vardı. Benimde dört kedim var ve o tablodaki adamla kendimi özdeşitledim. Çiftlik hayvanlarını fiili öldürmesek de aslında ölmelerine neden oluyoruz. Veganlığın özünde tüm canlıları kucaklamak vardır. Ben kendi adıma bir iki yüzlülük gördüm o tabloda. Yaşama biçimim ve savunduğum şeyler oldukça farklıymış. O anda değişmem gerektiğini anladım. Etik anlamda vegan oldum. (22 numaralı katılımcı.).

Hayvan sömürsünü, vegan olmalarının gerekçesi olarak belirten bireyler, etik olarak da hayvan ürünleri tüketilmesinin doğruluğunu sorguladıklarını belirtmişlerdir. Hayvanların da insanlar gibi yaşama hakkının olduğunu, hayvanların konuşma yetenekleri olmadığı için onların haklarını insanların gözetmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Merhametli ve vicdanlı olmanın iyi iyi bir gelecek için gerekli olduğunu ve bunun için hayvanlara eziyet edilmemesi gerektiğini düşünmektedirler. Görüşülen kişilerin konuyla ilgili ifadeleri şu şekildedir: “Tıpkı insanlar gibi her canlının yaşama hakkı vardır. Her hayvan, birer hisseden; aile kurabilen ve yaşama tarzları olan bireydir. Bunu kendi isteklerimiz doğrultusunda ellerinden almak hiç vicdanlı bir davranış değildir.” (28 numaralı katılımcı). “Bu dönemde hayvanların hala kaynak ve mal olarak görülmesi, bizim merhametsizce ve sorumsuzca davranmamızdan kaynaklıdır.” (35 numaralı katılımcı).

Hayvan haklarından söz ederken aslında, dünyaya geldikleri andan itibaren temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları sebebi ile tüm bunların insan eli ile karşılanmasını ifade etmekteyiz (Aksulu,2013: 25.). Kendi ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayacak yeterlilikte olmaması, hayvanların insanlara muhtaçlığını pekiştirmektedir. Bununla ilgili bir kişinin ifadeleri şu şekildedir: “Vicdanım, hayvanların daha fazla mal gibi kullanılmasına izin vermediği için bu yaşam tarzını seçtim. Hayvanlar, biz damak zevkimizden vazgeçemediğimiz için her gün öldürülüyor. Kendi adıma buna dur demek ve bu zincire engel olmak istedim.” (38 numaralı katılımcı).

Hayvanların, ihtiyaçlarımız ve eğlence anlayışımız için birer araç olarak kullanılması hakkında bir katılımcının ifadeleri şu şekilde olmuştur:

Hayvanların bedeni hammadde değildir. Bunu bir ürün olarak kabul etmemiz bu sistemin devam etmesine neden olmaktadır. Onları bir birey olarak kabul etmemiz gerektiğinin farkına vardım. Hayvanlara evrim sürecinde araç olarak ihtiyaç duyduk ancak şuanki teknolojik ilerleme sayesinde onlara bağımlı değiliz. Hayvanlar bizim eğlence aracımız değildir. At çiftliğinde bulunan atların yaratılış nedeni benim onu sürmem değildir. Onlar birer tutsak. Tıpkı balık çiftliklerindeki balıklar gibi. Alınıp satılması nasıl bir insan için yanılsaa bir hayvan içinde yanılsaa. Vegan etik bunların tam karşısında olduğu için kabullendim. (28 numaralı katılımcı).

Bu görüşlerden hareketle, etik nedenlerle vegan olan bireylerin, hayvanlara değer verdikleri ve sadece insanların yararına yaratılmış olacağı kanısından kaçındıkları gözlemlenmiştir. Etik nedenlerle vegan olan bireylerin hayvanlar arasında; evcil hayvanlar, çiftlik hayvanları ve sirk hayvanları şeklinde ayırım yapılmasına karşı çıktıkları ve hayvan haklarından tüm hayvanların yararlanması gerektiğini ifade ettikleri gözlemlenmiştir.

3.4.2. Ekolojik Dengenin Sağlanmasında Vegan Olmanın Rolü

Hayvansal atıklar ve hayvansal atıklardan elde edilen gübre gibi ürünlerin kullanılması, atmosferdeki fosfor, azot miktarının artmasına ve su kaynaklarının kirlenmesine yol açmaktadır. Hayvansal üretimin devamı için, temiz su kaynaklarının bir bölümünün hayvan çiftliklerine ayrılması, suyun önemli ölçüde israfına yol açmaktadır. Vegan beslenerek sudan tasarruf edilmesini sağlama ve insan vücuduna zararlı gazların atmosfere salınmasının azaltılmasında etkili olma düşüncesinin, bireylerin vegan yaşam tarzını tercih etmesinde rol oynadığı gözlemlenmiştir. Vegan bireylere göre; vegan yaşam tarzına sahip olmak, ekolojik düzenin olumlu etkilenmesinde önemli rol üstlenmektedir. Böyle düşünen vegan bireylerden birkaçı düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Bir hayvanı doyurabilmek adına ürettiğimiz bitkileri, kendimiz yok yere katlettiğimiz ormanları geri kazanabiliriz. Böylece küresel ısınma sürecini yavaşlatabiliriz. Ayrıca hayvansal ürünleri paketlemede kullanılan plastikler sürdürülemez olduğu için bizi geri dönülmez bir yola sokmaktadır. Hazdan daha önemli şeyler var, yaşam gibi. (46 numaralı katılımcı).

Katılımcı veganlar, karbon ayak izinin küçütülmesinin yolu olarak yaşam tarzında değişikliğe gidilmesi gerektiğini önermektedirler. Sadece vegan yaşam tarzını benimseyerek bu sorunların çözülmesinin mümkün olmadığını ancak iktidarların, diğer tedbirleri almaları hususunda farkındalık yaratacağını belirtmektedirler. Bir katılımcı bu konu hakkında düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Doğayı ve hayvanları seviyorum, onlar için ve kendi geleceğim için bir şey yapmaya karar verdim ve vegan oldum. Karbon ayak izimi küçültmeye, beslenme alışkanlığımla başladım.” (19 numaralı katılımcı).

Hayvansal ürün tüketimini bırakmanın vicdani boyutunun yanı sıra, gelecek için bir şeyler yapıyor olma hissi bireylerin kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlamaktadır. Birey, vegan olduğu andan itibaren geleceğe karşı umut beslemekte aynı zamanda sanayi ve gıda sistemine karşı duyduğu şüpheden dolayı sağlıklı bir yaşam sürmenin yolu olarak veganlığı görmektedir. Bir katılımcının bu konu hakkındaki düşünceleri şu şekildedir: “...üzerime hayvan derisi giymiyorum, cesedini yemiyorum. Doğaya ve kendime iyilik yapmanın yolu merhametli olmaktan geçiyormuş geç de olsa anladım.” (20 numaralı katılımcı).

Görüşme yapılan bireylerin bu ortak düşüncelerinden hareketle; amaçlarının, aslında çevreye insan eliyle verilecek zararın en aza indirgenmesi olduğu gözlemlenmiştir. Vegan bireyler, hayvansal ürünleri beslenme pratiklerinden çıkararak ‘‘sürdürülebilir çevre için sürdürülebilir beslenme’’ ilişkisini kurmaktadır. Burada amaç, insanların doğaya verdiği zararı en aza indirmek ve gelecek nesillere sağlıklı bir çevre bırakabilmektir.

3.4.3. Toplumsal Rollerin Yıkımı: Et Yememek

Beslenme pratiği; toplumun düzenini, kurulan sosyal ilişkileri ve toplumsal normları yansıtan eylemler içermekte ve aynı zamanda toplumsal rollerin devamlılığını sağlamaktadır. Ataerkil bir toplum düzeninde beslenme pratiğini inceleyecek olursak, kadın ve erkek bireylerin besin seçiminde ve paylaşımında bu düzenin etkisi görülebilmektedir. Kadınları ikincil olarak konumlandıran bu düzende, kadınların bitkileri besin olarak tercih etmesi bir etiket unsuru olarak görülmektedir. Yine ataerkil düzende erkekler ise, kıymetli olan ‘‘et’’i ana yemek olarak tüketmeli, diğer besinleri alternatif olarak tercih etmelidir. Doğaya hâkim olarak kurgulanan erkeğin et tüketmesi gerekli olarak görülmektedir ve bu durum doğallaştırılmaktadır. Erkeksi davranış olarak benimsetilen ‘‘et yeme’’ anlayışını devam ettirmek istemeyen erkekler toplum tarafından garip karşılanmakta, sağlığı ve cinsiyeti hakkında sorularla karşı karşıya kalmaktadır. Bir görüşmeci bu konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: ‘‘Artık et yemiyorum dediğim zaman bana cinsel hayatımla ilgili sorular da sordular, sanki cinsiyet değiştirmişim gibi davrandılar. Et yemekle, cinsel güç arasında bir bağlantı olmadığını, protein almanın başka yolları olduğunu çevreme anlatmak yıllarımı aldı.’’ (49 numaralı katılımcı).

Et yemek ve bitki bazlı besinlerden uzak durmak, ataerkil toplumda toplumsal cinsiyet kimliğinin icrasında kullanılmaktadır. Et yemeyi reddeden erkekler haliyle normların bariyerleri ile karşılaşmakta ve toplumsal dışlanmayı deneyimlemektedir.

Araştırmanın bu temasında gözlemlenen durum; vegan erkeklerin, et yememeyi kendi gerekçeleriyle kimliklerine dahil ettikleridir. Araştırma kapsamında, katılımcı erkeklerin yetiştiği aile ve çevrede et yeme ile erkek sağlığı arasında kurulan ilişki nedeniyle vegan yaşam tarzı ile artık erkekler, hayatlarında hayvansal gıdalara yer vermese de hangi ürünlerden protein alıp, vitamin takviyesi yaptıklarını belirtme gereği duymuştur. Bir görüşmeci düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

... et yemeyi ve barbekü yapmayı bırakmak, spor yapmam için daha fazla zaman kazanmamı sağladı. İstedğim vücut formuna sahibim, sabahları kalkıyorum protein shake’i hazırlıyorum ve sağlıklı besleniyorum. Bunu tek bir hayvana bile zarar vermeden yapıyorum. Ayrıca erkek arkadaşlarla sürekli buluşarak çevremi genişletme düşüncesinin ne kadar da yanlış olduğunu fark ettim. Spor salonunda tanıştığım kız arkadaşım 3 yıldır beraberiz, birbirimizden memnunuz. (35 numaralı katılımcı).

Hegemonik erkeklik Connell (2005) tarafından geliştirilen ve erkeklik inşasında medya söylemleriyle desteklenen normların bir anda bırakılması, kişinin çevresi gibi benliğinde de sorgulamalara yol açsa da birey kendine erkekliğini yeniden üreteceği alanlar bulmuştur. Zira erkeklere farklı bağlamlarda esnek bir iktidar kurmayı sağlayan hegemonik erkeklik inşaları arasında, sağlıklı olma ve cinsel olarak güçlü olma hususları önemlidir (Bozok vd., 2019: 1726.). Hegemonik erkekliğin inşa süreci, et yemekle ilişkilendirildiği noktadan sağlıklı ve güçlü bir erkek olma ideali ile heteroseksüellik çerçevesinde anlamlandırılmaktadır. Vegan erkekler ise, ataerkil düzende erkek pratiği olarak bilinen barbekü yapmak ve ava gitmek yerine, erkeğin doğasında olduğunu savunma gereği duydukları başka pratiklerden söz etmişlerdir. Bir başka katılımcının bu konu hakkındaki ifadeleri ise şu şekildedir: “ ... halı sahada arkadaşlarla buluşmak bir erkeğin reddedemeyeceği yegâne şey. Onları sahada yendiğimizde, benim ne yediğim hakkında yorum yapmayı bıraktılar.” (45 numaralı katılımcı.). Yer verilen alıntılarda görüldüğü gibi; katılımcılar için et tüketimi haricinde, erkekliğin doğasında bulunduğu düşünülen aktiflik, saldırganlık ve birliktelik yaşama gibi birtakım rolleri kanıtlama aracı olarak başka yöntemler bulunduğu görülmektedir.

Vegan erkeklerin; vegan olma nedenlerini sağlık ve etik nedenler dışında bir patoloji ile eşleştirdiği de görülmektedir. Et yememe nedenleri arasında; ailesini, Kurban Bayramı’nda bir hayvanı keserken görmeleri, vegan belgeseller izledikten sonra etten tiksintmeleri, iyi restoranlarda yiyemediği için et tüketiminin ona faydadan çok zararının dokunacağı düşüncesi bulunmaktadır. Bu konu hakkında bir katılımcımızın görüşü şu şekildedir: “ ...annemler bir anda kesiverdi boğazını. Nutkum tutuldu, o an bir şey diyemedim ama bir daha da et yiyemedim.” (29 numaralı katılımcı.). Yine başka bir görüşmecenin düşünceleri de şu şekildedir: “ Ben Adanalıyım. Etsiz kahvaltımız bile yoktu ama bir gün öyle bir tiksinti ile kalktım ki sofradan bir daha et yemedim. ” (36 numaralı katılımcı.).

Kadın vegan görüşmecilerin ise düşüncelerinde yer verdikleri durumlardan bir tanesi de kadın oldukları için vegan olmalarının doğal karşılanmasıdır. Bunun nedeni; sosyal çevresi tarafından, vegan olmanın hormonal bir patoloji olarak görülmesidir. Veganlığın sadece kadınlara atfedilen bir özellik olarak görülmesinin altında, duygusallık ve hassasiyetle bağdaştırılan kadın imgelemi bulunmaktadır. Bir görüşmeci düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Aileme göre ben hep hassas ve duygusalıyım. Hayvanlara kıyamadığım için vegan olmuşum. Aslında bu kıyamamazlık etiketi altında ailemin beni güçsüz kabul ettiğini biliyorum. Okulda da kavgalardan kaçtığımda bana sen kimseye kıyamıyorsun derlerdi, güçsüzsün demezlerdi.” (19 numaralı katılımcı.).

Et yeme eylemi, bir hayvanın yakalanıp öldürülmesi sonrasında gerçekleşen durum olduğu için ataerkil ilişkilerde saldırgan olma özelliğine gönderme yapmaktadır (Fiddes, 1991: 65). Kadının yeterli güce sahip olmadığı için avlanamadığı, yeterli acımasızlığı içermediği için de hayvan ürünü tüketemediği kodlanmıştır. Bu kültürel kod, erkeklerle cesaretin ve gücün bağdaştırılmasına, dolayısıyla doyurucu bir yemekle ödüllendirilmesi gerektiği ile özdeşleştirilmiştir.

3.5. Yeni Neslin Beslenme Pratiği: Vegan Beslenme

Vegan bireyler, vegan yaşam tarzının gelecek yıllarda bir tercih değil zorunluluk olarak karşımıza çıkacağını öngörmektedir. Veganlar, besin kıtlığı problemine karşı, çiftlik işletmeciliğinin yetersiz kalmasına çözüm olarak tarım ve bahçe alanlarının genişletilmesi için çiftliklerin kapatılacağını düşünmektedirler. Bu konuyla ilgili bir katılımcı düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Besi çiftlikleri, insanları doyurmak için mantıksız ve savunulması güç endüstrilerdir. Bir haberde okuduğuma göre, dünya genelinde sadece 2011 yılında 880 küsur milyon ton mısır ve 250 milyon ton soya fasulyesi yetiştirilmiş ama direkt olarak insanların tüketimine sunulmaktansa %80'i çiftlik hayvanlarına yedirilmiş. Şimdi size soruyorum; Afrika başta olmak üzere pek çok ülkede beslenme güçlüğü çekilmesinde kimlerin payı var? Gelecekte bu problem daha da büyüdüğünde, vegan yaşam tarzı cazip bir çözüm olarak sunulacak, şimdilerde tukaka edilen yaşam tarzı övgülerle tercih edilecektir.”(18 numaralı katılımcı).

Vegan bireylerin; yaşam tarzlarının gelecek dönemde tercih edilmesi, zorunlu olarak vatandaşlara sunulacağı ve dünyanın, beslenme pratiğimizi bu yöne doğru evireceği düşüncesi, veganlıklarını devam ettirmeleri hususunda önemli bir motivasyon nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak kıtlık, sadece çiftlik endüstrisini değil bitkisel üretimi de etkileyebilecek bir durumdur. Değişen iklim koşulları, artan sıcaklık ve ozon tabakasındaki incelmenin neden olabileceği meteorolojik değişimler bitki üretimini de etkilemektedir.

Kıtlık; yaşamın devam ettirilmesi için gerekli olan ürünlere ulaşamaması, bu ürünlerin geçici veya devamlı olarak ortadan kalkması şeklinde ifade edilmektedir. Sadece hayvansal üretimle sınırlandırılan kıtlığın nedenleri arasında, istenmeyen haşerelerin artışı, aşırı sıcak veya soğuk iklim, doğal afetler, sosyal veya siyasi sebepler de bulunmaktadır. Kıtlık dönemi kendi mutfağını oluşturan bir olgudur. Kıtlık dönemindeki bir toplumda, aile bireyleri buldukları her besini tüketmek amaçlı kullanabilmektedir. Kıtlığı engellemesi için sunulan vegan yaşam tarzının bu konuda olumlu değişim getireceği düşünülmektedir. Ancak kıtlık dönemi veya

kıtlık sonrası tamamen vegan yaşama geçilemeyeceği öngörülmektedir çünkü kıtlık zamanlarında kedi, köpek ve doğada bulunan diğer hayvanlar da mutfağa dahil olmaktadır. Hatta insan eti yenildiği de görülmüştür (Goody,82.). Çünkü normal mutfağın aksine kıtlık mutfağını, önceden tercih edilmeyen yiyecekler oluşturmaktadır.

Veganlığın, bireyin et tüketimini azalttığı gibi su tüketimini de azalttığı yönünde hipotezler öne süren araştırmaları örnek veren bir katılımcı, gelecekte susuz kalmamak adına vegan yaşam tarzına geçilmesini şu şekilde ifade etmektedir:

Dünyayı değiştirmek isteyen bireylerin bir araya daha hızlı bir şekilde gelmesi önemlidir. Sadece benim veya arkadaşlarımla tavrı ile mevcut üretimin durması mümkün değildir ancak arz ve talep üzerine ilerleyen bu durumun kısmi zamana indirgenmesi ve zamanla yok olması için buna ihtiyaç duyulmaktadır. Benim biricik olma gibi bir niyetim yok aksine azalan su kaynaklarımızın geri gelmesi, var olanın korunması adına et tüketimini bir an önce durdurmamız gerekli. Çiftliklerde hayvanların bakımlı kalması ve sadece hayvanların tüketeceği bitkilerin fütursuzca sulanması için ayrılan suyun kurtarılması şart bence. (21 numaralı katılımcı.).

Su tüketiminin azaltılması, verimli toprak alanlarının kurtarılması ve gelecekte yaşanacak kıtlık ihtimalinin ortadan kaldırılması ideali ile vegan yaşam tarzını sürdüren bireyler kendilerini, dünya ve gelecek nesiller için bir şeyler yaptığını düşünerek motive etmektedir. Karşılaşılan olumsuz yorumlara ve damgalanmaya karşı kendilerini, dünya için harekete geçme imgesi ile bütünleştirerek, çevreci ve bilinçli bir benlik olarak sunmaktadır. Genç vegan bireylerde (15-24 yaş), geleceği vegan yaşam tarzı ile değiştirme anlayışı, yetişkin bireylere göre daha az gözlemlenen bir durum olmuştur. Yetişkin vegan bireylerin, kendi deneyimlerinden yola çıkarak yaşamak istedikleri çevreyi “vegan yaşam tarzına sahip olarak” değiştirebileceğine olan inancı yüksektir.

Yetişkin bireyler üzerinde, sera ve metan gazlarının salınımının azaltılması ve toprağın sürdürülebilir olarak kullanılması için et tüketiminin azaltılması gerekliliğine dikkat çeken araştırmaların etki yarattığı gözlemlenmiştir. Uzman söylem ve araştırmalara dayandırılarak önerilen düşüncelerin olması, gelecek neslin beslenme pratiği olarak vegan yaşamı gören bireylerin, eğitim seviyesinin yüksek lisans düzeyinde olmasıyla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Katılımcımızın düşüncelerini ifade ederken telefonda bir kaynağa bakarak, fikirlerinin dayandığı raporu da belirttiği gözlemlenmiştir:

IPCC raporu, dünyanın ne düzeyde evrilmesi gerektiğini ortaya koyan bir araştırmadır. İnsanların internet üzerinden kolayca ulaşabileceği bu raporda veganlığın, gelecek nesillerin daha iyi bir hayat sürmesi için elzem olduğunu anlatmaktadır. Küresel ısınmanın nedenlerinden bahsederken, karbon ayak izimizi küçültmenin yollarını

da sıralamaktadır. Vegan yaşam tarzının bizlere kazandıracağı en büyük şey geleceğimizdir. (36 numaralı katılımcı).

Burada pragmatik vegan olma davranışının, idealist davranıştan daha önemli olduğu gözlemlenmiştir. İdealist vegan bireyler, etik düşüncelere sahip olmayan ve veganlığı her anlamda yaşamları ile bütünleştiremeyen bireylerin vegan olma denemelerine karşı önyargı ile yaklaşmaktadır. Ancak pragmatik veganların, türcü yaklaşımlardan uzaklaşarak, tüm canlılar için dünyadaki üretim ve tüketim zincirinde değişim yapmayı hedeflediği gözlemlenmiştir. İdealizm ve iyi vegan olmak onlar için ikinci plandadır, önemli olan değişimin ölçüsüdür.

3.5.1. Diyet Türü Olarak Veganlık

Vegan yaşam tarzının benimsenme nedenleri arasında bireylerin, veganlığı diyet türü olarak görmesi ve sağlıklı yaşam sürme isteği gözlemlenmiştir. Literatürde ve medyada, vegan diyetin sağlıklı ve sağlıksız yönleri karşılaştırıldığı görülmektedir. Yapılan görüşmelerde, katılımcılar arasında kalp damar tıkanıklığına bağlı olarak vegan diyeti seçen bireyler olduğu gibi (2 kişi), genç kalma ve dinç olma hedefi ile vegan diyeti uygulayanlar da bulunmaktadır (5 kişi). Vegan diyetin; kan ve damar yolları hastalıklarına, obeziteye, hipertansiyona ve diyabete çözüm olarak reçete edildiği, ayrıca kansere yakalanma riskini azalttığı yönünde araştırmalar yapıldığı bilinmektedir. Örneğin Dr. Kınikoğlu, özellikle az yağlı vegan beslenmenin kalp-damar sağlığı için yararlı olduğunu ve iyi planlanmış vegan beslenmenin hem hamilelik hem de çocukluk döneminde yararlı olduğunu ifade etmektedir (Kınikoğlu, 2015:17-19.). Sağlıklı yaşam sürme ve spor yaparken diyet olarak hayvansal ürünlerden uzaklaşmanın yolu olarak veganlığı sürdürme amacı güden görüşmecilerimizden birisi, uzman söylem yardımı ile seçmiş olduğu bu yaşam tarzına bitkisel bütünsel beslenme olarak baktığını söyleyerek, düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Sağlıksal sebeplerden dolayı veganlığı seçtim. Kalp damar tıkanıklığım vardı ve doktorum bitkisel bütünsel beslenmem gerektiğini söyledi. Eskiden bal ve peynir gibi ürünler tüketsem de durumumun çok kritik olması sebebiyle tüketmeyi bıraktım.” (46 numaralı katılımcı).

Sağlık sebebiyle vegan beslenmeyi tercih eden bireyler; hayvansal ürünler tüketmenin, bedenlerinin deforme olmasında etkili olduğunu düşünmektedir. Ayrıca sağlık konusunda moda anlayışının da etkili olduğu görülmektedir. Toplum tarafından tanınan popüler kişilerin beslenme pratikleri, bireyler tarafından takip edilmekte ve sağlıklı olma nedenleri olarak tanımlanıp, o diyet türü herhangi bir sağlık kuruluşundan yardım alınmadan benimsenebilmektedir. Ayrıca diyet türü olarak veganlığı sürdüren bireylerin, etik ilkelere yeterince bağlı olmadığı

gözlemlenmiştir. Sağlık söz konusu olduğunda bal, peynir gibi hayvansal gıdaların tüketiminde çekince yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Sağlıksal, etiksel, çevresel nedenlerle veganlığı seçtim. Başlarda yaşamış olduğum sağlık sıkıntıları ve bedende yaşlanmanın belirtilerini görmem, vegan diyeti uygulamamda etkili oldu. Araştırdığımda vegan beslenen insanların daha genç kaldıklarını gördüm. Siz de internetten bakacak olursanız, pek çok ünlünün ya da sporcunun böyle beslendiğini görebilirsiniz. (21 numaralı katılımcı).

Sağlığı, vegan olma motivasyonu olarak belirten bireylerde vegan yaşam tarzının dışına çıkma ihtimalinden korkulduğu gözlemlenmiştir:

Ucunda ölüm de olsa artık veganlıktan dönmek yok benim için. Herkes beni böyle biliyor ki veganlık zaten sağlığa faydalı. Karbonhidratın da sağlıklısından aldığımız zaman stressiz bir beslenme tarzına sahip oluyorsunuz. Her yıl düzenli sağlık kontrolleri yaptırıyorum. Kalple ilgili önceden bir sağlık sorunu yaşadığım için tekrarlamasından korkuyorum. Ancak vegan yaşam tarzına sahip olduğumdan beri kalbim içerden de dışardan da rahat. Hoş, böyle olmasa da artık et yemem mümkün değil. (42 numaralı katılımcı).

Sadece sağlık amaçlı değil aynı zamanda bir kimlik olarak benimsenen vegan yaşam tarzından sonra, bu yaşam tarzından vazgeçilmesi durumunda çevreden tepki görme ve yalnızlaşma ihtimalleri de bireylerin veganlığı sürdürmesinde etkili olduğu öngörülmektedir. Bireylerin ailelerinde vegan olmayan kişilerin olması ve hayvansal gıda tüketimine yatkın beslenme pratikleri bulunan kişiler olması nedeniyle, ailelerine vegan olduklarını söylemede çekingenlik yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Vegan diyetin halk arasında sadece kalp hastalarına, damar tıkanıklığı bulunan hastalara ve aşırı kilolu bireylere verilen bir reçete olarak bilinmesi, bireylerin çevresindeki birey ve gruplar tarafından ‘‘hasta’’ olarak algılanmasına neden olduğu gözlemlenmiştir. Görüşmecimiz bu konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Ailem vegan olduğumu bilse çok kızardı, arkadaşlarım arasında alay konusu olmam kaçınılmazdı çünkü ben Kahramanmaraşlıyım. Bizim oralarda kahvaltıda bile sac kavurma tüketilmesi normal karşılanırken, ben vegan oldum diyemedim. Sağlığımın daha iyi olması için hayvan eti tüketmeyeceğim dediğim zaman teyzem hasta olduğumu düşünerek geçmiş olsun dileklerini iletmişti. Sonrasında diğer hayvansal gıdaların da tüketimini bıraktım. Vegan diyet sonrası kendime yeni bir yaşam tarzı edindim diyebilirim. (15 numaralı katılımcı).

Katılımcılardan bir diğeri, diyet olarak başladığı vegan olma sürecinde ona yeni çevre, yeni bir benlik kazandırması nedeniyle vegan yaşam tarzını benimsediğini ifade etmiştir. Bireylerin merak edilme arzusu ve katıldığı ortamlarda diğerlerinden farklı sorularla karşılaşmasının vegan olmalarında etkili olduğu öngörülmektedir. Nitekim bu konuyla ilgili bir katılımcımızın düşünceleri şu şekildedir:

...hiç iletişimin olmayan akrabalarım bile merak edip aradılar, hasta mısın? Diye sordular. Cevap olarak, bu diyetin aslında bir yaşama şekli olduğunu anlattım. Dinlediler ama anladılar mı bilemem. İnternette bir platformda üyeliğim vardı. Takipçi sayım yaşam kalitem artınca arttı. Bu beni motive eden başka bir unsur. İnsanlar merak ediyor tabii. Etik boyutunu da düşünürsek ne kadar çok vegan bu dünya için o kadar iyi. (7 numaralı katılımcı).

Görüşmeler ve literatür taramasının sonucunda elde edilen bir başka bulgu da yeterli ve dengeli beslenmenin vegan diyetin önemli bir unsuru olmasıdır. Vegan bireylerin hayvan ürünlerinden alacakları pek çok vitamin ve mineralleri dışarıdan takviye olarak alması gerekmektedir. Bu önemli noktada hata yapan veya gerekli görmeyen görüşmecimiz, deneyimleri sonucu düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Her şeyi ölçülü ve döngü içerisinde tüketirsem herhangi bir vitamin eksikliğimin olmayacağını düşünmüştüm. Benim B12 eksikliğimin giderilmesi için herhangi bir canlının hayatına son verilmesi son derece acımasız gelmekteydi. Bununla başa çıkabileceğimi düşünüp takviye gıda olarak haplar kullanmaya başladım. Balık tüketmeden de o içeriği vücudumuza kazandırmak mümkün diye düşündüm. (23 numaralı katılımcı.).

Sağlıklı bir bedene sahip olurken herhangi bir canlıya zarar vermeme motivasyonu veganlarda, “vegan diyeti” uygulamada olumlu etki yarattığı gözlemlenmiştir. Beslenme düzenine dikkat edilmesi ve sadece hayvansal ürünlerden alınabilen gıdaların ek olarak takviye edilmesi durumunda sağlıksal bir problem yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Etik gerekçelerle vegan olan bireylerin diyet olarak veganlığı uygulayan bireylere göre daha fazla yağlı gıda tükettiği öngörülmektedir. Bir görüşmeci bu konu hakkında düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “Hayvanlara zarar vermeyen her gıdayı tüketirim. Ben diyet değil canlılara zarar vermeme hareketi olarak görüyorum veganlığı. O benim yaşam tarzım. Cipsimi de yerim, kolamı da içerim bunlarda bir sakınca görmüyorum.” (24 numaralı katılımcı.).

Burada önemli olan, beslenmenin doğru bir şekilde planlanmasıdır. Katılımcıların, vegan yaşam tarzını benimseme nedenlerinden; sağlıklı olma isteği ve son dönemlerde görünürlük kazanan vegan diyetini uygulama isteği, veganlığı seçmelerinde beslenme pratiği ve sağlıkla ilgili görüşleriyle uyumlu olması nedeniyle etkili olmuştur.

3.6. Statü ve Ayrımın Yeni Faktörü: Veganlık

Veganlığın, günümüzde bir yaşam tarzı olarak kabullenilip, farklılaşma ve toplumdaki diğer insanlardan ayrıcalıklı olarak kabul edilme nedeni olarak görülmesinin, katılımcılara göre gerekliliği, yapılan görüşmeler içerisinde dikkat çeken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin ifadelerine bakarak, “statüsel ayrım” içeriklerinden biri olarak kabul edilen veganlığın, ayrıcalıklı grup olarak görülme nedenleri sorgulanmıştır. Burada bahsedilen statü sadece ekonomik düzeyi değil, bilgi birikimi, çevreyi, ait olunan grup ve etnisiteye bağlı olarak içselleştirilen benliği ifade etmektedir. Bu ayrım sadece navegan bireylerle vegan bireyler arasında değil, veganların arasında da gözlemlenmiştir.

Örneğin bir katılımcımız yapılan görüşmede şu ifadeleri kullanmıştır: “Veganlık algı biçimimi değiştirdi. Eskiden et yemenin bir statüsü olduğunu bile zannettiğim olurdu. Şimdilerde mangal yapan insanlarla ve o zamanki halimle dalga geçiyorum. Asıl bizim yaptığımız bir

statü sağlıyor. Çevreye duyarlı insanlar diğerleriyle bir tutulmamalıdır. ‘’ (20 numaralı katılımcı).

Hayvan ürünlerinin tüketimi üzerinden yaratılan sembolik imgeler arasında statü, güç, ekonomik özerklik de bulunmaktadır. Nitekim hayvan eti, ekonomik anlamda değerli bir ürün olması sebebi ile bu ürünü tüketen kişilere sembolik bir güç yüklemektedir. Et tüketen bireyin mutlu olma nedenleri arasında, sadece beslenme ihtiyacını gidermesi ve besinin tadının tatmin ediciliği yoktur, aynı zamanda kendini güçlü biri olarak inşa etmesinin verdiği haz da vardır.

Kadınların erkeklere göre veganlığa yatkın olmasının esas nedenlerinden biri de, erkekler için et figürünün altında yatan manadır. Ataerkil düzenin yeniden kurgulandığı sofralarda erkeklik kimliği, güç ve hakimiyet yeniden üretilmektedir. Vegan yaşam tarzı ile bitkisel bazlı ürünlerin tüketiminin artması, hayvan ürünleri ve hayvan bedeni üzerinden yaratılan anlamı bir nevi yapı bozumuna uğratmaktadır. Vegan bireylerin, ataerkil düzenin üretildiği mekanlardan kaçınması ile duyduğu haz, var olan düzenin değişeceğine olan inanç ile paralel ilerlemektedir. Hayvansal ürünlerin tüketimini bayağı görerek, bu eylemi ekonomik ve eğitim düzeyi düşük kişilerin yaptığı eylemler olarak ötekileştirilmektedir. Bu yolla, yaratılan vegan ayrıcalığı pekiştirilmektedir.

Bir diğer katılımcının düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: ‘‘Çevreye karşı hassasiyetim artarken tüm canlıları kardeşim olarak kabul ettim. İnsanlar beni deli olarak görse de ben onları akıl dışı buluyorum. Böylesine ilerleyen teknolojinin içinde hala hayvan ürünleri tüketmek mantıksız geliyor.’’ (42 numaralı katılımcı).

Soya, bitkisel içerikli sucuk, sosis, kıyma, süt ürünleri ikameleri ve önceden paketlenmiş pek çok gıda çeşidinin bulunması, vegan beslenen bireyler için alternatif olması adına önemli ürünlerdir. Bu ürünler karşısında, çevrenin ve canlıların geleceği için hayvansal ürünlerin üretimini ve tüketimini destekleyen bireylere göre veganların, bilinçli ve doğaya saygılı bireyler olarak ayrıştırıldığı görülmektedir.

Hayvan haklarına saygı duymanın bireye kazandırdığı bilinç düzeyi üzerinden ve beslenmenin şiddet içeren yöntemlerinden biri olan avlanmadan farklı olarak, bitki içerikli besinlerle yaşama üzerinden kendini ayrıştıran bireyin, toplum tarafından onaylanması üzerinden tanımlandığı statüsünü bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

‘‘Hayvanlara uygulanan eziyetin ortaklığından çıkmış olmak, farklı hissetmek, insanların sizi kendinden üstün görmesi gururumu okşuyor. Çünkü onlar iradesine sahip çıkamadı. Ben ise başardım.’’ (36 numaralı katılımcı).

Veganların sınıfsal ayrıcalıklarından faydalanmasını sağlayan etmenlerden biri olarak gördükleri faktör gelirdir. Veganların arasında, gelir durumu diğer veganlara nazaran daha az olan bir katılımcımızın düşünceleri şu şekildedir:

“Kendimi doğanın bir parçası olarak görüyorum. İnanılmaz bir duygu. Sürdürülebilir bir ekonomik durumum olsa biraz daha iyi olabilir. Eskiden hergün et yemezdim belki ama en azından daha doyurucu yiyecekler tükettirdim.”

Etik boyutta kendini B-gans olarak tanımlasa da ekonomik imkanlardan dolayı yerine getiremediği tüketimsel alışkanlıklardan dolayı kendini yetersiz hissetmesinin nedeni, paketlenmiş vegan ürünlere ulaşamamasıdır.

Yukarıda sayılan sebepler nedeniyle kendilerini ayrıştıran veganlar, daha özgün ve özel olduğu düşüncesi ile kendilerini “yeni burjuva” anlayışını oluşturacak sınıf olarak tanımlamaktadırlar. Cinsiyet, kültürel alışkanlıklar, ırk, sınıf gibi baskıların görünmez kılınıp yeniden yorumlandığı bir yaşam tarzı olarak veganlık, burjuvazi veganizmin kısaltması olan “B-ganizm” ile anılmaktadır. (Lee, 2017: 1.). B-gans olarak adlandırılan sınıfa dahil olan kişiler arasında, temel faydasını görenler heteronormatif, beyazlar ve ekonomik anlamda orta sınıf veganlardır.

Habitus, bireyin yaşadığı toplum içinde tecrübe ettiği eylemler sonrasında, zihninde taşıdığı yatkınlıkların toplamıdır. Kişisel veya toplumsal deneyimler sonucunda dünyaya ve kaynaklara bakış açımız etkilenmektedir. Habitus; toplumsal düzen oluşurken, benzer yapılara sahip bireylerin gruplaşmasını sağlar ve onlara benlik kazandırır. Benzer düşünce ve yatkınlıklara sahip olan bireyler kendilerini, bulundukları sosyal gruba ait hissetmektedirler. Gerçekliği sorgulanmayan, bilinçsel ve eylemsel bir bütün olarak habitus, pratiğin inşasında yer almaktadır. Pratikte belirleyici olan habitus, kendini yeniden üreten alanlar ve nedenler sunmaktadır. Bir bireyin vegan olma nedenlerini görmek mümkündür ancak navegan birey, yaşadığı aile ve ekonomik koşullar içerisinde et yemesini kader ve güçlü olma şeklinde anlamlandırarak, olan biteni nesnellik ve öznellik çerçevesinde kurduğu sosyalde, yani “pratikte” her tecrübe ile tekrarlar ve bu bize habitusunu gösterir. Bu noktada, vegan bireyler kendi farklılıklarını “distinction”daki gibi bedenlerinde göstermektedir.

Bourdieu’nun da ifade ettiği üzere itibar, bireyin bedeninde yaratılmaktadır. Kişi kendi bedenini, içinde bulunduğu sınıfa bağlı olarak yeniden tasarlamakta ve beğenideki oluşan farklılıklar, bedenin güzel olma, sağlıklı olma hakkında görünüşünü belirlemektedir. Beğeni, bütünleştirici bir sınıf ilkesi olarak karşımıza çıkarken, sınıflandırma ilkesi olarak da alınmaktadır. Örneğin “beğeni”den hareketle; ayrıcalıklı sınıflarla, işçi sınıfları arasındaki hayat tarzındaki farklılıkları analiz etmede vegan yaşam tarzını, görüşmelerden çıkan sonuçlara göre şöyle karşılaştırabilmemiz mümkündür:

1. Vegan ürünlerin – soya sütü, badem sütü, bitkisel bazlı et ürünleri- diğer ürünlerden daha pahalı olması, işçi sınıfının paketlenmiş vegan ürünlere ulaşmasının zorlaşması,
2. Ekonomik nedenlerden dolayı günümüzde hayvan ürünlerine ulaşamayan ve çoğunlukla bitkisel bazlı beslenen işçi sınıfının, vegan etik anlayışına sahip olmaması,
3. İşçi sınıfının yeme pratiğini doyum üzerinden tanımlaması, haz üzerinden tanımlayan vegan bireylerden farklılaştıran bir diğer noktadır. Kısa zamanda tüketilip uzun süre tok kalmayı sağlayan gıdaların, araçsal beden anlayışına hizmet etmesi,
4. Vegan bireyler, sağlık ve dinginlik arayışını yoga, pilateste bulurken; işçi sınıfa dahil bireylerin, kas gücünü geliştirmeye yönelik sporlara yönelmesi,
5. Bilimsel açıklamalar ve Darwin teorileri başta olmak üzere pek çok nedenden ötürü seküler yaşamı benimseyen veganların, dini gerekliliklerin yerine getirilmesi için ve hayvanların, insanlara hizmeti için yaratıldığı görüşüne karşı bir tutuma sahip olması,
6. Veganlar, hayvanların özgürlüğünü savunan eylemlere katılma ya da özgürlüğüne kavuşma isteği bulunan; ezilen, ikincil olarak toplumda ayrıştırılan LGBT ve kadın kolları eylemlerine katılırken; işçi sınıfının ekonomik ve temel haklarını savunan eylemlere ve grevlere katılması,
7. Veganların, belgeseller izleme ve belgesellerden elde edilen gelir ile hayvan çiftliği satın alarak, oradaki hayvanların özgürlüğüne kavuşmasını sağlamak istemesi, işçi sınıfının ise temel ihtiyaçları karşılama doğrultusunda fon veya derneklere katılması nedeniyle, veganların kendini işçi sınıfından ayırttığı görülmektedir.

Etik duyara sahip, refah seviyesi yüksek ve uzun yaşama sahip olmak isteyen vegan bireylerin, B-gans olarak kendilerini tanımlandığını söylemek mümkündür. Yukarıda sayılan faktörlerden birini eksik yapıyor olmak, veganlar arasında sınıfın pratiklerini yerine getirememe hissi ile bireyde benlik karmaşasına yol açmaktadır. Kendilerini; ekonomik durumla, ilgilenilen aktivitelerle, dahil olunan gruplar ve eylemler ile ifade ederken, diğer alt ve orta sınıfın beğeni ve isteklerinden ayırtırmaya çalışmaktadırlar.

3.7. Tüketim Kültürünün Yeni Dışlisi: Vegan Yaşam Tarzı

Bireylerin benlik oluşturmada ya da toplum tarafından kabullenilmek adına edindiği davranışlardan birisi de tüketimdir. Bireyin benliğini sunumu sadece diğerlerine karşı takındığı rollerle sınırlı değildir. Kişi kendi kimliğini ifade etmek için (self symbolism) semboller kullanabilmektedir (Elliott, 1997: 287.). Bireyin çevresinden farklılaşmak ve aynı zamanda bulunduğu gruba dahil olmak için yaratıcı kimlik tüketimi faaliyetleri olarak da kabul edilebilmektedir.

Tüketim kültürü kuramında, tüketimin yaratıcı yönünü; tüketen kişilerin kendi düşüncelerini, imajını, var olmak istediği sosyal sınıfın yaşam tarzını gerekli markalar, ürünler ile ortaya

koyması ile bağlamında ele almaktadır. Örneğin, bir katılımcımızın kendini tüketim üzerinden yeniden kurguladığını şu ifadelerinden anlamak mümkündür:

Yeni ürün çeşitleri arıyorum. Var olanlardan sıkıldığım oluyor ama bu benle alakalı. Hep aynı yiyecekleri tüketmek bana göre değil, görüyoruz influencerlar ne vegan tarifler veriyor. İnternette alıyorum çoğu Antalya’da mevcut değil. Natürel ürün diye bir sayfa var ben oradan sipariş ediyorum mesela teff unu yoksa pazarlarda istediğiniz ürünler bol bol mevcut. Ayrıca kişisel bakım ürünlerinde de artık vegan olarak onaylı yazıyor hepsine güvenmem mümkün değil. Cover fx markası benim vegan olduğumdan beri kullandığım ürünlerin markasıdır. Arkadaşlarımın çoğu da bu markadan alıyor ürünlerini. (5 numaralı katılımcı.).

Yukarıda düşüncelerine yer verdiğimiz katılımcımızın, aynı ürünün müdahillerini bulabileceğini biliyorken bulunduğu arkadaş grubunda onaylanma ve kendini iyi hissetmek için kullandığı ürünler farklıdır.

Tüketim kültürü, sadece temel ihtiyaçların değil, arzuların giderilmesini hedef almaktadır. Tüketilen şey, nesneden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Çünkü tüketim nesnesi aslında hazzın ve arzunun gösterimidir (Baudrillard, 2015: 91.). Sembolik arzuların ve bulunulan bağlam dahilinde birey kendini tüketmeye zorunlu hissedebilmektedir. İhtiyaçlarımızın temel dürtülerimizden kaynaklandığı bilinirken istekler kültür ve kişilik tarafından biçimlendirilmektedir yani arzulanan nesne ya da faaliyet taklit süreçlerini, değer sistemlerini, yaşam tarzlarını barındırabilmektedir. Örneğin katılımcımızın yoga yapma sürecine dahil olması ve o alanda uzmanlaşmasını vegan olması bağlamı ile ilişkilendirmiştir:

Ben yoga eğitmeni olduğumda da önceleri yoga öğrencisi olduğumda da aynı süreç yaşandı, chi anlayışına sahip kavramlarla açıklamaya çalıştım düşüncelerimi, daha da zorlaştırdı sanırım. İnsanların kanıksaması zaman aldı. Ben bu farklı yaşamdan mutluyum. Kendimizi ifade etmeyi sürdüreceğiz, arkadaşlarımla ara ara buluşuyoruz ve sosyal medya üzerinden veganlık hakkında sorular alıyoruz. Öğrencilerim de merak ediyor tabii ama herkesin yürütebileceği bir süreç değil. Yerim Lara’da ve merkeze biraz uzak, araçla kolayca gelinebilir tabii. (22 numaralı katılımcı.).

Vegan ve navegan bireyleri kendi yoga merkezine gelebilenler üzerinden tekrar sınıflandırması, tüketim üzerinden gruba dahiliyetin onaylanması ile bağlantılı olarak ele alınmalıdır çünkü vegan yaşam tarzının devamlılığı katılımcımıza göre spor ile desteklenmelidir. Yoga merkezlerinde yapılan sporun ardından sosyal medya üzerinden paylaşılan fotoğraf ve yazılar ile onaylanma arzusu kişinin kendini gerçekleştirme isteğinden kaynaklanmaktadır. Tüketilen şeyler arasında asıl anlam yüklenen bedendir ve beden sadece fiziksel değil, arzuların tatmin edilme merkezidir; toplumsal ritüellerin gerçekleştirildiği, modanın somut ifadesidir.

Bu aralar herkes elinde bir bawl ile fotoğraf atıyor. İçine muz ve lapa koyunca sağlıklı bir öğün yediğini kanıtıyor. Eminim ondan sonra yumurta kırıp eklemek banıyordur. Özentisi olduğunu tam anlamıyla vegan olmadığı için söylüyorum, vegan olan insan sadece kedi köpek sevmez ki diğer hayvanları ve canlıları da korur. Loreal’in tavşanlar üzerinde olan deneylerini herkes biliyor ama hala o ürünleri kullanıyor, eco tools ya da cover fx e gelince

pahalı demek kolay, lafla herkes hayvanları koruyor ve geri dönüşüme destek oluyor ama kameraları kapatınca geleneksel bilgilerle yaşamaya devam ediyor. (21 numaralı katılımcı.).

Katılımcımızın kendi yaşam tarzına ait eylemlerin parça parça alıntılanmasından duyduğu rahatsızlık, aynı olma korkusu ve etik kaygılar barındırmaktadır. Veganlığı tüketim üzerinden üretmenin gerekliliğini sıralarken kullandığı marka ve edindiği beslenme rutininin bahsetmesi o gruba ait olmanın ‘kendince’ gerekliliklerinden olarak varsaydığı için öngörülmektedir. Oysa veganlığın etik anlamda ve toplumsal bağlamda problemleştirdiklerinden biri devletin baskısıdır. Sadece hayvanların değil, insanların da özgürleşmesinin yolu olarak kabul edilen veganlığın vegan anarşist ideolojik bağlamdan bazı katılımcılar üzerinden sıyrıldığı gözlemlenmiştir. Çünkü vegan anarşistlerin hayvanların kurtuluşu üzerinden insan özgürlüğüne giden mücadele dahilinde politik bir savaşı da içermektedir. Bu savaşın karşısında hayvan bedenini ve insan bedenini şekleştiren kapitalizm bulunmaktadır. Kapitalizmin tüketime sunduğu bedenlerin özgürleşmesini sosyal ve biyolojik devrim üzerinden biçimlendirmektedir. İnsanın çevresindekileri kendi ile beraber metalaştırmaktadır. Katılımcımız düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Hayvanı Decartes’den beri ikincil konumda gören insanoğlu, hep sömürmek için kendi istekleri için kullanmıştır. İnsan kibri olarak nitelendirebilirim. İnsan merkezli bakış açısında inceleyecek olursak bu sürdüğü sürece dünya felakete sürüklenecek. Adorno’da bir sözüyle destekler: Auschwitz, bir insan mezbahaya bakıp ama onlar hayvan diye söze başlar der. İnsan daima çevreye hâkim olmayı isteyen bir canlıdır. (44 numaralı katılımcı.).

Bir diğer katılımcımız süregelen düzenin bir anda değişemeyeceğini ancak daha fazla bireyin farkındalık yaşaması sonucunda olabileceğini şu sözleri ile ifade etmiştir: ‘Hayvanların hala insanlar için kullanılmasına inanamıyorum. Yıllardır böyle diye sürdürmek zorunda değiliz. Eskiden siyahileri ikinci sınıf sayıyorlardı. O da öyle kalmış olsa neler olurdu düşünsenize? Ben, biz değiştikçe bu sistemi de değiştireceğiz.’ (46 numaralı katılımcı.).

Sosyal değişim zihinde başlayan, bulunduğu toplumdaki hiyerarşik kalıpların ve normların, alışkanlıkların üzerinde devam eden kapsamlı bir durumdur. Ancak vegan bireylerin doğrudan hayvanlara yapılan işkenceler üzerinden yürüttüğü karşı duruş pek çok kapitalist sömürüye de karşı yapılanmıştır. Örneğin, bir katılımcımız köleliğe ve kölelik üzerinden elde edilen ürünlere karşı tutumunu şu şekilde ifade etmiştir:

Vegan bireyin değil gereksiz pahalı ürün alması, çikolata ve kahve bile tüketmemesi lazım. Kahve üzerinden kaç kişinin sömürüldüğü hakkında en ufak haberi dahi olmayan insanların ben veganım ve canlılara saygı duyuyorum demesine katlanamıyorum. Çay iç ya çok zor değil. Pekmez ve balla kendi tatlarını yarat. Makyaj ürünü kullanma basit ve doğal güzelliği ara. Kendi içimizde bile farkındalığı yakalayamadıkça yeni bir tüketim kapısı olmaktan öteye geçemeyiz. (46 numaralı katılımcı.).

Aktif müdahale ile veganlığın sistem karşıtı bir konuma getirilmesinden bahseden katılımcıların, tüketim kalıplarına karşı durdukları gözlemlenmiştir.

Tüketime bakış açısı üzerinden veganların anarşist veganlar ve abolisyonist veganlar olarak ayrıldığı gözlemlenmiştir. Anarşist veganların tüketim üzerinden tüm kapitalist sisteme uzanan bir karşı duruş içerirken, abolisyonist veganların karşı duruşu mekanlar, zamanlar ve grevler üzerinde sınırlı kalabilmektedir. Hayvan özgürlüğü için yapılan eylemlere katılırken akşam vegan yemek organizasyonu yapmaları, vegan ürün olması ya da hayvanlara karşı zarar verilmediğini içeren etiketli markaları tercih eden abolisyonist veganlar, kapitalizmin stediği şekilde olanı vegan versiyon şeklinde devam ettirmektedir. Ayrıca küresel kapitalist şirketlerin son zamanlarda vegan içerikli ürünleri destekler niteliğe bürünmesi, hayvan veya insan sömürsünü durdurduğunu göstermemektedir. Markete giren 10 vegan üründen 7'sinin üretilmesinde rol alan firmanın vegan olmaması aslında vegan yaşam tarzının tüketim sektörüne kazandırılan yeni bir üretim yeri olduğunu göstermektedir. Bu durumla ilgili katılımcımızın ifadesi şu şekilde olmuştur:

Vegan olmayan arkadaşlarım bana vegan kafe açalım demişti. O an onların gözünü döndüren para kazanma hırsı beni tiksindirdi. Ayrıca en büyük markaların vegan olmadan ve etik koşullara dikkat etmeden vegan ürünler üretmesi anlaşılır olsa da kazanç elde etmek istiyor tabii önemli olan veganların bu oyuna alet olmaması. (31 numaralı katılımcı.).

Vegan yaşam tarzı üzerinden, mevcut düzeni değiştirmeden ona uyum sağlayan veganların arttığı öngörülmektedir. Veganlığın etik ve sosyal hareketler dahilinde anti-kapitalist ruhunun modern hayata uyum adına görmezden gelindiği ve hayvan hareketinin bir adım ilerisi olarak kabul edilebileceğini söylemek mümkündür. Tüketici pazarına katılan vegan ürünlerin, satın alınması hayvanların sömürülmesine ve köleliğin tüm boyutları ile devam etmesine karşı duruş sergilemesinden çok yaşam tarzını yansıtan sembollerden öteye geçemeyecektir.

3.8. Antalya kentinde Vegan Olma Deneyimi

Vegan bireyler, Antalya kentinde vegan olmanın diğer illerde vegan olmaya göre daha avantajlı olduğu düşünülmektedir. Nedenleri arasında taze bitkisel ürünlerin uygun fiyatlı ve ulaşılabilir olmasıdır. Antalya kentinin; coğrafi koşulları, ılıman iklimi sayesinde ürün çeşitliliğin çok olması ve bu ürünlerin ihracat merkezi olması, bireylerin ürünlere taze ve uygun fiyatlı ulaşmalarına imkân tanımaktadır. Bu konu hakkında bir görüşmeci düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: “ Bölgesel üretimin Antalya’da yeterli olması, bitkisel ürünlerin ekonomik olmasını sağlıyor ve böylece bitkisel ürünlere kolayca ulaşıyorum.” (42 numaralı katılımcı.). Yine bir başka vegan bireyin daha önce başka ilde deneyimlediği vegan yaşam tarzını Antalya kentindeki deneyimleri ile kıyaslayarak düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır: “ Kendi özelimde hiçbir sıkıntı yaşamıyorum. İstedğim ürünlere birinci elden ulaşmanın verdiği kolaylık var. İstanbul’da vegan olmaktansa Antalya’yı yeğlerim.” (36 numaralı katılımcı.).

Antalya’da yaşayan vegan bireyler, ürünün satıcısına istediği zaman ulaşabildiği için kendi tecrübelerini, diğer vegan yaşam tarzına sahip bireylerle kıyaslayıp, düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır:

Antalya’da vegan olmak diğer şehirlere göre oldukça kolay bana göre. Üreticilere direkt olarak ulaşma imkânınız var ve vegan başlığı altında satılan paketli ürünlere bağımlı değilsiniz. Bir veganın zaten bu tarz ürünler araması bana saçma geliyor. Sen sucuk yemeyi bırakmışsın etik bir karar alarak, içeriğini bilerek. Ancak soyalısını alarak ona vermiş olduğu hazdan vazgeçemiyorsun. Aslında bize duyumsattığı hazı bırakırsak bir daha bunlara dönüp bakmamız bile gerekmez. En doğaldan beslenerek sağlıklı ve uzun bir yaşam sürebiliriz. Olympostan pekmezimi alıyorum iki paket. Bana tüm yıl yetiyor. (44 numaralı katılımcı.).

Turizmin yanı sıra tarım kenti olmasının avantajı var. Sebzelere, meyvelere ilk elden ulaşmanın verdiği sağlıklı, güvenilir, ekonomik durum vegan olmayı destekleyen bir şehir haline getiriyor. Doğal ürünler yapan pek çok ilçe var. Kolayca telefonla iletişim kurup istediğim ürünleri kapıma kadar getirebiliyorum. Çoğu zaman pazara bile gitmeme gerek kalmıyor. (46 numaralı katılımcı.).

Antalya’nın; göç alan bir il olması nedeniyle çokkültürlü kimliğe sahip olması, dünyaca ünlü sahilleri ve doğal güzellikleriyle milyonlarca turiste ev sahipliği yapan yönünün olması, yeni düşüncelere ve yaşama tarzlarına diğer illere göre hoşgörü ile yaklaşmasını sağlamaktadır. Antalya’da yaşayan bireylerin veganlara karşı diğer şehirlerde yaşayan bireylere göre yeni yaşam tarzlarına toleranslı davrandıklarını şu şekilde ifade etmiştir:” Antalya’da imkanlar fena değil. Beklentilerimi karşılıyor. Bir başka nokta da Antalya’da yaşayan insanlar, ailemden ve yaşadığı şehirden daha önyargısız.” (38 numaralı katılımcı.). Ayrıca kültürel çeşitliliğinin Antalya mutfağına yansması, yemek tariflerinin çeşitlenmesine ve bitkisel bazlı yemeklerin artmasında da etkili olduğu düşünülmektedir. Bir görüşmecinin bu konu hakkında düşünceleri şu şekildedir: “ Akdeniz mutfağı çok zengindir. Birçok şehirde normalleşen kalıpları yıkmak zorunda kalırken burada mecbur değilsiniz. “ (21 numaralı katılımcı.).

Nitekim görüşmecilerin ifadelerinden Antalya kentinin özelliklerinden yola çıkılarak, pek çok ülkede var olan, vegan dostu şehirler olarak tanımladığı kentler arasına Türkiye’nin de adını yazdırmasına rol oynayacağını düşünüldüğü gözlemlenmiştir. Bu konu hakkında bir görüşmecinin ifadeleri şu şekilde aktarılmıştır: “ Antalya vegan bir şehir olma yolunda ilerliyor diye düşünüyorum, şimdilik devletten böyle bir atılım gelmesede arz ve talep meselesi, tarım ürünleri bolluğu ile bu gerçekleşecek.” (14 numaralı katılımcı.). Başka bir görüşmeci de bu konu hakkında düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir: “ Antalya insanları, doğası gereğince rahat bir yer veganlar için. Türkiye’nin pek çok iline göre daha avantajlı olduğumu düşünüyorum burada yaşadığım için.” (5 numaralı katılımcı.). Antalya’nın vegan bireylerin yaşam tarzlarını sürdürülebilir kılan kentlerden biri olması, turizm ve tarım kenti özelliklerinin yanısıra vegan dostu kent olarak anılmasında da etkili olacağı öngörülmektedir.

Vegan bir kent olmak aynı zamanda tüketim ortamlarının (restoran, cafeler gibi) ve içeriklerinin de buna göre şekillenmesini gerektirmektedir. Vegan görüşmecilerin Antalya'yı bu konuda yetersiz buldukları gözlemlenmiştir. Ev içinde devamlılık sağlanabilirken, AVM, restoran ve kafelerin çoğunluğunda yetersiz ürün çeşitliliğinin bulunduğu düşünülmektedir. Bu konu hakkında görüşmecimiz düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: "Antalya'da vegan restoranlar, Yeterli değil. Çoğunluğu amatörce kurulmuş etik bir sisteme oturtulmamıştır." (42 numaralı katılımcı.). Başka bir görüşmeci de bu konu hakkında fikirlerini şu şekilde ifade etmiştir: "Yetersiz tabii. Buluşmalarda bazen farklı yerlere gitmek hepimizin ihtiyacıdır. Acaba içinde tavuk suyu var mı demeden bir çorba içmek çok rahatlatıcı olurdu." (46 numaralı katılımcı.). Farklı işletmelerin olması, rekabetin artmasını da sağlayacağı için vegan ürünlerin fiyatlarının çeşitlenmesinde etkili olabileceği öngörülmüştür. Bir görüşmeciden alınan yanıttan hareketle, vegan olmak restoranlarda oldukça pahalıdır. Yeni bir tüketim noktası olarak ortaya çıktığı için basit salataların fiyatlarında bile uçuk fiyatlar gözlemlenmektedir.

Vegan restoranları gerekli buluyorum. Çünkü ne kadar fazla işletme, o kadar çok rekabet demek. Bu da fiyatlara etki edeceği için isterim tabii. Basit bir işletmeye gittiğinizde daha veganın ne olduğunu bile anlatamıyorsunuz, domates çorbasını sipariş etseniz, tavuk suyu ve kaşarla beraber geliyor. Sefer taslarına bağımlılıktan kurtarır bizi. (12 numaralı katılımcı.).

Tabii sürekliliğin oluşturulabilmesi için daha fazla vegan tüketim alanlarının açılmasını isteyen bireyler kadar, veganlığın onlara kattığı farklılığın özgün kalmasını istediği için yeterli olduğunu düşünen görüşmeciler de kaydedilmiştir. Örneğin bir görüşmeci: "Yeterli. Daha fazla olmasına ne gerek var? Bu seferde herkes vegan olacak ama etikliğinden bir haber. Zaten öyleleri de yok değil." (43 numaralı katılımcı.), şeklinde düşüncelerini ifade ederken, vegan kimliğe sahip olmanın kendisine kattığı farklılık hissinin azalmasından ve etik duyarlılığın önemini yitirmesinden rahatsız olduğu gözlemlenmiştir.

Antalya'nın gerek toplumsal yapısına gerekse coğrafi konumuna ve iklimine dayalı özelliklerine bağlı olarak oluşturmuş olduğu tarımsal ve turistik kent imajının tazelenmesine katkı sağlamada veganların ileride rol üstlenecekleri öngörülmektedir. Nitekim arz-talep doğrultusunda açılacak yeni işletmeler, ihracata açılacak yeni ürün çeşitleri sayesinde kentin yeni bir kalkınma alanına dahil olmasına katkı sağlayacaktır.

3.8.1. Antalya Kentinde Veganların Sosyalleşme Alanları

Sosyalleşme, bireyin içinde bulunduğu topluma ve kültürüne kendini ait hissetmesini sağlayan, uyum sürecini kolaylaştıran bir eylemdir (Dönmezer, 1999). Bireylerin düzenli bir şekilde toplumsal yaşama katılım göstermeleri adına edinmesi gereken inanç, değer ve davranışların kazanılması sürecidir (Trowler ve Knight, 1999). Toplumsal yaşamın bir parçası olan

bireylerin yaşamlarında gereksinim duydukları deneyimleri ve bilgileri sağlamak ve topluma uyum sağlarken kendilerini kabullendirme sürecinden geçmektedirler. Sosyalleşme olarak adlandırılan bu süreç toplumsal normlar tarafından şekillendirilmektedir. Sosyalleşme; toplumun değerler sisteminin bireylere aktarılması, bireylerin belirli bir grubun işlevsel üyesi haline geldikleri bir süreçtir (Memduhoğlu, 2008; Yıldız, 2012). Sosyalleşme sayesinde birey kendini bir gruba ait hissetmektedir. Bireyin sosyalleşmesi sırasında bireyselliğin önemi de unutulmamalıdır. Bireyin farklı kişiler ile iç içe olması onun davranış kalıplarını ve değer anlayışını etkilese de özgür düşünme ve davranma yetisinin yok olduğu söylenemez aksine daha da gelişmesine yardımcı olmaktadır (İçli, 2005:118).

Sosyalleşme alanları ise kişinin hem kendine hem de topluma birşeyler kazandırdığı mekanlardır. Toplum açısından bakıldığında ise bu süreç topluma yeni katılan bireylerin yerleşmiş kültürü ve yaşam biçimini benimsemelerini kolaylaştırır (Özkalp, 2005; Erdoğan, 2012). Örgütlü olmasa da Antalya kentinde yer alan, vegan bireylerin birbiri ile görüşmek için seçtikleri; yeni vegan bireylerle tanışmak için katıldıkları alanlar arasında cafeler ve restoranların dışında, “vegan inisiyatifi topluluğu” ile resmi olmayan grup toplantıları yapılarak bu işlev üstlenilmiştir. Vegan bireylerin sosyal ve kişisel hayatta bastırılmış hissetmesinin önlenmesi ve kendilerini toplumdan ayırıştırılmış görmemesi adına çeşitli kazanımlar edinmesi hedeflenmiştir.

Vegan bireyler; bu toplantılarda bir sonraki buluşma noktalarını belirlemekte ve sosyal paylaşım platformunda paylaşarak, gruptan haberi olmayanların gruba dahil olmasını, vegan olmak isteyen ancak henüz karar verememiş bireyleri ikna buluşmaları düzenlemektedir. Bu düzenlemelerden birkaçı şu şekildedir: Antalya kentinin bir ilçesinde düzenlenen “vegan” kamplar, haftasonu sahilde vegan kahvaltı buluşmaları, vegan kafelerde seminer toplantıları, yoga kampları şeklindedir.

Bu alanların vegan bireylerin sosyal yaşantılarındaki önemini ve amacını şu şekilde ifade etmişlerdir:

Antalya vegan inisiyatifi topluluğuna katılmadan önce kendimde bir problem aradım ve insanların benden uzaklaştığını düşünüyordum. Ancak burada benzer düşünceleri paylaşmak ve olmadığım kadar sosyal faaliyete katılmak beni çok mutlu ediyor hemde ne yiyeceğim diye düşünmüyorum, navegan arkadaşlarım sana salata alalım mı ya da yapalım mı diye dalga geçmiyor, hepimiz bir arada bir vegan pizzayı paylaşıyoruz ve veganlığın insanlar tarafından nasıl doğru tanınabileceğini tartışıyoruz. Navegan insanların aramıza katılmaması topluluğu amacına ulaştırmasa da bizi motive ederek başka bir amaç daha taşıdığını söylemek mümkün bence.” (50 numaralı katılımcı.).

Bir diğer katılımcı da şu şekilde kendini ifade etmiştir: ‘‘ veganların hastalıklı olduğu düşüncesini silen, aksine daha hareketli ve sosyal olduğu gösteren bir topluluk. İçine katıldığım dan beri kendimi daha genç hissediyorum. Çekinmeden konuşuyorum ve bana özel bir alan sunduğunu düşünüyorum.’’ (4 numaralı katılımcı).

Vegan bireyler, kendilerini gerçekleştirebildikleri bir alan sunduğu için vegan toplulukları tercih etmektedir. Naveganlar tarafından etiketlenmeden, aksine davranış ve düşüncelerinin kutsandığı bir alan olan vegan alanların onlara mental ve fiziki olarak olumlu katkılar sağladığını düşünmektedirler. Bir katılımcının ifadeleri şu şekildedir: ‘‘ bir kişiye daha hayvan yemeden durabileceğimizi ıspatlamak zorunda kalmadığım aksine bu kısmı çoktan aştığım bir yerdeyim. Kimseye birşey söylemek zorunda değilim orda zaten herkes her şeyin farkında.’’ (2 numaralı katılımcı.). Katılımcıların yorumlarına göre vegan olmanın ayrıcalıklarından biri olarak bu topluluklarda yer alarak, kendilerine sosyal paylaşım platformlarında yer edinebilmekte ve sanal bir kimlik edinebilmektedir. Bu topluluk ve grup görüşmelerinin kazanımları arasında vegan bireylere kendine güven duygusu, bireyin kendini çekinmeden ifade edebilmesi, sosyal sorumluluk duygusunun gelişmesi, toplumsal uyum, paylaşımcı olma, özgür düşüncenin gelişmesi, aidiyet duygusunun gelişmesi gibi kriterlerin bulunduğu görülmektedir.

3.8.2. Antalya Kentinde Vegan Bireylerin Karşılaştıkları Sorunlar

Antalya’da yaşayan vegan bireylerin, kentsel, sosyal, bireysel bağlamda vegan olmanın getirdiği zorluklardan bahsetmiştir. Vegan yaşama sahip olmanın bireysel olarak getirdiği sorunların başında bireylere duyulan önyargı bulunmaktadır. Yeni bir yaşam tarzına adım atan bireyin, yaşamı ile aldığı karara saygı duyulmaması vegan bireylerin gündelik yaşamda karşılaştıkları bir problem haline gelmiştir. Öyle ki bir katılımcımız bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Vicdanen rahatsızsınız, düşünsenize artık hayvanların, doğanın katledilmesinde bir etken değilsiniz. Bir ormana girip ben vegan bir salata rica edeyim dediğinizde direkt dikkat çekiyorsunuz, zaten et yemeklerine oranla daha ekonomik oluyor fiyatları. Dezavantajı sadece aileye bir türlü et yemeyince hasta olmayacağıma ikna edememek. Annem her seferinde gizliden gizliye tereyağ, tavuk suyunun şifalarından bahseder. Ama onlara bir şeyler anlatmak yerine öyle kabul ediyorum. Sadece çay içmek için eve gittiğimde sorun yaşamıyorum. (38 numaralı katılımcı.).

Modernlikteki değişimle beraber özgürleştirici hayat politikalarının benimsenmesi, bireylerin kendine özgü bilinçle yeni kimlikler edinmesine fırsat tanımaktadır. Toplumda var olan yaşam tarzının değişebilir ve geçiçi olarak algılanması ile bireylerde yaşama pratiklerinde değişirme isteği artışı gözlemlenmektedir. Giddens’in da yaşam politikalarında ifade ettiğinden yola çıkacak olursak, edindiğimiz roller ve yaşama tarzına daha katı olarak görüp kabul etmek

yerine tercih edilebilir saymak müzakere edilebilir alanlar olarak karşımıza çıkarmaktadır. (Lemke,2011:83.). Burada geleneksel ile yeni olanın, riskli ve bilinmeyen yaşam tarzı ile süregelenin karşılaştırılması gözlemlenmektedir. Bilinmeyene karşı oluşturulan önyargısal hareket bireylerin karşısına çıkan sorunlardan biri olarak belirtilmiştir.

Vegan bireylerin aile ve arkadaş çevresinden görülen önyargısal yaklaşım; vegan olarak onlara etik nedenleri anlatma ihtiyacı ve naveganların, vegan olmamak için sundukları nedenler ve vegan bireyle buluştuklarında gündelik yeme-içme pratiklerine devam etmesi, onların navegan çevresinden kendini soyutlamasına ortam hazırlamaktadır. Ardından yeni sosyalleşme alanlarına adapte olamaması yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Örneğin bir katılımcımız şu şekilde düşüncelerini ifade etmiştir: ‘‘...ama kendimi siz sorunca vegan olmayanlardan soyutladığımı fark ettim. Resmen ayrıışım. Onların karşımda hala bilinçsiz bir şekilde et tüketmelerine katlanamıyorum sanırım.’’ (36 numaralı katılımcı.).’’

Bir diğer problem ise dışarıda yeme-içme pratiğinin vegan restoranlarda gerçekleştirilemediğinden içeriğe duyulan güvensizliktir. İçeriğin gerekli vitamin ve mineralleri içermemesi, ek gıda tüketimini veganların sağlıklı yaşam sürmesi için gerekli kılmaktadır. Ayrıca düzenli olarak sağlık kuruluşlarında kontrol edilerek gözetim altında kalmaları düzenli reçeteli ek gıda talebinde bulunmaları için gereklidir. Çevresinde navegan olan diğer bireylerin beslenmelerini yetersiz görmeleri nedeniyle sorunlar yaşamaktadır. Katıldıkları toplantılarda sunulan yemeklerin vegan olmaması nedeniyle sürekli yanlarında kendi yiyeceklerini taşımak zorunda kalmaları, ekonomik vegan ürünlerin yeterli gelmemesi probleminden kaynaklanmaktadır. Evlilik hayatında eşile beraber vegan olmayan katılımcımız, yaşadığı sorunları şu şekilde ifade etmiştir:

Dezavantaj olarak bahsetmem gereken nokta beslenme öğün içeriklerinize dikkat etmek ve çoğu kez evden hazırlayarak yanınızda taşımak zorunda kalmak. Vegan restoranlar pahalı. Yoğun protein almadığımız için deride yumuşama sorunları da yaşıyoruz sporla bedeni desteklemek gerekli. B12 eksikliği çekme sorunu tüm insanlarda mevcut. Ancak biz sürekli kan tahlili yaptırarak bunun önüne geçebiliyoruz. Kahve tüketiyorum, çikolata tüketmiyorum. Tatlı olarak tahin pekmez yeterli oluyor benim için. Ailem vegan olduğumu ilk duyduklarında şaşırmadılar. Ailede aykırı şeyleri ve ilkleri hep ben yaptığım için, evin büyük çocuğu olduğum için saygı duyduklar. Ben eve geldiğimde yumurtasız erişte yapar annem. Beni sofrada hiç zorlamaz. Sevdiğim vegan ürünler tüketmemde sakınca görmez. Toplulukla beraber gittiğimiz bir şenlikte herkes için kıymalı ve peynirli pide yapılmıştı. Ancak ben sadece patatesli olsun diye söylememe rağmen teyze bu şekilde sade olur ayıp olur diye içine yine peynir koymuştu. Vegan kavramını bilmeyen insanlarla karşılaştığımda kendimi anlatmak bazen gerçekten bir problem haline dönüştüğü için şenlikler, toplantılarda gerginlikler yaşadığım oldu. İlk zamanlarda eşimle problemler yaşadım. Ben hiçbir zaman bu evde et pişmeyecek demedim. Sadece ben tercih etmiyorum dedim. Sonra anlaşıldı ki eşim kendi yediği için kendini suçlu hissediyormuş ve bunu bana ilettiler. Asla pornografik hayvan belgeselleri izletmedim baskı yapmadım ancak ben belli bir müddet baskı yaşadım. (44 numaralı katılımcı.).

Katılımcının vegan olma kararının aile ve yakınlarında başta tepki oluştursa da çevrelerinde de beslenme pratiklerinde dönüşüme neden olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcının vegan olma kararı sonucunda ailesinde bu bilgilerin konuşulması ve görsel, işitsel kaynaklar ile veganlığın gerekçelerini kardeşlerine sunduğunu belirtmiştir. Vegan olmayı kabul etmeyen aile üyeleri de hayvansal gıda tüketimini azaltmıştır. Örneğin bir katılımcımız yaşadığı deneyimi şu şekilde bizlere aktarmıştır:

Ben Adanalıyım, bizde etsiz menü neredeyse yok. Öyle ki bende vegan olana kadar kahvaltıda bile kuşbaşı et tüketen biriydim. Ancak hayvanlara yapılan eziyetlerin, ürünlerin elde edilmesi aşamasında oluşan birtakım riskler beni başka beslenme pratiği oluşturmaya itmiştir. Bu pratiğin zamanla yaşam tarzına dönüştüğünü gören ailem başta tepki gösterse de zamanla merak etti. Belgeselleri izleyen kardeşim direkt vegan olma kararı aldı ama annem ve babam sütsüz, yumurtsız vitaminsiz kalacağını düşünerek daha bitkisel ağırlıklı beslenseler de şimdilik hayvansal gıda tüketimine devam ediyorlar. En azından et tüketimini ailecek bitirdik. Benim en çok sıkıntı çektiğim durum, başkalarına ifade etmekte zorlanmamdı. Vegan gruplara katılmadan önce verdiğim gayret çok fazlaydı. Kendimi yalnız hissederken ve yanımda sadece ailem bulunurken şimdilerde bir sürü edindiğim dostlarım var. (6 numaralı katılımcı.).

Toplumsal cinsiyetle alakalı vegan yaşam tarzını benimseyen bireylerin etkilendiği başka bir problemde çocuk sahibi olan veya olmak isteyen kadın katılımcılarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan anne olmak isteyen hamilelikte vegan beslenme ve çocuğunu vegan büyütme konusunda kendilerine yapılan eleştirilerden rahatsız olduğunu dile getirmiştir. Çocuklarının sağlıklı olması ve zihinsel olarak veganlığı benimsemesi açısından vegan büyümelerinin doğru olduğunu düşünmesi, navegan çevreleri tarafından önyargı ile yaklaşılan bir konu olduğu için çekindiğini ifade etmiştir.

...çocuğumu sadece ekmekle büyüteceğimi zannediyor olmaları ne kadar bilinçsiz olduklarını gösteriyor. Annem en azından yoğurt yesin derken bile yoğurt yapımında hayvanlara yapılan zulmü göz ardı etmemi bekliyor. Kendi çocuğumun benim kadar geç kalmasını istemiyorum, bazı şeyleri çok geçmeden öğrensın ve bunlara alet olmasın. Biz zamanında bu kara düzene ailemiz dolayısıyla çok para yedirdik ve sürmesini sağladık. Onlara da haksızlık edemem bilmiyorlardı. Benim çocuğum ilerde anne madem biliyordun neden söylemedin? Neden engel olmadın? desin istemiyorum. (25 numaralı katılımcı.).

Evli bir kadın görüşmecimiz ise, navegan eşinin çocuğuna karşı vegan telkinlerde bulunmasını istemediğini dile getirmesi hatta zaman zaman bu konu hakkında kendisiyle tartıştığını şu ifadelerle bizlerle paylaşmıştır:

Bir anda tüm canilikleri filan anlatacağımı sanıyor. Madem bu kadar kötü olan bitenden haberdarsın neden hala tüketiyorsun diyorum cevap da veremiyor. Tabii çocuğumun psikolojisini düşünüyorum, psikologlar eşliğinde söyleyecek halim yok nasıl söylemem gerektiğini biliyorum. Bu yaşta (çocuğu 7 yaşında) bitkisel beslenmenin gerekliliği ve faydalarını pek çok yetişkinden daha iyi biliyor. Belki eşim bunu sindiremiyor olabilir. (13 numaralı katılımcı.).

Kadın vegan katılımcıların, erkek vegan katılımcılara göre, çocuklarının gelecekları hakkında endişeli olduğu gözlemlenmiştir. Veganlığı tercih edip etmemesi konusunda, kadın

katılımcıların çocuklarını yönlendirme isteği erkek katılımcılara göre daha fazladır. Kendi geçirdikleri psikolojik baskı, yeterli vegan ürün bulamamada zorluk, katılan toplantıların vegan ürün bakımından uygun olmaması dışında aile bireylerinin vegan olmasını da sorun olarak kaniksadıkları gözlemlenmiştir.

SONUÇ

Bireylerin, ailelerini ve ait olduğu toplumun normlarını sorgulamasından, beslenme pratikleri de payına düşeni almıştır. İnsanın; insan ve doğa, insan ve hayvan ilişkilerinin teknolojik gelişmeler ve sanayi toplumuna geçişle değişime uğraması hayvanlara ve doğaya bakış açısında farklılıklara yol açmıştır. Modernleşme süreci ve sonrasında ortaya çıkan sosyal hareketler veganlığın gelişimine zemin hazırlamıştır. İnsanın doğaya ve hayvana hükmetme düşüncesinin, toplumsal alanda zayıf olan her şeye hükmetmeye genişlemesi gerçekliği ile yüzleşmek; veganlığın, feminist ve queer akımlardan destek almasına imkân tanımıştır.

Araştırma kapsamında veganlık kavramının, sanayi devrimi ve modernizmin yol açtığı yeni değer anlayışından nasıl etkilendiği irdelenmiştir. Değişen “vegan olma” algısının toplumsal ve bireysel getirileri ele alınmıştır. Vegan bireylerin, vegan olma motivasyonları ortaya konmuştur. Amaç; veganlığın, beslenme sırasında seçilen besin ürünlerinde toplumsal normallerden farklılaşmaya gitmesinin ötesinde, bunu bireyin yaşam tarzı olarak kabullenmesine neden olan faktörleri ortaya koymaktır. Sağıksal, kültürel, dini, toplumsal cinsiyet rolleri, tüketim kültürü, biyoetik, hayvan hakları ve çevre kirliliği sebebiyle bireyde farkındalık olarak başlayan bu değişimin, bireyde yeni bir benlik edinme hissi uyandırdığı gözlemlenmiştir. Veganların, insanların arzu ve istekleri doğrultusunda hayvanlara acı çektirilmesine, etik nedenlerle karşı duruş sergilediği gözlemlenmiştir. Vegan bireyler; hayvansal ürünlerin doğaya olan zararı göz önüne alarak, kullanımının azaltılmasını hatta kendileri gibi diğer insanlar tarafından da kullanılmaması gerekliliğini savunmaktadır. Veganlığın yaşam tarzına dönüşmesiyle beraber vegan piyasasının ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Vegan kafeler, vegan ürünler olarak diğer ürün ve mekanlardan ayrılan piyasanın, bireylerin ayrıcalıklı hissetmesinde rol oynadığı düşünülmektedir.

Kapitalizmin, dünyanın her alanına olduğu gibi veganlıkla da ilişkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Modernizmin sonuçlarını eleştirel bakış açısıyla ele alan kuramsal yaklaşımlar ve isimler, bireylerin vegan yaşam tarzını kabullenmelerinde etkili olan motivasyon ve değerler ile ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

Artan nüfus, sanayileşme sonrası köylerden kentlere yığılmıştır. Üretilenlerin tüketilmesi ve tüketilenlerin sergilenmesi ile oluşturulan sınıfsal düzenin devamlılığı için bireylerin beslenme pratikleri de değiştirilmiştir. Artan riskler üzerinden ve doğanın hükmettiği yaşam tarzından, doğaya hükmedene dönüşmenin getirileri, Giddens’in Beck’in ve Jenks’in “Moder-

nite'' ve ''Risk Toplumu'' kuramlarından faydalanılarak açıklanmıştır. Artan risklerden uzaklaşma isteği ve doğal ürünleri tüketirken hiçbir canlıya zarar vermeme arzusu vegan bireylerin motivasyonları arasında olduğu görülmüştür.

Vegan diyet yapma ve sağlıklı kalma gibi nedenlerle vegan olmanın son dönemlerde medya bağlamı üzerinden uzman söylemler sayesinde popüler hale gelmesi yorumlanırken; Illich, Foucault, Parsons, Turner, Baudrillard gibi isimlerden faydalanılmıştır. Tüketim kültürü dahilinde bedenin biçimlendirilmesinde yeni bir yöntem olarak vegan diyetin kullanımına değinilmiştir.

Kültürel önyargıların yıkılması ve geçmişten bugüne kullanılan kelime kalıpları ve anlamlarının veganlık ile nasıl değiştirildiğini sorgularken, Foucault ve Derrida'nın kuramsal yaklaşımlarından faydalanılmıştır.

Dini motiflerin gündelik hayatımızdan silinmesini ele alan sekülerizmin, vegan yaşam tarzını kabullenmeyle ilişkisini irdelerken Taylor'ın ''Sekülerizm'', Douglas'ın ''Saflık ve Tehlike'', Bourdieu'nun ''Habitus'' kuramlarından faydalanılmış, bireyin gündelik beslenme anlayışını ve diğer canlılarla ilişkisini nasıl düzenlediğini incelemek için semavi dinlerde kullanılan dini kaynaklara yer verilmiştir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin yıkılmasında veganlığa yüklenen roller ve anlamları irdelerken, Connell'in ''Erkeklik'' kuramı ve Adams'ın ''Etin Cinsel Politikası'' kitabından faydalanılmıştır. Toplumsallık ile kuramsal olarak ilişkilendirilmede Wallerstein ve Boockin'e değinilmiştir.

Tilly, Touraine ve Lorenz von Stein'in toplumsal hareket kuramlarından hareketle toplumsal hareketlerin modernizmde uğradığı yenilikler ortaya konularak, vegan hareketin ne olduğu ve diğer toplumsal hareketlerle ilişkisi ortaya konmuştur.

Yaşam tarzının açıklanmasında ve yeni yaşam tarzlarının modernizm ile ortaya çıkmasındaki sebeplerin ortaya konmasında, Chaney ve Bali'nin ''Yaşam Tarzı'' kuramlarından faydalanılmıştır. Yaşam tarzına hizmet eden kavramlardan kimlik, statü, tüketim, moda gibi faktörleri ortaya koyarken; Giddens, Castells, Simmel ve Bourdieu'nun kuramlarından faydalanılmış, vegan yaşam tarzının bireylere bu alanlarda sağladığı katkı ile ilişkilendirilerek ifade edilmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Verilerin elde edilmesinde, veri toplama araçlarından biri olan mülakat tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın verileri, görüşme notları, ses kayıtları ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde ilk olarak maxqda programı kullanılarak cevaplar arasında bağlantılar oluşturulmuştur. Analiz yapılarak veriler ile kuramsal bilgiler bir-

likteliğinde yorumlama yapılmıştır. Çalışmanın örneklemini oluştururken kartopu örneklem çeşidi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Antalya kentinde yaşayan, en az iki aydır vegan olan, 15 yaş ve üstü bireyler oluşturmaktadır. Nitel araştırma yolu ile veganlığın kavramsal olarak hizmet ettiği noktalar ve yaşam tarzına dönüşmesinde etki eden unsurlar Antalya ili genelinde incelenmiştir. Çalışmada katılımcıların vegan yaşam biçiminde etkili olan etmenler ve çevresinden aldığı eleştiriler incelenmiştir. Veganlığa ait toplumsal tutum ve algılar sorgulanmıştır. Antalya ilinin veganlara sağladığı katkılar ve Antalya’da veganların karşılaştıkları sorunlar irdelenmiştir.

Çalışmanın Antalya kenti genelinde yürütülmesinde, Antalya’nın coğrafi ve fiziki özellikleri açısından tarımsal üretime yatkın olması ve pazar alanlarına yakın olması etkilidir. Kent bu özellikleriyle, bünyesinde bulunan vegan bireyler için, vegan ürünlere ilk elden ulaşım imkânı sağlamaktadır. Diğer şehirlerde yaşayan veganlara nazaran hem kolaylık hem de ekonomik kazanç sağladığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda dönemsel olarak göç almış bir kent olması, çokkültürlü bir mutfığa sahip olmasına neden olmuştur. Bu da veganların çeşitli vegan lezzetlerle tanışmasına imkân sağlarken, tükettiği bitki bazlı besinlerden dolayı ötekileştirilmesini sağlamaktadır. Kültürel zenginlik ise, şehirde açılan restoran ve kafelerin menülerine yansımıştır. Hatta özellikle belirli yaşam tarzlarına hizmet eden mekanların açılmasında da etkili olmuştur. Sadece vegan yiyeceklerin bulunduğu mekanların son dönemlerde artış göstermesi Antalya ilinin, araştırmanın çalışma evreni olarak seçilmesinde bir diğer etmendir. Araştırmaya katılan veganlar, Antalya’da yaşayan nüfusun diğer kentlerde bulunan insanlara kıyasla yeni fikir ve yaşam tarzlarına daha açık olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumun, kendi yaşam tarzlarını yansıtmada, kendi fikirlerini savunmada özgür hissetmelerine ve çekinmemelerine neden olduğu gözlemlenmiştir. Antalya’nın veganlara, kendilerini gerçekleştirmeleri için sunduğu bir diğer imkân da sosyalleşme alanlarıdır. Kent, vegan inisiyatifi ve diğer vegan toplulukların yaptığı ve yapacakları etkinlikleri pek çok doğal alanda gerçekleştirmelerine imkân tanımaktadır. Mental ve fiziki anlamda “iyi olma”nın diğer şehirlere göre daha ekonomik şekilde gerçekleştirilebilmesi, veganların Antalya kentini tercih etmesindeki nedenleri arasında sayılabilmektedir.

Bireylerin vegan yaşam tarzını sürdürmelerindeki en temel nedenin, etik kaygılar olduğu gözlemlenmiştir. 50 katılımcıdan 18’inin veganlığı benimsemesindeki en önemli nedenin etik neden olduğu gözlemlenmiştir. Etik ve toplumsal rollerin sorgulanması nedenleriyle vegan yaşam tarzını kanıksayan bireyler, hayvan bedeni ile kadın, çocuk ve siyahiler gibi toplumda ikincil konumda görülenler arasında bir bağlantı olduğunu ve hayvan eti tüketildiği sürece bu

“kayıp gönderge”nin devamlılığının sağlanmasına katkı sağlandığını düşünmekteydiler. Hayvanların korunmasının gerekliliğinin bir seçenek değil zorunluluk olduğunu ve “vicdani” bir eylem olduğunu savunmakta olan veganlar, gezegenin üzerinde sağlıklı nesillerin devamlılığını sağlama yolunun, hayvanlar ve doğa ile iletişimin iyi kurulması şartına bağlı olduğunu öngörmektedirler. Bu çerçevede veganlar, hayvanlara eziyet edilen sirk ve hayvanat bahçelerine de ziyaret edilmesine karşı durmaktadırlar.

Sağlıksal problemlerinden dolayı vegan olmak zorunda kalan katılımcı sayısı 5’tir. Diyet türü olarak veganlığı kabullenen bireylerin çoğu “sağlıklı bir yaşamın devamlılığı” için vegan beslenmenin zorunlu olduğu görüşündedirler. Kendilerinde vegan diyeti uyguladıkları andan sonra, daha dinç olma, kalp ve damar hastalıklarından kurtulma ve obeziteyi engelleme gibi etkilerinin olduğunu paylaşmışlardır. Ancak hayati fonksiyonlarının normal düzeyde seyretmesi için takviye edici gıda tüketmelerinin gerektiğini de belirtmişlerdir. Örneğin; B12 vitamini, D vitamini, omega-3, kalsiyum, demir, çinko gibi içeriklerin, hayvansal gıdaları tüketen bireyler tarafından gıdalardan direkt alınmasına karşın, bu ürünleri tüketmeyen veganların dışarıdan takviye almasının gerektiği gözlemlenmiştir.

Doğayı koruma ve karbon ayak izini küçültmek için vegan olan birey sayısı 8’dir. Bu bireylerde, hayvan çiftliklerinin çevreye karşı oluşturduğu riskler karşısında genel endişe hali bulunmaktadır. Yeni nesilde, beslenme anlayışı olarak veganlığın hâkim olacağı görüşünde olan ve vegan olmasındaki motivasyonu bu düşünce olan katılımcı sayısı 5’dir. “Vegan beslenen nesil” beklentisinin oluşmasında en önemli nedenleri arasında açlık, susuzluk problemleri ile mücadele etmek ve toprağın ve havanın kirletilmesini engelleme isteği yer almaktadır.

Yeni bir statüye sahip olma isteği ve moda anlayışından ötürü vegan olan katılımcı sayısı 9’dur. Katılımcıların statü ve ayırmda veganlığın rolünü nasıl değerlendirdikleri incelenmiştir. Toplumsal normallerden ve değerlerden farklılaşma arzusunun, veganlığı yaşam tarzı olarak benimsemelerinde etkili olduğu öngörülmektedir. Sadece vegan ve naveganlar arasında değil, veganlar içerisinde de vegan pratikleri gündelik yaşamında nasıl uyguladığına bağlı olarak statüsel olarak farklı konumlandırmalar gözlemlenmiştir. “Et tüketimini, geleneksel toplumun bir ferdi olduğunu kabullenişin sembolik değerlerinden kabul eden vegan birey, hayvansal gıda tüketmeyen veganların modern toplumun ferdi olarak değerlendirilmesi gerektiğini” savunmaktadır. Veganların, geleneksel değerlere yönelik eleştirel yaklaşımlarının bulunduğunu söylemek mümkündür.

Toplumsal hareketler ve feminist düşünceler sayesinde farkındalığının oluştuğunu düşünen ve vegan yaşam tarzını kabul eden birey sayısı 3’tür. Ataerkilliğin; şiddeti, gücü ve ikti-

darı hayvan bedeninde meşrulaştırdığını düşünmekte olan vegan bireylerin, gündelik hayatlarında et tüketmeyerek bu söylemlere karşı çıktığı öngörülebilmektedir ancak bazı vegan bireylerin karşılaştıkları eleştirel düşüncelere karşı, bu sembolik anlamları farklı alanlarda yeniden üretmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Örneğin Bozok, Connell ve diğerlerinin farklı alanlarda hegemonik erkeklik inşalarının devamlılığı ile (Bozok vd., 2019: 1726.) erkek bedeninin saldırgan, homofobik duruş ve aktif olmasını et tüketimi ve barbekü ile anlamlandıran katılımcıların futbol, fitness gibi aktiviteler üzerinden yeniden anlamlandırması örtüşmektedir. Kişinin kendini karşı tarafa daha iyi sunabilmesinde kullandığı semboller arasında besin seçimleri de yer almaktadır. Besin seçimlerinde, toplumsal kabullerden farklılaşma isteği üzerinden, kişinin var olmak istediği kişiyi tüketim üzerinden karşı tarafa nasıl yansıttığını göstermektedir. Daha az besin tüketerek tokluk hissine ulaşmak, farklı spor dallarına yönelim, etik değerler edinmek, toplumsal duyarlılık kazanmak üzerine yapılan eylemler üzerinden vegan bireylerin kendini diğer bireylerden ayırttığı gözlemlenmiştir. Pratik ve beğeniler üzerinden bireyin, diğer bireylerden ayrışma noktasında yeni alanlar bulması, Bourdieu'nun, pratikte tekrar edilen deneyimlerin bize habitusun temsilini yarattığı düşüncesi ile uyumaktadır. Vegan ürünlerin son dönemlerde popülerleşmesi ve diğer ürünlerden sıyrılan piyasa fiyatı, imalat şekli, bireylerin vegan ürün tüketimini "ötekiler"den ayrışmanın bir yolu olarak kabul etmesine neden olmuştur. Bu noktada, veganların "biyoetik ve hayvansal haklar" yararı gütmekten vegan olduğu tespit edilmiştir. Tüketim değeri ve moda nedeniyle vegan yaşam tarzının benimsenmesinin, vegan olmada kabullenilen etik değerlerin, kapitalist çıkarlar neticesinde kaybolmasına yol açabileceği öngörülmektedir. Karşı durulan tüm problemlerin üstesinden gelinmesine karşın, gedik oluşturduğu düşüncesi ile veganlar arasında "B-gans" kavramı oluşmuştur. "B-gans"lar, etik gerekliliklerin yerine getirilmesini zorunlu gören, ekonomik olarak diğer vegan bireylere oranla orta sınıf düzeyinde kazanca sahip bireylerden oluşmaktadır. Veganların aralarında ayrışmaya gitmesi, vegan bir bütünlüğün kurulmasını engellemektedir. Gelecekte etkili olacak problemlere karşı mücadelede, etkili olacağı öngörülen yaşam tarzına sahip bireyler arasında da fikir ve davranış farklılıkları oluşmasının, bu problemlerle mücadelede yetersiz kalınmasına neden olabileceği öngörülmektedir. Ekonomik anlamda yetersizlik çeken veya et tüketimini pahalı bulduğu için vegan olan birey sayısı 2'dir.

Veganların zorlandıkları konulardan biri de ön yargısal yaklaşımdır. Bireyin hür iradesi ile sürdürdüğü yaşam tarzı hakkında eleştiriler almasının, birey üzerinde psikopatolojik etkiler yarattığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda, her mekânda vegan ürün sunumunun olmaması veya "eser miktarda" hayvansal gıda içeren ürünlerin seçenek olarak sunulması da veganların kar-

şılaştıkları bir diğer problemidir. Bireylerin vegan olmayan mekanlarda vegan ürün tüketememeleri sosyal yaşantılarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca cinsiyete göre vegan dağılımına bakıldığında, kadın veganların erkeklerden daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun da erkeklerin, “erkekliğin şanından” görülen besinleri tüketmediği taktirde cinsel ve fiziksel güçten yoksunlaşacağı düşüncesinin toplum genelinde yaygın olmasından kaynaklanmaktadır. Erkek bireylerin, çevrelerine vegan yaşam tarzını benimsediklerini söylediklerinde, kadın veganlara göre daha fazla eleştiri aldığı gözlemlenmiştir. Kadın veganların ise kaygı duydukları konu, çocuklarının beslenme ve yaşam şeklidir. Vegan kadınların, çocuklarının bilinçli bir şekilde yetiştirilmesi ve eser miktarda hayvansal gıda tüketmesi gerekliliğini savunanlar ile belli bir yaşa kadar her gıdadan tüketmesi gerektiğini savunanlar şeklinde ayrıştığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda vegan olmasına rağmen, eşi vegan olmayan veya veganlığa yatkın olmayan bireylerin evliliklerinin, yaşam tarzlarından olumsuz etkilendiği, kendi tüketmemesine rağmen hayvansal ürünlerden eşine yemek yaptığı gözlemlenmiştir.

Araştırma sonucunda, vegan bireylerin vegan olma kararını almalarında farkındalık çalışmaları yürüten eserlerin ve belgesellerin etkili olduğu görülmüştür. Coğrafi yatkınlığın vegan olmada kolaylık sağlamasına karşın, olumsuz veya karşıt etki yarattığını söylemek mümkün değildir. Antalya’da vegan yaşam tarzını sürdüren bireylerin, sosyal hareket ve vegan topluluklara katılımlarını gizleme veya katılmada çekinik kaldıkları gözlemlenmiştir. Ancak vegan mekanlarda yapılan toplantılar veya seminerlere katılım gerçekleştirmekte sakınca görmemeleri de dikkat çeken bir diğer unsurdur. Vegan olan kişilerin farklı yaş grubu ve mesleklerden olmasının, konunun genel olarak değerlendirilmesinde fayda sağladığı öngörülmektedir. Mesleklerin, bireylerin vegan olmalarında etkisi olmasa da vegan yaşam tarzının bireylerin mesleklerini nasıl etkilediği konusunda henüz bir yargıya varılamamıştır. Bireylerin vegan olmada ortak görüşleri, etik kaygı ve hayvan sömürüsü olsa da derinlemesine irdelendiğinde konunun daha geniş nedenlere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bir düşünce; hayvanların sömürülmesini, kapitalist üretimin bir neticesi olarak sunmakta ve minimal yaşam tarzını savunmaktadır. Diğer bir düşünce ise, vegan olduğundan emin olduğu için tükettiğini savunduğu pahalı ürünler üzerinden kendine benlik inşa etmekte ve kapitalizmin kendini yeniden üretim alanı açmasına imkân tanımaktadır. Dünyayı, gelecekte “vegan köy” olarak kurgulayabilen başka düşünce ise veganlığı statü aracı olarak görüp, herkesin sahip olamayacağı bir erdem olarak değerlendirmektedir. Katılımcıların bu farklı düşüncelerinden yola çıkarak, konunun ne kadar geniş kapsamda değerlendirilebileceği görülmektedir.

Veganlığın bütün yönleriyle değerlendirilmesi, “statüsel” ve “tüketimsel” yönünü ortaya koymaktadır. Bu sebeple veganlık, sadece diyet türü olarak değil, sosyolojik olarak da irdelenmesi gereken yaşama tarzıdır.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2015). *Sağlık Sosyolojisi: Kadın ve Kentleşme*. Siyasal Kitabevi, Antalya.
- Adak, N. (2016). *Sağlık Sosyolojisinde Güncel Tartışmalar*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Adams, J. C. (2017). *Etin Cinsel Politikası*. (Çev. G. Tezcan ve E. Boyacıoğlu) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Ahmedi, E. Ş. (2018). "Sekülerleşme: Soykütüksel Bir İnceleme." *AKİD*, 1(1):57-70.
- Akarçay, E. (2016). *Beslencenin Sosyolojisi*. Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Akman, N. (2013). "Türkiye'de Hayvansal Üretim", N, Oral. (Ed.). *Türkiye'de Tarımın Ekonomi-Politigi 1923-2013*. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odaları Bursa Şubesi & Notabene Yayınları, Ankara, 213-248.
- Aksulu, M. (2013). *Yeni Toplumsal Hareketler: Türkiye'de Hayvan Hakları Savunuculuğu ve Sosyal Medya*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Sinema Televizyon Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aktaş, H. ve Tepe, M. (2015). "Reklamlarda Temsil Edilen Kadın Bedeni Türlerine Üniversiteli Gençlerin Bakışı: Amasya Üniversitesi Örneği". *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(2), 612-624.
- Akyüz, N. ve Çapçioğlu, İ. (2008). *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Altaş, A. (2017). "Vegetarianism and Veganism: Current Situation in Turkey in the Light of Examples in the World", *Jounal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 5(4):403-421.
- Altınal, B. E. (2015). "Veganlığın Öncüleri" *Vegan Abolisyon Dergisi*, 6: 3- 7
- Altunsaban, S., Yay, Ö. ve Erdem, Ö. (2016), "Yöresel Mutfak Kavramına İlişkin Şeflerin Bakış Açılarının Değerlendirilmesi (Antalya Örneği)", (ss.237- 261). II. Rize Turizm Sempozyumu, 4-6 Kasım, Rize.
- Antalya Valiliği, Antalya İli Çevre Durum Raporu, (Antalya 2019).
- Aras, N. (2002). "Antalya Mutfağı", *Metro Gastro Dergisi* 46: 6-19.
- Armutak, A. (2008). "Yahudi ve Hristiyan Kutsal Dinî Kitaplarında Hayvan Hakları". *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 34(1): 39-55.
- Arslan, A. (2009). *Felsefeye Giriş*. Adres Yayınları, Ankara.
- Aslan, C. (2016). *Sosyal Hareketler Sosyolojisi Toplumsal Fay Hatlarının Anatomisi*. Karahan Yayınları, Adana.
- Aşar, H. (2017). "İnsan-Merkezcilik Canlı-Merkezcilik İkileminde Biyoetik". *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 4(2): 74-86.

- Aydın, H.İ. (2011).'' Seküler Ahlak Bağlamında Din-Ahlak İlişkisi. ''*Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,0(35):1-23.
- Aydoğan, F. (2010). *İkinci Medya Çağı'nda Gözetim ile Kamusal Alan Paradoksunda İnternet*. Alfa Yayınları. İstanbul.
- Bali, N.R. (2018). *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2015). *Tüketim Toplumu*. (Çev. A. Şenel). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2013). *Simülasyon ve Simülakr*. (Çev. O. Adanır). Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2011). *Postmodern Etik*. (Çev. A. Türker). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Baylan, E. (2009). "Doğaya İlişkin İnançlar, Kültür ve Çevre Sorunları Arasındaki İlişkilerin Kuramsal Bağlamda İrdelenmesi". *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 1(2): 67-74.
- Baysal, A. (2010). *Genel Beslenme*, Hatipoğlu Yayınevi, Ankara.
- Beardsworth, A. Ve Keil, T. (2012). *Yemek Sosyolojisi: Yemek ve Toplum Çalışmasına Bir Davet*. (Çev. A. Dede), Phonix Yayınevi, 2012.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. (Çev. B. Doğan). İthaki Yayınları, İstanbul.
- Belge, M. (2018). *Tarih Boyunca Yemek Kültürü*, iletişim Yayınları, İstanbul.
- Best, S. (2009). "Vegetarianism". *Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy*. MacMillan Reference USA, II: 371-375.
- Beşirli, H. (2012). *Yemek Sosyolojisi*. Phoenix Yayınları, Ankara.
- Bocock, R. (1997). *Tüketim*. (Çev.İ. Kutluk). Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique Of The Judgement Of Taste*. Harvard University Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım-Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (Çev. D. Fırat ve G. Berkurt). Heretik Yayınları, Ankara.
- Bozdoğan, S. Ve Kasaba, R. (1999).''Giriş''. S. Bozdoğan ve R. Kasaba.(Ed.). *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,12-27.
- Bozok, M. (2011). *Soru ve Cevaplarla Erkeklikler*. SOGEP, İstanbul.
- Bozok, M. Munar, Z. M., & Kavasoglu, İ. (2019). Cinsiyetlendirilmiş Bir Egzersizin Sınırlarında: Adana'daki Erkeklerin Pilates Deneyimleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 1721–1756.
- Capra, F. (1992). *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*. (Çev. M. Armağan). İnsan Yayınları, İstanbul.

- Castells, M. (2006). *Kimliğin Gücü. Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür İkinci Cilt.* (Çev. E. Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Cevher, E. (2012). "Kentsel Markalaşma Süreci: Antalya Örneği". *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 4(1):105-115.
- Chaney, D. (1999). *Yaşam Tarzları.* (Çev. İ. Kutluk). Dost Yayınları, Ankara.
- Cherry, E. (2014). "I Was a Teenage Vegan: Motivation and Maintenance of Lifestyle Movements". *Sociological Inquiry*, 20(10), 1-20.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities.* University of California Press.
- Coulon, M. J. ve Nouët, C. J. (2018). *Hayvan Hakları.* Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Çayır, K. (2016). *Yeni Sosyal Hareketler.* Kaknüs Yayınları. İstanbul.
- Çetin, O. (2005). "Ekofeminizm: Kadın Doğa İlişkisi ve Ataerkillik". *Sosyoekonomi Dergisi*, 1 (1) :61-76.
- Çimrin, H. (1999). *Antalya Tarihi ve Turistik Rehberi.* Akdeniz Kitapevi, Antalya.
- Çobanoğlu, N. (2009). *Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği.* Eflatun Yayınevi, Ankara.
- Çobanoğlu, N. Ve Aydoğdu B.İ. (2009). "Tıp Araştırmaları ve Hayvan Hakları Açısından Hayvan Deneyleri Etik Kurulları" *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık, 7. Ulusal Sempozyum, Araştırma ve Yayın Etiği*, O. Yılmaz (Ed.). Ankara, s.112-118.
- Dağtaş, B. ve Erol, D.D. (2009). "Yaygın Medyanın Haftasonu Eklerinde Tüketime Dayalı Yaşam Tarzı Sunumları". B. Dağtaş ve E. Dağtaş (Ed.). *Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları, Türkiye Medyasından Örüntüler.* Ütopya Yayınevi, Ankara, 167-201.
- De Boo, Jasmijn. (2014). *Ripened by Human Determination: 70 Years Of The Vegan Society.* Birmingham: The Vegan Society. <https://www.vegansociety.com/sites/default/files/uploads/Ripened%20by%20human%20determination.pdf> (erişim tarihi: 22.06.2020.).
- Degrazia, D. (2002). *Hayvan Hakları.* (Çev: H. Gür), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Demez, G. (2012). "Medyada Yeni Sağlık Anlayışları ve Kadın Bedeninin Temsili", *Uluslararası İnsanbilimleri Dergisi*, 1(9): 512-532.
- Dere Yağar, H. (2012). *Antalya Mutfak ve Yemek Kültürü Müzesi Tasarımı.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Dereli, M. D. (2012). *Din Fenomenine Sosyolojik Yaklaşımlar –Peter L. Berger Örneği–.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Derrida, J. ve Wills D. (2002). "The Animal That Therefore I Am (More to Follow)". *Critical Inquiry*, 28(2): 369-418.
- Dönmezer, S. (1999). *Toplumbilim.* Beta Yayıncılık, İstanbul.

- Duman, Zeki, M. (2018). *Tüketim Sosyolojisi*, Anı Yayınları, Ankara.
- Ekinci, İ. (2018). ” Sekülerleşme ve Din””, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1):320-337.
- Elias, N. (2004). *Uygarlık Süreci: Sosyo-Oluşumsal ve Psiko-Oluşumsal İncelemeler, Cilt 1, Batılı Dünyevi Üst Tabakaların Davranışlarındaki Değişmeler*. (Çev. E. Ateşman). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Elliott, R. (1997). ”Existential Consumption and Irrational Desire”. *European Journal of Marketing*, 31 (3/4), 285-296.
- Eren, M. (2014). ” Sekülerizm ve Din Arasında Habermascı Söylem Analizi””, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Cilt (2): 244-234.
- Ertan, B. (2004). ”2000’li Yıllarda Çevre Etiği Yaklaşımları ve Türkiye””, *Doğu Akdeniz Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(3).
- Ertaş, Y. Ve Karadağ Gezmen, M. (2013). ”Sağlıklı Beslenmede Türk Mutfak Kültürünün Yeri”, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(1): 117-136.
- Esen, B. (2017). ”Kant Felsefesi ve Hayvan Hakları”. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 82: 45-59.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. Ayrıntı yayınları, İstanbul.
- Fiddes, N. (1991). *Meat: A Natural Symbol*. Routledge, London.
- Foer, S.F. (2015). *Hayvan Yemek*. (Çev.G. Kargıcı). Siren Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*. (Çev. Mehmet Ali K.). İmge Kitapevi, Ankara.
- Foucault, M. (2011). *Özne ve İktidar, Seçme Yazılar 2*, (Çev. I. Ergüden ve O. Akınhay.). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2014). *İktidarın Gözü*. (Çev. I. Ergüden). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gazi, S. Ve Çobanoğlu, N. (2016). ” Muğla Kentinde Yöneticilerin Çevresel Biyoetik Değer Sistemine Yönelik Odak Grup Çalışması””, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2):131-160.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev. E. Kuşdil). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2017). *Sosyoloji* (Çev. S.E. Eroğlu, G. Aksan, C. Alkın, E. Ulutaş, E. Başaran, T. Büyüktosunoğlu Yaylalı, Ö. Atay). Kırmızı Yayınları. İstanbul.
- Giraud, E. (2013). Veganism as Affirmative Biopolitics: Moving Towards a Posthumanist Ethics, *PhaenEx*, 8(2): 47-79.
- Goody, J. (2013). *Yemek, Mutfak, Sınıf*. (Çev. G. Gürhan). Pinhan Yayınları, İstanbul.
- Göle, N. (2017). *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*. (Çev. E. Ünal). Metis Yayınları, İstanbul.
- Güçlü, İ. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Nobel Yayınları, Ankara.

- Güçlü, M. (1997). *20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*. Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Antalya.
- Güçlü, S. (2018). "Göç, Kent Kültürü ve Kentsel Bellek: Antalya'da Girit Kökenli Aileler". B. Koçakoğlu, B. Karşı, D. Sustam, Z. Sula, H. İ. Yücel, A. Demir. (Ed.). *Selçukludan Cumhuriyet'e Sosyal Bilimlerde Antalya*, Palet Yayınları, Antalya, 1035-1049.
- Gülten, S. (2019). "Eski Türk İnançları ve Kalenderilik Bağlamında Osmanlı Topraklarında Vegan Sufiler: Etyemezler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 92: 29-42.
- Gürhan, N. (2017). "Yemek ve Din: Yemeğin Dinî Simgesel Anlamları Üzerine Bir İnceleme". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2): 1204-1223.
- Gürhan, N. (2017). "Toplumsal Değişme ve Yemek Kültürü Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme: Mardin Örneği". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54): 561-570.
- Hawthorne, M., (2019). *Vegan Etik*. (Çev. F. Şahin). Pales Yayınları, İstanbul.
- Hekimoğlu, G. (2020). "Yemek Sosyolojisinin Perspektifinden Gündelik Gurmeler: Batman", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13(71): 587-599.
- <http://arsivbelge.com/yaz.php?sc=1397> (erişim tarihi: 17.05.2019).
- <http://foodwaysinfocus.leadr.msu.edu/fall-2015/veganism-in-american-culture/> (erişim tarihi: 10.10.2020.).
- <http://sosyolojisi.com/simmelin-formel-sosyolojisi-din-sosyolojisinin-dogusu/5292.html> (erişim tarihi: 10.02.2020).
- <http://sozluk.tvd.org.tr/> (erişim tarihi: 26.05.2020).
- <https://americanvegan.org/founder-h-jay-dinshah/> (erişim tarihi: 22.01.2019).
- <https://gaiadergi.com/hayvan-ozgurlukculerinden-ozgurluk-eylemi-3-keklik-dogasına-kavuşturuldu/> (erişim tarihi: 26.05.2020).
- <https://gaiadergi.com/ortak-bir-mucadele-hayvan-ve-kadin-bedeninin-ozgurlugunu-savunmak/> (erişim tarihi: 23.03.2020).
- <https://hayvanozgurlugukutuphanesi.com/2014/06/28/yeni-baslayanlar-icin-hayvan-refahciligi-hayvan-haklari-hayvan-ozgurlugu-ve-alf/> (erişim tarihi: 26.05.2020).
- <https://incil.info//arama/Levililer/11> (erişim tarihi: 20.01.2020).
- <https://incil.info//arama/Luka+12> (erişim tarihi: 11.10.2020).
- <https://ivu.org/congress/2008/1908.html> (erişim tarihi: 22.01.2019).
- <https://ivu.org/history/societies/vbd.html> (erişim tarihi: 22.01.2019).
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/180/173-ayet-tefsiri> (erişim tarihi: 11.10.2020).

- <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/En%C3%A2m-suresi/827/38-ayet-tefsiri> (erişim tarihi: 11.10.2020).
- <https://osmanayemek.tumblr.com/> (erişim tarihi: 26.05.2020).
- https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/vegan_1?q=vegan (erişim tarihi: 09.05.2021)
- <https://sorularlailamiyet.com/neml-suresi-21-ayete-gore-hayvanlara-olum-cezasi-ve-rilebilir-mi> (erişim tarihi: 21.01.2020).
- <https://tvd.org.tr/> (erişim tarihi: 23.05.2020).
- <https://tvd.org.tr/2016/06/gerçekten-cevreci-misin-et-tuketerek-cevre-korunmaz/> (erişim tarihi: 02.03.2020).
- <https://tvd.org.tr/tvd/manifestomuz/> (erişim tarihi: 24.04.2020).
- <https://veganlik.org/islam/> (erişim tarihi: 20.01.2020).
- <https://veganlik.org/tarih/> (erişim tarihi: 30.12.2019).
- <https://vegansozluk.com/> (erişim tarihi: 26.05.2020).
- <https://www.ajanim.com/veganlik-nedir-vegan-sozcugu-nasil-turemistir/> (erişim tarihi: 22.06.2020).
- <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi-708> (erişim tarihi: 23.03.2020).
- <https://www.esk.gov.tr/tr/13886/TUIK-Hayvansal-Uretim-Istatistikleri-Haziran-2019> (erişim tarihi: 02.03.2020).
- <https://www.instagram.com/antalyaveganinisiyatifi/> (erişim tarihi: 25.05.2020).
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (erişim tarihi: 23.03.2020).
- https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/turkiyenin-ilk-vegan-vejetaryen-yuru-yusu,Gg6s1Qz5BkuD4f52xD5M8Q/mhug_FXkQUWFqnzgCvxosQ (erişim tarihi: 26.05.2020).
- <https://www.vegsoc.org/about-us/> (erişim tarihi: 22.01.2019).
- <https://www.wiserinstitute.com/tr/2019/10/09/peygamber-efendimizin-hadislerinde-hayvan-haklari-1-prof-dr-ibrahim-canan/> (erişim tarihi: 11.11.2020).
- <https://www.youtube.com/watch?v=lj3bwmr3dp8> (erişim tarihi: 25.05.2020).
- <https://yesilgazete.org/blog/2013/10/07/ebru-ariman-vejetaryenlik-bir-tercih-meselesi-degil-bir-zorunluluk/> (erişim tarihi: 01.12.2019).
- Illich, I., (2011). *Sağlığın Gasplı*. (Çev. S. Sertabiboğlu). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Irwin, D.D., (1999). “The Straight Edge Subculture: Examining the Youths’ Drug-Free Way”. *Journal of Drugs Issues*, 29(2): 365-380.

- İçli, G. (2005). *Sosyolojiye Giriş*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Jenks, C. (2014). *Sosyolojik Dikotomiler*, (Çev. İ. Çapcıoğlu). Atıf Yayınları, Ankara.
- Johnson, J. M. & Rowlands, T. (2012). ‘‘The Interpersonal Dynamics Of In-Depth Interviewing’’. J.F. Gubrium, J. Holstein, A. Marvasti & K. McKinney (Ed.). *The Sage Handbook of Interview Research*. Los Angeles: Sage: 99-113.
- Kahraman, A.B. (2010). ‘‘Lisansüstü Eğitim Yapmak Amacıyla Başka Bir Üniversite’de Görevlendirilen Araştırma Görevlilerinin Yaşam Tarzı Profilleri ve Problemleri (Hacettepe Üniversitesi Örneği)’’. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2(2), 243-257.
- Kalaycı, N. (2017). ‘‘Hayvan: Tür mü Birey mi?’’, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 82: 81-96.
- Kalkandelen, Z. Ve Başkent, C. (2013). *Veganizm: Ahlakı, Siyaseti ve Mücadelesi*. Propaganda Yayınları. (Epub).
- Karademir Hazır, I. (2014). ‘‘Bourdieu Sonrası Yeni Eşitsizlik Gündemleri: Kültürel Sınıf Analizi, Beğeni ve Kimlik.’’, *Cogito: Yapı Kredi Yayınları-Üç Aylık Düşünce Dergisi*, (76):230-264.
- Keleş, R. Ve Ertan, B. (2002). *Çevre Hukukuna Giriş*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Keleş, R. (2013). *100 Soruda Çevre Sorunları ve Çevre Politikası*. Yakın Kitabevi, İzmir.
- Kınıkoğlu M. (2015). *Vegan Beslenme, Vegan Nutrition*. Oğlak Yayıncılık, İstanbul.
- Kınıkoğlu, M. (2018). *Vegan Beslenme*. Oğlak Yayınları, İstanbul.
- Kırılmaz, H. ve Ayparçası, F. (2016). ‘‘Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları’’. *İnsan ve İnsan Dergisi*, 3(8): 32-58.
- Koçyiğit, M. (2019). ‘‘Giriş: Nitel Yöntemler, Nitel Veri’’. A. Arı (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Eğitim Yayınları, Konya, 11-29.
- Kottak, P.C. (2002). *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. (Çev.S. Altuntek). Ütopya Yayınları, Ankara.
- Kozanoğlu, C. (2004). *Cilalı İmaj Devri: 1980’lerden 90’lara Türkiye ve Starları*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kushe ve Singer. (2009). *A Companion to Bioethics*. Wiley-Blackwell Publication, United Kingdom.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Larsson, C. L., Rönnlund, U., Johansson, G., & Dahlgren, L. (2003). ‘‘Veganism as status passage: The process of becoming a vegan among youths in Sweden’’. *Appetite*, 41(1), 61-67.

- Lee, E. (2017), "B-ganism, the Racist, Sexist, Elitist, Vegan Lifestyle: Discussions of Giddens and Critiques". *Interesting Journal*, Edition 6: 128-135.
- Lee, E.R. ve Wallerstein, I. (2007). *İki Kültürü Aşmak*. (Çev. A. Babacan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Leenaert, T. (2019). *Vegan Bir Dünya*, (Çev. İ Kökeş), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.
- Leitzmann, C. (2014). "Vegetarian Nutrition: Past, Present, Future". *The American Journal of Clinical Nutrition*, 100: 496-502.
- Lemke, T. (2011). *Biyopolitics*. (Çev. E.F. Trump), Newyork University Press, Newyork and London.
- Mannheim, K. (2017). *Kültür Sosyolojisi*. (Çev.M. Yalçınkaya), Pinhan Yayınları, İstanbul.
- Masson, M.J. (2015) *Tabağındaki Yüz*. (Çev.Z. Kalkandelen), Paloma Yayınları, İstanbul.
- Meder, M. (2001). "İlgi Toplumu ve Toplumsal Değişim". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9: 72-81.
- Memduhoğlu, H. B. (2008). "Örgütsel Sosyalleşme ve Türk Eğitim Sisteminde Örgütsel Sosyalleşme Süreci". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 137-153.
- Montanari, M. (1995). *Avrupa'da Yemeğin Tarihi*. (Çev. M. Önen ve B. Hinginar). Afa Yayınları, İstanbul.
- Muslu, Y. (2000). *Ekoloji ve Çevre Sorunları*. Aktif Yayınları, İstanbul.
- Nash, R.F. (1989). *The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics*. The University of Wisconsin Press, Wisconsin.
- Neuman, W. L. & Robson, K. (2014). *Basics Of Social Research*. Toronto: Pearson Canada.
- Novic, Z. (2013). *Vegans in America: A Cultural Study of Food, Identity, and Community*. Senior Thesis, The Faculty of The School of Arts and Sciences Brandeis University, Undergraduate Program in Anthropology. ABD.
- Okumuş, E. (2009). "Bedene Müdahalenin Sosyolojisi", *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi / Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, 2: 2-16.
- Oppermann, S. (2006). Doğa Yazınında Beden Politikası, "Edebiyatta Beden" konulu "Akşit Göktürk Anma Toplantısı"nda sunulan bildiri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Özcan, B. (2007). "Geç Kapitalist Tüketim Toplumu'nun Tüketici Kimliklerine Ev Sahipliği Yapan Meta Beden", *E-Journal of New World Sciences Academy*, 2(3): 217-238.
- Özdemir, H. ve Cereci, S. (2015). "Medyanın Toplumsal Gelişimi: Medya Toplamları". *International Journal of Social Science*, 33 (Bahar): 1-10.

- Özdemir, H. Ve Aydermir, S. (2019). ‘‘ Ekolojik Yaklaşımli Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihi Süreci ve Türleri’’, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2(2):261-278.
- Özden, M. (2016). ‘‘Sekülerliğin Tarihi Serüveni’’ *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 1 (2), 59-80.
- Özkalp, E. (2005). *Sosyolojiye Giriş*. Ekin Kitapevi, Bursa.
- Parker, D.A. (2016). *Safe, Spaces? Vegan Ideologies And Farm Animal Sanctuaries*. A Thesis in The Department of Geography Urban and Environmental Studies Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science (Geography) at Concordia University Montreal, Quebec, Canada.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Piia, J, Marcus, V, Mari, N. (2019). ‘‘Veganism And Plant-Based Eating: Analysis Of İnterplay Between Discursive Strategies And Lifestyle Political Consumerism’’, Boström, M. Micheletti M & Oosterveer, P. (Ed.). *The Oxford Handbook of Political Consumerism*. The Oxford University Press: 157-179.
- Plumwood, V. (2017). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*, (Çev. B. Ertür). Metis Yayınları, İstanbul.
- Ruby, Matthew B. (2012). ‘‘Vegetarianism. A Blossoming Field of Study’’, *Apetite*, 58: 141-150.
- Rudy, K. (2012). ‘‘Locavores, Feminism, and the Questions of Meat’’. *The Journal of American Culture*, 35(1):26-36.
- Sadal, V. (2019). *Komünizm Sonrası Dönemde Bulgaristan'daki Türk Azınlık ve Siyasete Katılımları: 1997-2000*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Sağır, A. (2016). ‘‘Ölüm Sosyolojisi Bağlamında Yemek, Cenaze ve Ölümün Sofra Pratikleri Üzerine’’. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(1): 271-298.
- Saltık, A. (2012). ‘‘Sağlık Sosyolojisi Ders Notları’’, <https://ahmetsaltik.net/tag/saglik-sosyolojisi> (erişim tarihi: 10.02.2020).
- Sayan, A. (1999). ‘‘Beslenme Alışkanlıkları ve Temel Besin Gereksinimleri’’. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2(2): 53-65.
- Schumaker, R. (2016). ‘‘In Contradiction with Culture: A Study of French Vegetarians’’, *Student Research Day Abstracts and Posters*. December, 2016.

- Sert, H , Uzmay, A . (2017). ‘‘Dünya’da Hayvan Refahı Uygulamalarının Ekonomik ve Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi’’. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4): 263-276.
- Sezgin, D. (2011). ‘‘Yaşam Tarzı Önerileri Bağlamında Sağlık Haberlerinin Analizi’’. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 52-78.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (Çev: T. Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Singer, P. (2005). *Hayvan Özgürleşmesi*. (Çev: H. Doğan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Slattery, M. (2015). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Sentez Yayınları, İstanbul.
- Son, T. ve Yasemin, G., (2016). *Biyoetik Çerçevesinde Vegan ve Vejetaryenlik*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Son, T., Yasemin, G., Bulut M., (2016). ‘‘Yaşam Tarzı Olarak Vegan ve Vejetaryenlik’’. *International Journal Of Human Science*, 13(1): 830-843.
- Sotudeh, E. (2016). *The Construction of Ideal, Ethical Selves: Vegan and Plant-based Lifestyles On Social Media*. Yüksek Lisans Tezi, University of Sussex, Department of Global Studies, Anthropology, Brighton.
- Spinoza. (2011). *Ethika: Geometrik Düzene Göre Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Olan Ethika*. (Çev. H. Z. Ülken), Dost Yayınları, Ankara.
- Strabon. (2005). *Geographica, Antik Çağ Anadolu Coğrafyası* (Çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Sunar, L. (2018). ‘‘Beğeniler: Gündelik Hayatta Toplumsal Değişimin Yansımaları.’’. Alver, K., Arun, Ö., Demirel, S., Erkilet, A., Güven, U.Z., Sağır, A., ve Sunar L. (Ed.). *Beğeniler İlem Yayınları*, Ankara, 37-74.
- Sürücüoğlu, M. ve Özçelik, A. (2008). ‘‘Türk Mutfak ve Beslenme Kültürünün Tarihsel Gelişimi’’. *Maddi Kültür Dergisi*, 3(3): 1299.
- Şahin, İ. (2009). ‘‘Değişen Toplum-Çevre İlişkisinin Bir Göstergesi: İklim Değişikliği’’. *Bilim-name*, 16(1): 107-139.
- Şişli, N.M. (1999). *Ekoloji*. Gazi Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Tamkoç, G. (2012). ‘‘Ekofeminizm Amaçları’’. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4: 77-84.
- Taylor, C. (2017). *Seküler Çağ*. (Çev. D. Körpe). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Tekten Aksürmeli, Z, Beşirli, H. (2019). ‘‘Vegan Kimliğin Oluşumu: Vegan Olmak ve Vegan Kalmak’’. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 6 (12): 223-249.
- Tilly, C. (2001). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*. (Çev. C. Tilly ve K. Emiroğlu). İmge Yayınları, Ankara.

- Tilly, C., Tarrow S. (2007). *Contentious Politics*. Paradigm Publication, Chicago.
- Timurturk, M. (2013). "Tıbbi Söyem ve İktidar: Medyada "Diyet-Zayıflık-Sağlık" İlişkisi Etrafında Bedenin Denetimi". *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(1): 237-252.
- Topal Demiroğlu, E. (2014). "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(1): 133-144.
- Topgöl, S. (2012). "Kadın ve Doğa İlişkisi: Ekofeminizm". *Sosyoloji Dergisi*, 27: 71-83.
- Toska, S. (2013). "Çevre ve Ekoloji Kavramlarının Ekoeleştirel ve Kapitalist Söylem Bağlamında İncelenmesi". *Humanitas- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2): 219-234.
- Touraine, A. (2005). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?* (Çev. O. Kunay), Yapıkredi Yayınları, İstanbul.
- Trowler, P. & Knight, P. (1999). "Organizational Socialization And Induction In Universities: Reconceptualizing Theory And Practice". *Higher Education*, 37 (2): 177- 195.
- Tunçay, Y.G. (2016). "Veganism in Terms of Bioethics from Different Viewpoints", *Journal of Current Researches on Health Sector*.6(1): 51-62.
- Türk, B ve Erciş, A. (2016). "Etik Çerçevesinde Tüketim, Tüketici ve Çevre: Ekolojik Okuryazarlığın Moderatör Rolü" *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 20(2): 1-24.
- Türkdoğan, O. (1988). *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Türkkan, C. (2016). "Neoliberalizm, Güvencesizlik ve Kent-Gıda İlişkisi". *İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi – Modus Operandi*, 4: 75-99.
- Türkmen, A., B. (2015). "Topyekûn ve Bütünsel Bir Özgürlük Talebi: Veganlığın Felsefesi" *Gaia Dergi*. <https://gaiadergi.com/topyekun-ve-butunsel-bir-ozgurluk-talebi-veganligin-felsefesi/> (erişim tarihi: 20.12.2019).
- Vatandaş, D . (2011). "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı". *Istanbul Journal of Sociological Studies* , 0 (35) , 29-56 .
- Wacquant, L. (2014). "Homines in Extremis: What Fighting Scholars Teach Us about Habitus". *Body and Society*, 20(2): 3-17.
- Whitehouse, P.J. (2001). "The Rebirth Of Bioethics: A Tribute to Van Rensselaer Potter". *Global Bioethics*.14(4): 37-45.
- Williams, S. (1995). "Theorising class, health and lifestyles: can Bourdieu help us?" . *Sociology of Health & Illness*.17(5): 577-604.
- Yegen, C. ve Aydın, Oğuz B., (2018). "Postmodern Bir Kimlik Olarak Veganlık ve Bir Çevrimiçi Vegan Ağının Analizi". *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 28: 91-114.

- Yıldırım, Z. Ve Arıman, E. (2013). “Vejetaryenlik Bir Tercih Meselesi Değil, Bir Zorunluluk”. (Yesilgazete.org/blog/2013/10/07/ebru-arimanvejetaryenlik-bir-tercih-meselesi-degil-bir-zorunluluk. (Erişim tarihi: 27.02.2020)).
- Yıldırım, C. (2017). ‘’Ekoloji Düşüncesinde İnsan Ve Toplum Anlayışı’’. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1): 289-308.
- Yılmaz, A.B. (2018) *Yeni Medya ve Toplumsal Hareketler: Vegan Hareketi Örneği Üzerine Bir İnceleme* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medya ve İletişim Sistemleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yılmaz, Z. (2007). *Hannah Arendt’te Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımı ve Modern Çağda Toplumsal Alan*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Erzurum.
- Zafer Esenyel, Z. (2020). ‘’Kayıp Göndergeler ve Dışıl Eşitsizlikler: Etin Cinsel Politikasını Düşünmek’’. *Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*.19(2):697-723.

EKLER

EK-1

Tablo 3.2. Vegan Bireylerin Demografik Özellikleri

No.	Görüşmeci Cinsiyeti	Yaş	Eğitim Düzeyi	Meslek	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Vegan Olma Süresi
1	Kadın	31	Lisans	Öğretmen	Evli	1	2 yıl
2	Kadın	23	Lisans	Öğrenci	Bekar	0	9 ay
3	Kadın	19	Lisans	Öğrenci	Bekar	0	6 ay
4	Kadın	34	Lisans	Diyetisyen	Bekar	0	4 yıl
5	Kadın	32	Lisans	İnsan Kaynakları Uzmanı	Bekar	0	3 yıl
6	Kadın	28	Lisans	Endüstri Mühendisi	Bekar	0	5 ay
7	Kadın	26	Lisans	Tasarımcı	Bekar	0	4 yıl
8	Kadın	31	Lisans	Oyuncu	Bekar	0	3 yıl
9	Kadın	23	Lisans	Öğrenci	Bekar	0	1 yıl
10	Kadın	25	Lisans	Satış Danışmanı	Bekar	0	1 yıl
11	Kadın	29	Lisans	Yönetici Asistanlığı	Bekar	0	2 yıl
12	Kadın	28	Lisans	İletişim Uzmanı	Bekar	0	3 yıl
13	Kadın	34	Lisans	Dövme Sanatçısı	Bekar	0	6 yıl
14	Kadın	27	Lisans	İşletme	Bekar	0	4 ay
15	Kadın	31	Lisans	Bilgi İşlem	Bekar	0	7 ay
16	Kadın	28	Yüksek Lisans	İç mimar	Bekar	0	1 yıl
17	Kadın	28	Lisans	Harita Mühendisi	Bekar	0	4 ay

18	Kadın	36	Yüksek Lisans	Köpek Eğitmeni ve İşletme Sahibi	Evli	0	9 yıl
19	Kadın	23	Lisans	Öğrenci	Bekar	0	5 ay
20	Kadın	31	Yüksek Lisans	İletişim Uzmanı	Evli	0	3 yıl
21	Kadın	43	Yüksek Lisans	Fotoğrafçı	Bekar	0	3 yıl
22	Kadın	37	Yüksek lisans	Yoga Eğitmeni	Bekar	0	8 yıl
23	Kadın	17	Lise	Öğrenci	Bekar	0	6 ay
24	Kadın	15	Lise	Öğrenci	Bekar	0	2 ay
25	Kadın	29	Ön Lisans	Ziraat Mühendisi	Bekar	0	6 yıl
26	Kadın	17	Lise	Öğrenci	Bekar	0	4 ay
27	Erkek	51	Lise	Tarımsal Üretim	Bekar	0	5 yıl
28	Erkek	20	Lise	Market Çalışanı	Bekar	0	3 ay
29	Erkek	21	Ön Lisans	Öğrenci	Bekar	0	3 ay
30	Erkek	41	Doktora	Çevre Mühendisi	Evli	0	6 yıl
31	Erkek	36	Lisans	İşletme sahibi	Evli	1	3 yıl
32	Erkek	35	Lise	Asansör Montaj	Bekar	0	6 ay
33	Erkek	24	Yüksek lisans	Veteriner	Bekar	0	2 yıl
34	Erkek	35	Yüksek lisans	Yoga Eğitmeni	Bekar	0	3 yıl
35	Erkek	28	Lisans	Aşçı	Bekar	0	3 yıl
36	Erkek	38	Yüksek Lisans	Teknik Ressam	Bekar	0	7 yıl
37	Erkek	27	Lisans	Kâtip	Bekar	0	7 ay
38	Erkek	29	Lisans	Güvenlik Görevlisi	Bekar	0	1 yıl
39	Erkek	32	Lisans	Ses Sanatçısı	Bekar	0	1 yıl
40	Erkek	41	Lisans	Ressam	Bekar	0	4 yıl
41	Erkek	33	Lisans	Antrenör	Bekar	0	2 yıl
42	Erkek	44	Lisans	Kameramanlık	Bekar	0	6 yıl

43	Erkek	29	Lisans	Öğretmen	Bekar	0	2 yıl
44	Erkek	48	Lisans	İşletme Sahibi	Bekar	0	2 yıl
45	Erkek	41	Lisans	Fotoğrafçı	Bekar	0	6 yıl
46	Erkek	39	Lisans	Kimyager	Bekar	0	3 yıl
47	Erkek	33	Lisans	Spor Eğitmeni	Bekar	0	6 ay
48	Erkek	26	Lisans	Antrenör	Bekar	0	1 yıl
49	Erkek	35	Lisans	Doktor	Bekar	0	5 yıl
50	Erkek	54	Lisans	Öğretmen	Evli	0	10 yıl

EK-2**Araştırma Sonucu Ortaya Çıkan Tema ve Alt Temalar****1. Çevresel ve Toplumsal Duyarın Yaşam Tarzı Olarak İzdüşümü: Veganlık****1.1. Hayvan Haklarını Koruma ve Etik****1.2. Ekolojik Dengenin Sağlanmasında Vegan Olmanın Rolü****1.3. Toplumsal Rollerin Yıkımı: Et Yememek****2. Yeni Neslin Beslenme Pratiği: Vegan Beslenme****2.1. Diyet Türü Olarak Veganlık****2.2. Statü Ve Ayrımın Yeni Faktörü: Veganlık****2.3. Tüketim Kültürünün Yeni Dışlisi: Vegan Yaşam Tarzı****2.4. Veganların Karşılaştıkları Zorluklar****3. Antalya Kentinde Vegan Olma Deneyimi****3.1. Antalya Kentinde Veganların Sosyalleşme Alanları**

EK-3**Görüşme Formu**

Sayın Katılımcı;

Bu çalışma, veganların, vegan olmayı seçmelerindeki nedenleri araştırmak, canlılar, doğal çevre ile ilgili görüşlerinin, yaşadıkları kolaylık ve zorunlukların saptanması amacıyla planlanmıştır. Çalışmaya katılım isteğinize bağlıdır ve çalışma için kimlik bilgileriniz kullanılmayacaktır. Değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

Aylin ASİL

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

- Görüşme Tarihi:

1. Yaşınız:

2. Cinsiyet:

3. Eğitim durumu:

4. Meslek:

5. Medeni durum:

6. Varsa çocuk sayısı:

7. Memleket:

8. Ne kadar zamandır vegansınız?

9. Neden vegan diyetini/ yaşam tarzını seçtiniz?

10. Ailenizde başka vegan var mı? Varsa kimler?

11. Size göre veganlığın avantajları ve dezavantajları nelerdir?
12. İlk vegan olduğunuzda ailenizden/çevrenizden nasıl tepkiler aldınız?
13. Sosyal ilişkilerinizde vegan olduğunuz için sorun yaşadınız mı?
14. Hayvanların kötü muamele görmesini ve hayvanların insanlar için kullanılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?
15. Vegan ürünleri bulma konusunda sorunlar yaşıyor musunuz?
16. Vegan diyetin içinde yer alan ancak hayvan eti hariç (bal, tereyağ, peynir) yediniz mi?
17. Antalya’da vegan olmak hakkında görüşleriniz nedir?
18. Antalya’da vegan restoranları yeterli/gerekli buluyor musunuz?
19. Vegan yaşam tarzı seçmeniz kimliğini, duygularınızı nasıl etkiledi?
20. Antalya’da içinde bulunduğunuz ya da dâhil olmak istediğiniz aktif vegan grubu var mı?

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Aylin ASİL
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Kepez Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloj, Antalya, 2018
Yabancı Dil	İngilizce, Fransızca
İLETİŞİM BİLGİLERİ	
ORCID ID	0000-0002-8828-1833